

**T.C.
Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Ekonomisi Politikasında Kamu ve Özel Sektör
Harcamalarının Kalkınma Açısından Önemi
(Dışsal ve İçsel Etkileri: 2002-2012 Yılları Arası)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Hava GÜL**

**Niğde
Haziran, 2014**

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK EKONOMİ POLİTİKASINDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖR
HARCAMALARININ KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ
(DIŞSAL VE İÇSEL ETKİLERİ: 2002-2012 YILLARI ARASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hava GÜL

Danışman
Doç. Dr. Zübeyir TURAN

Niğde
Haziran, 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Ekonomi Politikasında Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Kalkınma Açısından Önemi (Dışsal ve İçsel Etkileri: 2002-2012 Yılları Arası) ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını,yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. ... /06/2014

Hava Gül

ONAY SAYFASI

Doç.Dr. Zübeyir TURAN danışmanlığında **Hava GÜL** tarafından hazırlanan "**Türk Ekonomi Politikasında Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Kalkınma Açısından Önemi (Dışsal ve İçsel Etkileri: 2002-2012 Yılları Arası)**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih : 04.06.2014

JÜRİ :

Danışman: **Doç. Dr. Zübeyir TURAN**

Üye: **Yrd. Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN**

Üye: **Yrd. Doç. Dr. Yeliz SARIÖZ GÖKTEN**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... Tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet ÖZEL

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hava GÜL

TÜRK EKONOMİ POLİTİKASINDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ (DIŞSAL VE İÇSEL ETKİLERİ: 2002-2012 YILLARI ARASI)

Türk ekonomisinde 2002-2012 yılları arasında mevcut hükümet ülke ekonomisinin krize girmemesi için çeşitli ekonomi politikaları uygulamaktadır. Bu politikalar genellikle kalkınma planları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Mevcut hükümetin gerçekleştirdiği kalkınma planları kamu ve özel sektör harcamaları üzerinden ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisini bu derecede etkilemekte olan kamu ve özel sektör harcamalarının kalkınmaya etkilerinin incelenmesi anlamlı olacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasından bitimine kadar bana her türlü konuda yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Zübeyir TURAN'a, düzenlenmesinde yardımcı olan Niğde Üniversitesi'ndeki hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN ve Yrd. Doç. Dr. Yeliz SARIÖZ GÖKTEN' e ayrıca gerek lisans gerekse de yüksek lisans eğitimim boyunca yanımda olup bana her konuda destek olan Süleyman ARIK' a ve Öğr. Gör. Ömer ÇAMUR' a, maddi manevi her konuda yanımda olan tüm aileme ve özellikle de canım anneme sonsuz şükran ve sevgilerimi sunarım.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK EKONOMİ POLİTİKASINDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖR
HARCAMALARININ KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ
(DIŞSAL VE İÇSEL ETKİLERİ: 2002-2012 YILLARI ARASI)**

GÜL, Hava
İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zübeyir TURAN
Haziran 2014, 92 Sayfa

Kamu harcamaları, kamunun ve kamu tüzel kişilerinin doğrudan para ve mal olarak yaptığı harcamalardır. Ayrıca kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için diğer kamu kurum ve kuruluşlarının gerçekleştirdiği harcamaları içerir. Özel sektör harcamaları ise kamu ve kamu tüzel kişileri haricindeki özel teşebbüslerin gerçekleştirmiş olduğu harcamalardan oluşmaktadır.

İktisadi kaynakların ne kadarının kamu ne kadarının özel kesim tarafından kullanıldığı ayrımı yapıldığı takdirde, devletin ekonomideki büyüklüğü belirlenmiş olur. Kamu harcamalarının sınıflandırılması; ekonomik, idari ve fonksiyonel ayırım olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır. Kamunun ve özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu harcamalarının nihai hedefleri birbirinden farklılık göstermektedir. Kamu harcamalarının nihai hedefi; toplumun ortak ihtiyaçlarından doğan hizmetleri en iyi şekilde yerine getirip refah düzeyi artırmak iken, özel sektörün nihai hedefi ise sadece karını en üst düzeye çıkarmaktır.

Gerek kamunun gerekse de özel sektör harcamalarının ülke ekonomisinin gelişimine katkıları tartışılmaz boyuttadır. Bu harcamaların ekonomik ve sosyal etkileri sayesinde ülkemizde üretimde artışlar gerçekleşmekte, yeni istihdam alanları oluşmakta, gelir dağılımındaki adaletsizlik asgari seviyelere düşmekte, toplumun refah düzeyinde artışlar yaşanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ekonomi Politikası, Kamu Harcaması, Özel Sektör Harcaması, Kamu Yatırımları, Süttaş Grubu.

ABSTRACT
M.A. THESIS

**IMPORTANCE OF PUBLIC AND PRIVATE SECTOR
EXPENDITURES IN TURKISH ECONOMY POLICIES IN
TERMS OF DEVELOPMENT (EXTERNAL AND INTERNAL
EFFECTS: 2002-2012)**

GÜL, Hava
Department of Economics
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Zübeyir TURAN
June 2014, 92 pages

Public expenditures are performed by public and legal entities in terms of direct payments either in money or in goods. Furthermore, include other public expenditures in order to administer public services. Private sector expenditures, on the other hand, are comprised of expenditures of private entrepreneurships other than public legal entities.

Determining the size of an economy necessitates differentiation of the allocation of governmental sources between public and private sectors. Public expenditures would be classified in terms of three different criteria such as economic, administrative and functional. Ultimate goals of expenditures realized by public and private sectors would differ. Public expenditures eventually aim to promote social welfare by prioritizing services that stem from society's common needs, while private sector focuses on profit maximization.

Contributions of both public and private sector expenditures to development of countries are indisputable. By the courtesy of economic and social impacts of those expenditures, new fields of employment are formed, level of income distribution injustice is minimized and welfare of the society is increased.

Keywords: Turkish Economy Policy, Public Expenditures, Private Sector Expenditures, Public Investments, Süttaş Group

İÇİNDEKİLER

<u>ÖN SÖZ</u>	I
<u>ÖZET</u>	II
<u>ABSTRACT</u>	III
<u>İÇİNDEKİLER</u>	IV
<u>TABLolar LİSTESİ</u>	VI
<u>ŞEKİLLER LİSTESİ</u>	VII
<u>KISALTMALAR LİSTESİ</u>	VIII

GİRİŞ

TÜRK EKONOMİ POLİTİKASI HAKKINDA İKTİSADİ GELİŞMELER, KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ TANIMI VE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

<u>1.1. TÜRK EKONOMİ POLİTİKASI HAKKINDA 2002 - 2012 YILLARI ARASI İKTİSADİ GELİŞMELER</u>	2
<u>1.2. KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ GENEL TANIMI</u>	17
<u>1.3. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI</u>	19
<u>1.3.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik Ayrımı</u>	20
<u>1.3.1.1. Cari Harcamalar</u>	21
<u>1.3.1.2. Yatırım Harcamaları</u>	23
<u>1.3.1.3. Transfer Harcamaları</u>	24
<u>1.3.2. Kamu Harcamalarının İdari ve Fonksiyonel Ayrımı</u>	28
<u>1.3.2.1. Genel Hizmet Harcamaları</u>	31
<u>1.3.2.2. Adalet ve Yargı Harcamaları</u>	31
<u>1.3.2.3. Savunma Harcamaları</u>	32
<u>1.3.2.4. Altyapı Harcamaları</u>	33
<u>1.3.2.5. Eğitim Harcamaları</u>	34
<u>1.3.2.6. Sağlık Harcamaları</u>	40

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARI ARASINDAKİ FARKLAR, KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENİ, HARCAMALAR ACISINDAN KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI

<u>2.1. KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARI ARASINDAKİ FARKLAR</u>	44
<u>2.2. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENLERİ</u>	46
<u>2.2.1. Kamu Harcamalarının Ülke Ekonomisinde Makroekonomik Kavramlar Açısından Artış Nedenleri</u>	46
<u>2.2.1.1. Ülke Yüzölçümünün Genişlemesi ve Nüfusun Artması</u>	46
<u>2.2.1.2. Paranın Satınalma Gücünün Düşmesi(Enflasyon)</u>	47
<u>2.2.1.3. Kamu Hizmetlerinin Para ile Ödenmesi</u>	48
<u>2.2.1.4. Bütçe Tekniklerinin Reel Olarak Değişmesi</u>	49
<u>2.2.2. Kamu Harcamalarının Reel Artış Nedenleri</u>	49
<u>2.2.2.1. Askeri ve Teknolojik Sebepler</u>	49
<u>2.2.2.2. Devlet Anlayışında Meydana Gelen Değişmeler</u>	50
<u>2.2.2.3. Bilimsel ve Teknik Gelişmeler</u>	52

2.2.2.4. Nüfus Artışı.....	54
2.2.3. Kamu Harcamalarının Özel Artış Nedenleri.....	55
2.3. HARCAMALAR ACISINDAN KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YATIRIM HARCAMALARI.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ ETKİLERİ

3.1.KAMU HARCAMALARININ ETKİLERİ	62
3.1.1. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri.....	62
3.1.2. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	63
3.1.3. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerine Etkisi.....	66
3.1.4. Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri.....	66
3.1.5. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Kısa Dönem Etkisi (Carpan Etkisi).....	68
3.1.6. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Uzun Dönem Etkisi.....	71
3.2. ÖZEL SEKTÖR HARCAMASI OLAN SÜTAŞ GRUBU’NUN AKSARAY İLİNDEKİ KONUMU VE BÖLGE EKONOMİSİNE SOSYO-ETKİLERİ EKONOMİK	73
3.2.1. Özel Sektör Harcaması Olan Sütaş Grubu’nun Aksaray İline Yatırımları	74
3.2.2. Sütaş Grubu’nun Aksaray İlindeki İstihdama Katkısı.....	75
3.2.3. Sütaş Grubu’nda Çalışan Başına Üretilen Katma Değer.....	77
3.2.4. Sütaş Grubu’nun Aksaray İline Ekonomik Açından Katkıları.....	78
3.2.5. Sütaş Grubu Yatırımlarının Aksaray Ekonomisine Toplam Etkisi.....	82
SONUC	84
KAYNAKÇA	88
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye'nin 2002-2012 Yılları Arası Harcamalar Yöntemiyle GSYH'sı (Cari Fiyatlarla Bin TL) ve Büyüme Hızı(%).....	5
Tablo 2. Türkiye'nin 2002-2005 Yılları Arası Makro Ekonomik Göstergeleri.....	9
Tablo 3. Makroekonomik Göstergeler ile Küresel Krizin Ülkemize Etkisi (2007-2010 Yılları Arası).....	14
Tablo 4. Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı(2009-2011).....	22
Tablo 5. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin 2006-2012 Yılları Arası Dağılımı (Milyon TL).....	30
Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçesi İçerisindeki Adalet Harcaması (Bin TL) (2006-2012 Yılları Arası).....	32
Tablo 7. 2002-2011 Yılları Arasında İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	35
Tablo 8. 2003-2012 Yılları Arasında Yapılan Derslik Sayısı(Adet).....	37
Tablo 9. Ücretsiz Ders Kitabı Dağılımı (2003-2012 Yılları Arası)(Adet-TL).....	38
Tablo 10. Sağlık Bakanlığının Hizmetlerindeki Hekim Verimliliği (2002 - 2012 Yılları Arası).....	42
Tablo 11. Sağlık Harcamaları İle İlgili Göstergeler (2005-2012 Yılları Arası).....	43
Tablo 12. Gayri Safi Yurtiçi AR-GE Harcaması (2008-2011 Yılları Arası).....	53
Tablo 13. Ülkemizde 2008-2012 Yılları Arası Nüfus Miktarındaki Değişim.....	55
Tablo 14. Türkiye'de Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2006-2011 Yılları Arası) (Milyon Dolar).....	60
Tablo 15. Süttaş Grubu'nun Yatırımları 2006-2011 Yılları Arası (Milyon TL).....	75
Tablo 16. Süttaş ve Tarfaş A.Ş.'de İstihdam Edilenlerin Sayısı (Kişi) (2006 - 2011 Yılları Arası).....	76
Tablo 17. 2006-2011 Yılları Arası Süttaş Grubu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın Alt Kalemler İtibariyle Dağılımı(cari fiyatlarla, TL).....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sekil 1. 2002-2012 Yılları Arası Özelleştirme Gelirleri (Milyon Dolar).....	16
Sekil 2. Ekonomik Ayrıma Göre Kamu Harcamaları.....	20
Sekil 3. Toplam Transfer Harcamaları.....	24
Sekil 4. 2002-2011 Yılları Arası Cari Transferlerin Bütçe İçindeki Payı (%)	25
Sekil 5. Merkezi Yönetim Bütçe İçerisinde Faiz Giderlerinin Gayri Safi Milli Hasılaya Oranı (2002-2012 Yılları Arası)(%).....	26
Sekil 6. Fonksiyonel Hizmet Harcamaları	29
Sekil 7. Merkezi Yönetim Bütçesi İçerisinde Milli Eğitim Bütçesinin Oranı (%) (2002-2011 Yılları Arası).....	39
Sekil 8. Ülkemizde 2002-2012 Yılları Arası Uygulanan Enflasyon Oranı(%).....	48
Sekil 9. Ülkemizde 2002-2010 Yılları arasında gerçekleştirilen Ar-Ge Harcamalarının GSYH Oranı(%)......	54
Sekil 10. 2002-2012 Döneminde Türkiye’ de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (Milyon Dolar)	59
Sekil 11. Ülkemizde 2002-2012 yılları Arası Gini Katsayısı	64
Sekil 12. Süttaş Grubu’nda Çalışan Başına Düşen Katma Değer (2012 Yılı Rakamlarıyla, Bin TL)	77
Sekil 13. Süttaş Grubu’nun 2006-2012 Yılları Arası Gayri Safi Hasılası(2012 sabit fiyatlarıyla milyon TL).....	78
Sekil 14. 2006-2011 Yılları Arası Süttaş Grubu ve Aksaray’ın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değerleri (Milyon TL).....	80
Sekil 15. 2006-2011 yılları Arasında Süttaş Grubu’nun Aksaray Gayri Safi Yurtiçi Hasılası İçindeki Payı (%).....	81
Sekil 16. Süttaş Grubu’nun Aksaray’da Kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkısı (TL) (2006-2011 Yılları Arası).....	81
Sekil 17. Süttaş Grubu’nun Doğrudan, Dolaylı ve Uyarılmış Etkileri(2012 sabit Fiyatlarıyla)(Milyon TL).....	83

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE: Araştırma ve Geliştirme
A.Ş: Anonim Şirket
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF: Uluslararası Para Fonu
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KBGSYH: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEFE: Tüketici Eğilimi Fiyat Endeksi
TL: Türk Lirası
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi
vb: ve benzeri
vd: ve diğerleri
YTL: Yeni Türk Lirası
WB: Dünya Bankası

GİRİŞ

Ülkemizde ekonomi politikaları genellikle kalkınma planları kapsamında gerçekleştirilmektedir. 2002-2012 yıllarını kapsayan çalışmadan ötürü bu dönemde ülkemizde mevcut siyasi iktidarın gerçekleştirmiş olduğu kalkınma planları yer almaktadır. Bu planlar çerçevesinde gerek kamu gerekse de özel sektör harcamalarda bulunmaktadır.

Ülkemizde uygulanan siyasi, ekonomik istikrar ve mali politikalar sayesinde piyasalarda güven ortamı sağlanmış hem makroekonomik göstergelerde hem de bütçe uygulamalarında olumlu değişimler gerçekleşmiştir.

Ülkelerin içerisinde bulunduğu şartlara göre çeşitlilik gösteren kamu harcamalarının sınıflandırılması ve bu sınıflandırmalar içerisinde de kıyaslamalar yapılmasında artan kamu harcamalarının hangi alanlara yapılıp yapılmadığı konusunda bizlere fikir vermektedir.

Kamu harcamaları; ekonomik ayırım, fonksiyonel ayırım ve idari ayırım olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Ekonomik ayırımında kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamaları gibi ayırma tabi tutulurken, idari ve fonksiyonel ayırım ise eğitim, sağlık, savunma, altyapı ve adalet harcamalarından oluşmaktadır. Kamu harcamaları ekonomiyi etkileyici önemli faktörlerden birisi olup, istihdam, enflasyon, üretim düzeyi ve gelir dağılımında önemli etkileri bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümünde Türk ekonomi politikasında 2002-2012 yıllarını kapsayan dönem hakkında iktisadi gelişmelere değinildikten sonra, kamu ve özel sektör harcamalarının tanımı yapılmış olup kamu harcamalarının tasnifine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; kamu ve özel sektör harcamaları arasındaki farklar yanında kamu harcamalarının artış nedenlerine değinilmiştir. Yine bölümde harcamalar açısından kamu ve özel sektör yatırımları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; kamu harcamalarının üretim düzeyi, gelir dağılımı, istihdam, fiyatlar genel seviyesi üzerindeki etkilerine değinilmiş bunun yanında özel sektör harcamasının ülke ekonomisine ve Aksaray İline ve bölge ekonomisine katkılarını Aksaray Sütüş A.Ş Grubu'nun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler çerçevesinde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EKONOMİ POLİTİKASI HAKKINDA İKTİSADİ GELİŞMELER, KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ TANIMI VE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

1.1. Türk Ekonomi Politikası Hakkında 2002-2012 Yılları Arası İktisadi Gelişmeler

Türkiye’ de 2002 yılından itibaren iktidara gelen hükümet halen iktidarlığı tek başına devam ettirmektedir. Bu süreç siyasi istikrara önemli katkılar sağlamıştır. Ülkemizde ekonomi politikaları denilince akla hemen kalkınma planları gelmektedir. Türkiye’de 2002 – 2005 yılları arasını kapsayan yıllarda Sekizinci Kalkınma Planı gerçekleştirilmiştir.2006 yılına gelindiğinde ise alışılmışın dışında Geçici Plan, 2007 – 2013 yılları arasında da Dokuzuncu Kalkınma Planı uygulanmaya konulmuştur. Önce kalkınma planının hedeflerine değinilecek daha sonra bu yıllarda ülkede neler olup bittiğine bakılacaktır (Tokgöz,2007:324).

Sekizinci Kalkınma Planı dönemi 2001-2005 yılları arasını kapsar. Bu plan o dönemin başbakanının başında bulunduğu üç partili koalisyon hükümeti tarafından hazırlanmıştır. Planın belli başlı temel amaçları vardır. Bunlar; (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>).

- Enflasyonu AB kriterleri ile uyumlu düzeylere düşürmek, ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamı tesis etmek ve AB’ne tam üyelik hedefi doğrultusunda ekonominin rekabet ve uyum gücünü artırmaktır.
- Para ve kur politikası enflasyonla mücadeleyi destekleyecek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandıracak çerçevede uygulanacaktır.
- Maliye politikasının temel amacı, kamu açıklarının kalıcı bir biçimde azaltılması ve sürdürülebilir bir finansman yapısına geçişin sağlanması olacaktır. Bu çerçevede, kamu harcama, gelir ve borçlanma politikaları tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanacaktır.
- Kamu borçlanmaları düzenli bir şekilde raporlanacak, kamu borç stoku şeffaf bir hale getirilecektir.

- Vergi sistemi basit ve anlaşılır hale getirilecek, vergi kayıp ve kaçakları azaltılacaktır.
- Kamu borçlanmaları düzenli bir şekilde raporlanacaktır.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerinin artırılması amacıyla etkin bir fon yönetimi politikası uygulanacaktır
- Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi özelleştirme politikaları çerçevesinde olabildiğince daraltılacak, kamu hizmeti niteliğinde görevlerin yürütülmesinde etkinlik ve verimlilik esaslarına uyulacaktır
- Kamu ve özel kesim kaynaklarının akılcı ve birbirlerini tamamlayan yatırım alanlarına yönlendirilmesi esas olacaktır.
- İhracatta sürekli bir artış gerçekleştirilmesi amacıyla, rekabet gücünün artırılmasına ve ihracatın yapısında dünya ticaretindeki eğilimlere paralel yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmesine önem verilecektir.

Bu doğrultuda planın hedeflediği makro hedefler şunlardır; (Tokgöz,2007:298-299).

- Bu plan döneminde yıllık ortalama olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla %6.5, Gayri Safi Milli Hasıla ise %6.7 oranında büyüme gerçekleştirmeli,
- Yıllık nüfus artış hızı düşmeye devam edecek bunun sonucu olarak 2000 yılında yaklaşık 3 bin dolar olan kişi başına gelir, 2005 yılı sonunda artış göstererek 4. 300 dolar olacaktır.
- GSMH oluşumunda sektörlerin yüzdeleri bazlarında değişimler gerçekleşecektir. Tarım sektörünün payı %17.2 den %14'e düşecek, sanayi sektörünün payı %23 seviyesinde seyir edecek ve hizmet sektörünün payı ise %59.5'ten %62.2'ye çıkacaktır.
- Dış ekonomik ilişkilerdeki yaşanan pozitif gelişmeler sonucunda mal ve hizmet ithalatı %8.2 ve mal ve hizmet ihracatı ortalama yılda %8.4 oranında artış gösterecektir.
- İthalat ve ihracat oranındaki hedefler ise sırasıyla %10 genişleme ve %11 oranında artıştır.
- Gerçekleştirilen dış ekonomik gelişmeler sonucunda 2005 yılı cari açık 7.7 milyar dolar seviyesinde kalmalıdır.

- Net kamu iç borçlanma gereğinin Gayri safi Milli Hasılaya oranı %10 seviyesinden %1.9 seviyesine, Net dış borçlanma gereği ise %3.2'den %1.1'e inmesi hedeflenmiştir.

Sekizinci Kalkınma Planı'nın temel hedeflerine değindikten sonra sıra 2002-2005 yıllarını tek tek ele almaya gelmiştir.

Ülkemizdeki mevcut siyasi iktidarın temel amacı, hem siyasal iktidarı korumak hem de Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Birliği (AB) ile de ilişkilerini başarılı bir şekilde sürdürmek olmuştur (Tokgöz,2007:340).

Mevcut siyasi iktidarın uygulamaya koyduğu yapısal reformlar, özelleştirmeler ve mali disiplin sayesinde ülkemizin temel makro ekonomik göstergeleri birçok ülkeden daha iyi konuma gelmiştir. Bu uygulamalar sonucunda ülkemize duyulan güven artmıştır. Ayrıca, ülkemizin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası artmış, yabancı sermaye girişinde pozitif artış gerçekleşmiş ve toplumun refah düzeyinin artmasına olumlu katkı sağlamıştır. Devletimizin gerçekleştirmiş olduğu transfer harcamalar ile yoksul ailelere temel sosyal hizmet sağlayan kamu kurum ve kuruluş sayısında artış olmuş bu da ülkemizde yoksulluğun azalmasına neden olmuştur (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ,2013:12).

Ülkemizin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası 2002 -2012 yılları arasında artan oranlı yükseliş göstermiştir. 2002 -2012 yılları arası Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değişimi ve büyüme hızı aşağıdaki tablo 1'den elde edilen verilen doğrultusunda açıklanabilir

Tablo 1.Türkiye'nin 2002-2012 Yılları Arası Harcamalar Yöntemiyle GSYH'sı (Cari Fiyatlarla Bin TL) ve Büyüme Hızı(%)

YILLAR	GSYH	Büyüme Hızı %
2002	350.476.089.5	45.9
2003	454.780.659.4	29.8
2004	559.033.025.9	22.9
2005	648.931.711.8	16.1
2006	758.390.785.2	16.9
2007	843.178.421.4	11.2
2008	950.534.250.7	12.7
2009	952.558.578.8	10.2
2010	1.098.799.348.4	15.4
2011	1.297.713.210.1	18.1
2012	1.415.786.010.3	9.2

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi; 31.03.2014).

Ülkemizde 2002 yılında GSYH 350.476.089 TL iken yıllar itibariyle bu oran artan bir şekilde ilerleyerek 2012 yılında 1.415.786.010 TL olmuştur. Küresel krizin yaşandığı yıl olan 2008 de Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla 950.534.250.7 TL iken en fazla etkisini gösterdiği 2009 yılında ise bu rakam 952.558.578.8 TL olmuştur. Genel olarak ülkemiz Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası artış göstermiştir. Büyüme hızı 2002 yılında % 45.9 iken 2012 yılında %9.2 olmuştur.

2002 yılının ilk zamanlarında ekonomi yönetimi IMF'nin onayını alarak “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında” 2002-2004 dönemini kapsayacak yeni düzenlemeler ortaya koydu. Bu düzenlemelerin en önemlisinin, dalgalı döviz kuru uygulamasına devam edilirken, ekonominin şoklara karşı dayanıklılığının artırılması ve krizlere karşı kırılganlığının en asgari seviyeye düşürülmesi yönünde tedbirler alınması olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen diğer düzenlemeler ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası sıkı para politikası kapsamında enflasyon oranını %35 uygulayacağını, Maliye Bakanlığı da %6.5 oranında faiz dışı bütçe fazlası hedefinde sabit kalacağını belirtti. Ülkede uygulanacak olan istikrar programı bu üç ilkeye dayandırılmıştır. Ayrıca ülkemizde uygulanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” IMF ' den tam 16 Milyar Dolar ek gelir sağlamıştır. Programın başarılı bir şekilde devam ettirilmesi ve IMF 'den mali katkının zamanında gelmesi piyasalara güven verip iç borçlanmanın hazineye olan yükünü azaltmış bunun sonucunda da enflasyon

beklentilerinin düşmesi Hazinesinin borçlanma faiz oranını 20 puan düşürmesini sağlamıştır(Tokgöz, 2007:317).

Ülkemizde 2001 ekonomik krizden olumsuz etkilenen firmaların ve Türk Bankacılık Sektörünün mali yapılarını güçlendirmeye imkan sağlayan 4743 sayılı “Mali Sektöre Olan Borcun Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu dönemde Bankacılık kesiminde uluslararası bankacılık standartlarına ve AB normlarına uygun denetim mekanizmasından bahsedilemezdi. Bu olumsuzluklar sebebiyle bankalarda yolsuzluklar artmış ve ahlaki risk üst seviyeye çıkmıştır. Ülkemizde Bankacılık sisteminin mali yapısında sorun olan bir sürü banka yer almaktadır. Bankalar da denetimin olmaması bu yapıyı daha da kötü hale getirmiştir. Bu yıllarda yaşanan yapısal sorunlar sebebiyle banka sayıları, şube sayıları ve çalışan sayılarında çok ciddi azalma gerçekleşmiştir. Türkiye İş Bankası, Garanti Bankası ve Akbank bankacılık sektörünün yaşadığı bu zorlu süreçte devamlılığını sürdüren bankalardan birkaçıdır. Pamukbank da bu yılda sermaye yeterlilik rasyonu sıfırın altına düşmesi nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilmiştir. 2002 yılında Kamu maliyesinin yükünü hem kamu bankalarının görev zararları hem de finansman nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen özel bankalar artırmıştır(Şahin, 2006:256-257).

Ülkemizi enerji koridoru haline getirecek olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesinin temeli yine 2002 yılında atılmıştır. Bu boru hattı işlemeye açıldığında ülkemize yılda 200 milyon Dolar getirisi olacaktır. Özel tüketim vergisi yine bu yılda yürürlüğe girmiştir. Bu verginin çıkarılmasının amacı; Avrupa Birliği vergi mevzuatına uyum sağlamak ve Gümrük Birliği sebebiyle kaldırılan gümrük vergilerinin ortaya çıkarmış olduğu kayıpları tekrar elde etmektir(Tokgöz, 2007:320-322).

2003 yılına gelindiğinde ise Hükümetin IMF ile “İstikrar Programı” sürdürmeye kararlı olduğu açıklaması ile mevcut siyasi iktidar kamuoyunda siyasi ve iktisadi istikrarın süreceği izlenimi vermiştir. Bu durum sonucunda da reel faiz ve enflasyonist beklentilerde azalma gerçekleşmiştir. AB’nin istekleri ve Uluslararası kuruluşlar doğrultusunda yolsuzlukları yok etmek amacıyla yeni bir yasa olan “Kamu İhale Yasası” 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca çıkarılan bir kanun ile (Tapu Kanununda Değişiklik getiren)yabancı gerçek ve tüzel kişilerin ülkemizde toprak sahibi olmalarına imkan sağlanmıştır (Tokgöz,2007:323).

2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere hava kuvvetleri Irak'ı bombalamaya başlamıştır. Türkiye hava sahasını Amerika Birleşik devletlerine açarken genel olarak savaşın dışında kalmaya özen göstermiştir. Türkiye kamu harcamalarında birçok kalemde kısıtlamaya hatta durdurmaya gitmiştir. Bunlardan bazıları, maaş ve ücret ödemeleri, iç ve dış borç ödemeleri, milli savunma ve güvenlik giderleridir. Savaşın getirmiş olduğu karışıklık nedeniyle döviz kuru ve faiz oranı hızla yükselmiş ayrıca İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında düşüşler görülmüştür. Savaşın sonuçlanması ile piyasalardaki belirsizlik ortadan kalkmıştır(Tokgöz,2007:324).

Türkiye ekonomisinde 2003 yılının ikinci yarısında önemli pozitif gelişmeler gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası büyümeyi teşvik ve dış ticaret açığını sınırlandırmak adına faiz oranını düşürmüş ve bu durumun sonucu olarak da Dolar karşısında Euro ve TL değer kazanmıştır. İlk defa 2003 yılı Mayıs ayında enflasyon oranı negatif olmuştur. Enflasyonun düştüğünü gören tasarrufluların Dolardan TL'ye geçişleri hız kazanmıştır. Bunun sonucunda da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın rezervleri yükselmiştir. Dolar/Euro paritesinin Euro lehine gelişmesi ile ülkemize birçok katkı sağlanmıştır. Ülkemiz ihracatının önemli bir kısmını yaparken kullandığı para birimi Euro iken, ithalatının önemli bir kısmını da dolar cinsinden gerçekleştirmektedir. Bu şekilde ithal girdi kullanarak yapılan ihracatta üretimde maliyet azalışına yol açtı. Üretim artışı sonucu ülkemizde ihracat artış göstermiş ve dış ticaret hacmi genişlemiştir(Tokgöz,2007;324).

Kamu kaynaklarının daha verimli toplanması, kullanılması, etkinlik ve saydamlık içinde yürütülmesi, kamu mali yönetiminin yapısı ve işleyişini yeniden düzenlemek için 2003 yılında 5018 Sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile kamu kurum ve idarelerine orta ve uzun vadeli çalışmaları içeren "Stratejik Plan" hazırlama mecburiyeti getirilmiştir(www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat metin/1,5 5018doc.Erişim Tarihi:24.12.2003).

2003 yılında büyüme %9 oranında gerçekleşmiştir. Bunun sebebi olarak da ihracattaki büyük artış, özel kesim stok artışları ve toplam yurt içi talep olduğu ifade edilebilir. Fakat işsizlik oranının da düşüş yaşanmamıştır(Tokgöz,2007:334).

Ülkemizde bu dönemde kamu maliyesinde sağlam bir yapı oluşturulmuştur. Kamu eski hantal görünümünden uzaklaştırılmış ve borç-faiz kısılcından kurtarılmıştır. AB'ne girmenin kriterlerinden biri olan Maastricht Kriterleri'ne

uyulmaya çalışılmıştır. Uygulanan sıkı para politikası sayesinde enflasyon tek haneye indirilmiştir (SETA, 2013:22).

2004 yılında ülkemizin para birimi olan TL' den altı sıfır atılmış ve TL'nin başına "Yeni " kelimesi getirilmesine karar verilmiştir. Fakat uygulamaya 2005 yılında geçilmiştir. Türkiye için en önemli yatırım projesi olan "MARMARAY "ın temelleri bu yılda atılmıştır. 2004-2007 yılları arası için geçerli IMF ile 18. Stand- By görüşmeleri başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda IMF ülkemize 10 milyar Dolar mali destek verme kararı almıştır(Tokgöz,2007:324).

Sekizinci Kalkınma Planı'nın son yılı olan 2005 yılına gelindiğinde ise önemli özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Türk Telekomünikasyon A.Ş. (TELEKOM) 6.550 milyon dolar karşılığında İngiliz şirketi olan "Vodafone", ülkemizdeki vatandaşlarımızın ödemiş olduğu vergilerle oluşturulan Kamu iktisadi kuruluşlarından en önemli olan TÜPRAŞ' DA 4.140 milyon dolara (%51)KOÇ-SHELL ortaklığına devredildi. Bu özelleştirmeler ile kamu finansman açığı kapatılmaya çalışılmıştır. 2005 yılında TL'den altı sıfır atılmış ve başına "yeni" kelimesi eklenmiş bu şekilde TL'nin değeri yeniden tanımlanmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından fiyat endekslerinde de değişiklik yapılmış, 1994 temel yılı Tüketici Fiyat Endeksi yerine 2003 temel yılı Tüketici Fiyat Endeksi, 1994 Tüketici Eğilimi Fiyat Endeksi yerine 2003 yılı Üretici Fiyat Endeksi hesaplanmalarına geçilmiştir. Ülkemizin önemli konumundan dolayı 2002 yılında temelleri atılmış olan "Bakü –Tiflis-Ceyhan Boru Hattına" petrol pompalanmaya başlanılmış bu sayede ülkemize yılda 100 milyon Dolar kira geliri sağlanmıştır (Tokgöz,2007:336).

Tablo 2. Türkiye'nin 2002-2005 Yılları Arası Makro Ekonomik Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005
Büyüme (%)	7.8	9	9.9	7.6
Enflasyon (%)	29.7	18.4	9.4	7.7
Dış Açık (milyar dolar)	-15.7	-22.0	-34.0	-43
Cari açık (milyar dolar)	-1.5	-7.7	-15.7	-23
Dış borç (milyar dolar)	131	145	162	171
İç borç (milyar YTL)	150	194	224	245
İşsizlik (%)	10.3	10.5	10.3	10.3
Kişi başına gelir (Dolar)	2600	3400	4200	5000
Döviz kuru (dolar)	1 648	1 399	1 342	1 348

Kaynak: (Tokgöz,2007:324).

(*Tüketici fiyat endeksi 2003 yılından itibaren 1994=100 yerine, 2003=100 temeline dayanıyor.)

Ülkemizde uygulanamaya konulan Sekizinci Kalkınma Planı çerçevesinde büyüme hedefi her yıl ortalama % 7 olarak hedeflenmiştir. Tablo 2'den edinilen bilgiler doğrultusunda 2002 yılında % 7.8 , 2003 yılında % 9, 2004 ve 2005 yıllarında ise sırasıyla % 9.9 ve % 7.6 oranında hedefin gerçekleştirildiği hatta üzerine çıktığı söylenebilir.

2002 yılının sonunda % 29.7 olan enflasyon oranı 2004 yılında tek haneye düşerek son 34 yılın rekoru sayılan % 9.4'e düşmüştür.

İşsizlik oranı 2002-2004 yılları arasında aşağı yukarı aynı seviyede seyir izlemiş sadece 2004 yılında çok az da olsa bir düşüş gerçekleşmiştir. İşsizlik oranındaki bu düşüş hizmetler sektörüne yeni yapılan yatırımlara bağlanabilir. 2004 yılında diğer yıllara nazaran büyüme hızının fazla olmasına rağmen yeni istihdam olanaklarının sağlanmamış olmasının nedeni; ihracata yönelik mal üreten üreticilerin ucuz ithal girdiden faydalanıp yerli üreticileri piyasadan dışlamasıdır. Bu nedenle büyümedeki hızlı artış yatırıma oradan da istihdama etki etmemiştir Ülkemizdeki işsizlik oranı en fazla genç nüfusta görülmektedir (Tokgöz,2007:334).

Tablo 2’den edinilen bilgi doğrultusunda 2002 yılında döviz kuru 1.648 iken 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 1.399 ve 1.342 seviyeye düşmüş ve TL değer kazanmıştır. Bunun sonucu olarak da dış ticarete çarpık bir gelişmeyle beraber cari açık artmıştır.2002 yılında cari açık -1.5milyar dolar iken, 2005 yılında ise -23 milyar dolar olmuştur. Bu olumsuz sonuç neticesinde 2002 yılında dışarıdan alınan toplam borç 131 milyar dolar iken, 2005 yılında ise 171 milyar dolar olmuş dış borç artmıştır. Ülkemizde bütçe açığını kapatmak için özelleştirmelere ağırlık verilmiş kamu mal ve tesisler yerli ve yabancı girişimcilere satılmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı AB’nin yeni mali programlama dönemiyle uyum çerçevesinde hazırlanmış olup başlangıç yılı 2006 değil de 2007 olarak kabul edilmiştir. AB’ne uyum çerçevesinde hazırlandığı için ilk defa 7 yılı kapsayan bir kalkınma planı hazırlanmıştır. Bu plan 2007-2013 yılları arası dönemini içerir. Bu nedenle 2006 yılı için bir geçiş programı hazırlanmıştır. Bu program Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın dayandırıldığı esaslar çerçevesinde hazırlanmış olup temel hedef “Sürdürülebilir büyümenin sağlanması”dır. Büyümenin gerçekleşmesi için aşağıdaki verilen politikalar ile araçlar gereğince uygulanmalı ve kullanılmalıdır.(Tokgöz,2007:341).

- Ülke ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için istihdam seviyesindeki artışın özel kesim aracılığı ile gerçekleştirilmeli,
- Ekonominin dışarıdan gelebilecek şoklara karşı direnci artırılırken, dışa açık büyümenin devam ettirilmesinin sürdürülmesi sağlanmalı,
- Ülkemizde gerçekleştirilen fiyatlardaki artış ya da azalışın olmaması için fiyat istikrarı hedefinin güvenilirliğini sağlamak ve korumak amacıyla “Açık Enflasyon Hedeflemesi ” uygulanmalı,
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın temel para politika aracı olarak kullanmış olduğu kısa vadeli faiz oranıyla beraber dalgalı döviz kuru rejimini de kullanmaya devam edilmeli,
- Ülkemizde piyasalarda siyasi ve iktisadi istikrar sağlanırken para ve maliye politikası araçları uyum çerçevesinde kullanılmalıdır.

Ülkemizde 2006 yılında yine diğer yıllarda olduğu gibi AB, IMF ve Dünya Bankası(WB)’na uyum içerisinde çalışarak sosyal ve iktisadi kararları almaya ve kanunları çıkarmaya devam edilmiştir. Mesela Konsolide bütçe yerine “Merkezi

Bütçe” uygulamasına geçmiştir. Merkezi bütçe uygulamasında kamu kesimi daha geniş yer almaktadır.

2006 yılında özelleştirmelere kamunun yanında Türk özel şirketleri de kendilerine ait pay ve blok satışına başlamışlardır. Ülkemize yabancı sermayenin ilgisi her geçen yıl artış göstermiştir. Ayrıca 2006 yılında uygulanmış olan serbest döviz piyasasıyla ucuz döviz pahalı YTL yani yüksek reel faiz uygulamasıyla sıcak para girişi artış göstermiştir. Ülkemizde sanayiciler ucuz döviz politikasıyla yerli hammadde ve girdi satın almayı tam tersine ithal girdi kullanmayı daha kârlı buldukları üretimde bunu kullanmışlardır. Bunun sonucu olarak da büyümeyen ve istihdam oluşturmeyen “ucuz ithal mala dayalı ihracat malı üreten” bir sanayi kesimi ortaya çıkmıştır. Bu durum enerjide dışa bağımlılığı arttırmıştır. 2005 yılında büyüme oranı %7.6 iken 2006 yılında bu oran düşmüş %6 olarak gerçekleşmiştir(Tokgöz,2007:347).

Ülkemizde ilk defa yedi yıl için hazırlanmış olan Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 yılları arasında uygulanmıştır. Bu planın genel hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;(www.dpt.gov.tr/9.kalkinmaplanı/tbmmkararı Erişim Tarihi:28.06.2006).

- Rekabet gücünün artırılması sağlanmalıdır. Bunun için de makroekonomik istikrarın kalıcı hale getirilmesi, iş ortamının iyileştirilmesi, finansal sistemin geliştirilmesi vb. uygulamalar gerçekleştirilmelidir.
- İstihdamın artırılması için aktif işgücü politikalarının geliştirilmelidir.
- Beşeri gelişme ve sosyal dayanışma güçlendirilmelidir.
- Bölgesel gelişme sağlanmalıdır.
- Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinlik artırılmalıdır.

Kısaca Dokuzuncu Kalkınma Planı hedefleri şöyledir; gelir dağılımında adaletsizliği en asgari seviyeye indirmek, büyüme ve kalkınmayı istikrar içinde gerçekleştirmek, küresel ölçekte rekabet gücüne kavuşmak, toplum olarak bilgi ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanabilmek, AB’ne üyelik sürecini tamamlamaktır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın ilk yılı olan 2007 yılında ülkemizde iç ve dış gelişmeler şöyledir; AB’ne Bulgaristan ve Romanya’nın katılımı ile bu ülkeler ile işbirliği yapan binlerce Türk firması da AB’ne girmiş oldu. Ülkemizde özelleştirmeler bu yılda da hızla artmıştır. Örneğin İzmir limanının işletme hakkı “Global Hutchison Grubuna” 1 milyar 275 milyon dolara 49 yıllığına devredilmiştir. Yabancıların

ülkemizdeki portföylerinin toplam değeri 2006 sonunda 65 milyar dolar iken 2007 yılında ise 90 milyar Dolar olmuştur. Türk özel bankalar ve şirketler yurt dışı faizlerinin düşük olması nedeniyle dışarıdan borçlanmaya devam etmişlerdir (Tokgöz,2007:347-350).

Ülkemizde ve dünyada 2008 yılına gelindiğinde finansal kriz yaşanmıştır. Bu kriz Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin en büyük yatırım bankalarından birisi olan Lehman Brothers'in borçlarını ödeyememesi yüzünden gerçekleşmiştir. Bu krizin ortaya çıkma nedeni birçok etkene bağlanmaktadır. Fakat temel neden ise ABD'de yaşanan emlak sektöründeki olumsuzluklardır. Ülkede finansal kuruluşların ödeme gücü düşük olan kişilere konut kredisi vermesi ve geri alamama gibi bir risk ile karşı karşıya kalması krizi tetiklemiştir (Ünal ve Kaya,2009:4).

ABD ülke ekonomisini canlandırmak için inşaat sektörü aracılığıyla ödeme gücü düşük olan kişilere konut kredisi vermeyi artırmış bu durum sonucunda riskli kredi miktarı doğru orantılı bir şekilde artmıştır. Bunun yanında kredi veren bu bankalar, riskli gruba vermiş oldukları kredileri de teminat olarak göstererek emlak tahvilleri çıkarıp daha yüksek faizle Hedge fonlara satmışlardır. Bunun sonucunda ülkedeki güçlü bankacılık sistemi olumsuz etkilenmiştir. Konut kredilerine bağlı olan menkul değerler ile bankalarda kullanılan kredi türev ürünlerinin yaratacağı risklerin yanlış hesaplanması ve yine bu finansal kurumları denetleyici yapının eksiklikleri konut kredi krizi olarak isimlendirilen Mortgage krizinin bir likidite krizine dönmesine yol açmıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 2008:1).

2008 krizinin asıl nedeni; küreselleşme sürecinde dünyadaki adaletsiz gelir dağılımı ile ABD'nin para birimi olan Doların uluslararası ödemelerde kullanılmasından yararlanarak aşırı harcama gerçekleştirip tasarruf açığı vermesidir. Küresel kriz olan 2008 krizi ABD'de ortaya çıkmış ve orada tüm kapitalist ülkelere yayılmıştır. Bu uzun süre devam eden kolay para ve likidite bolluğu sonucunda meydana gelmiştir. Yaşanılan bu ekonomik krizin ülkemize yol açtığı etkiler şu şekilde sıralanabilir;(Şahin,2011:277).

- Türkiye ekonomisinin büyümesi ve kalkınması ile dış ticaret arasında çok önemli ilişki mevcuttur. Kriz nedeniyle dış ticarete meydana gelen daralma sonucunda ülkemizin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nda büyük oranda azalma ve aşırı derecede

işsizlik meydana gelmiştir. Ayrıca 2008 yılında ihracat ve ithalat da önemli gerilemeler gerçekleşmiştir.

- Dış talep ile beraber iç talepte de daralma gerçekleşmiş bununla beraber üretici ve tüketici güven endeksi etkilenmiştir. Özellikle büyük sanayi tesislerinde kapasiteyi kullanma oranı azalmış bu durum sonucunda çıktı düzeyinde gerilemeler oluşmuştur. Talepteki daralmanın nedeni ise; bazı kesimlerin elde ettiği gelir azaldığı için satın alma gücü düşmüş, bazı kesimler de geleceğe güvenle bakamadıkları için harcama yapmaktan kaçınmışlardır. Finansal kurumlar artık kredi verirken daha tedbirli ve çekingen davrandıkları için, reel kesim işlerini yapmak için bile kredi çekememişlerdir.
- Ülkemiz ekonomisi daha çok dış kaynak kullanımına ve ithalata dayanmaktadır. 2008 yılında cereyan eden küresel kriz nedeniyle ülkemize dış kaynak ve yabancı sermaye girişinde azalmalar olmuştur. Ülkemize yabancı sermaye girişi olmadan hedeflenen %7'lik büyüme oranı gerçekleştirilemez. Küresel krizin etkisiyle ülkemizdeki finansal ve reel kesim de etkilenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan edinilen bilgi doğrultusunda ülkemizin ithalatı %85-90'ı hammadde, ara girdi ve yatırım malları ithalatından meydana gelmektedir. Ara girdi olarak enerji ürünlerinin payı çok fazladır. Küresel krizin etkisiyle enerji ürünleri fiyatındaki yükseliş bu payı daha da artırmaktadır. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; 2007 yılında enerji ithalatı için 132 milyar dolar ödenmiştir. Eğer ki enerji fiyatları 2002 yılındaki gibi kalsaydı Türkiye enerji ithalatı için sadece 48.1 milyar dolar ödeyecekti.
- Küresel kriz nedeniyle ülkemizde bankacılık sistemine bağlı kredi kanalı yavaş yavaş azalmıştır. Bunu önlemek amacıyla "Kredi Güvenlik Fonunun" kurulması ve uygulamaya geçirilmesi önerilmiş, fakat gerçekleştirilmemiştir (Şahin,2011:279).

Küresel kriz asıl etkisini 2009 yılında göstermiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki daralma %4.7 oranında gerçekleşti. Kamu maliyesi krizden en fazla etkilenen ve dengesi en çok bozulan sektör olmuştur. Kamu gelirlerinde büyük oranda daralma meydana gelmiştir. Bu durum, İç talepteki daralma ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki aşırı düşmelerden kaynaklanmaktadır. Tablo'3 te de görüldüğü gibi krizin meydana geldiği yıl olan 2008 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 741.8 milyar Dolar iken, 2009 yılında ise büyük bir düşüş ile 617.8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranı yıllar itibariyle sırasıyla 10.423 Dolar iken 8.590 Dolara gerilemiştir. Kamunun yapmakla zorunlu olduğu harcamaları daraltması mümkün olmadığı için merkezi yönetim bütçesi tahmin edilenin üzerinde açık vermiştir. Öngörülen bütçe açığı 65 milyar TL iken yılsonunda gerçekleşen açık 52.8 milyar TL oldu.

Tablo 3. Makroekonomik Göstergeler ile Küresel Krizin Ülkemize Etkisi (2007-2010 Yılları Arası)

	2007	2008	2009	2010
GSYH(milyar dolar)	658.8	741.8	617.8	735.8
GSYH (1998 fiyatları ile milyar TL)	101.3	101.9	97.1	105.7
GSYH Büyüme Oranı (%)	4.7	0.7	-4.7	8.9
KB GSYH (dolar)	9.305	10.423	8.590	10.076
Sanayi Üretim Endeksi(2005=100)	114.4	112.7	99.9	114.3
İhracat(milyar dolar)	107.3	132.0	102.1	114.0
İthalat (milyar dolar ,)	170.1	202.0	140.9	185.5
Dış Ticaret Dengesi(milyar dolar)	-62.8	-69.9	-38.8	-71.6
Dış Ticaret Dengesi (milyar dolar) /(ihracat,ithalat)	-46.8	-53.0	-24.9	-56.3
İhracat/ithalat (%)	63.1	65.4	72.5	61.5
Cari Açık (milyar dolar)	-38.4	-42.0	-14.0	-48.5
Cari Açık/GSYH (%)	-5.9	-5.7	-2.3	-6.5
Enflasyon Oranı(TÜFE)	8.4	10.1	6.5	6.6
İşsizlik Oranı % (yıl ortalaması)	10.3	11.0	14.0	11.9
Merkezi Yönetim Bütçesi Dengesi(özeleştirme geliri dahil milyar TL)	-13.7	-17.43	-52.76	-39.6
Merkezi Yönetim Bütçesi Dengesi /GSYH (%)	-1.6	-1.8	-5.5	-3.6
Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları (milyar dolar)	22.0	19.5	8.5	8.9
Portföy Yatırımları (milyon dolar ,net)	833	-5014	227	16126
Döviz Kuru (TL/Dolar)(yıl sonu satış kuru)	1.17	1.52	1.51	1.55

Kaynak: (Şahin,2011:281).

Tablo 3'te görüldüğü gibi krizin ülkemize etkisinin en açık göstergesinin yatırımlarda yaşandığı görülmektedir. Krizin yaşandığı yıl ülkemize doğrudan yabancı sermaye miktarı 19.5 milyar Dolar iken 2009 yılında bu miktar yüzde yüzden daha fazla oranda bir azalma göstermiş 8.5 milyar Dolar olmuştur. Bu durum 2010

yılında da devam etmiş ÷lkemize yapılan yabancı yatırım 8.9 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış kaynak girişinde ciddi azalmalar gerçekleşmiştir (Şahin,2011:281).

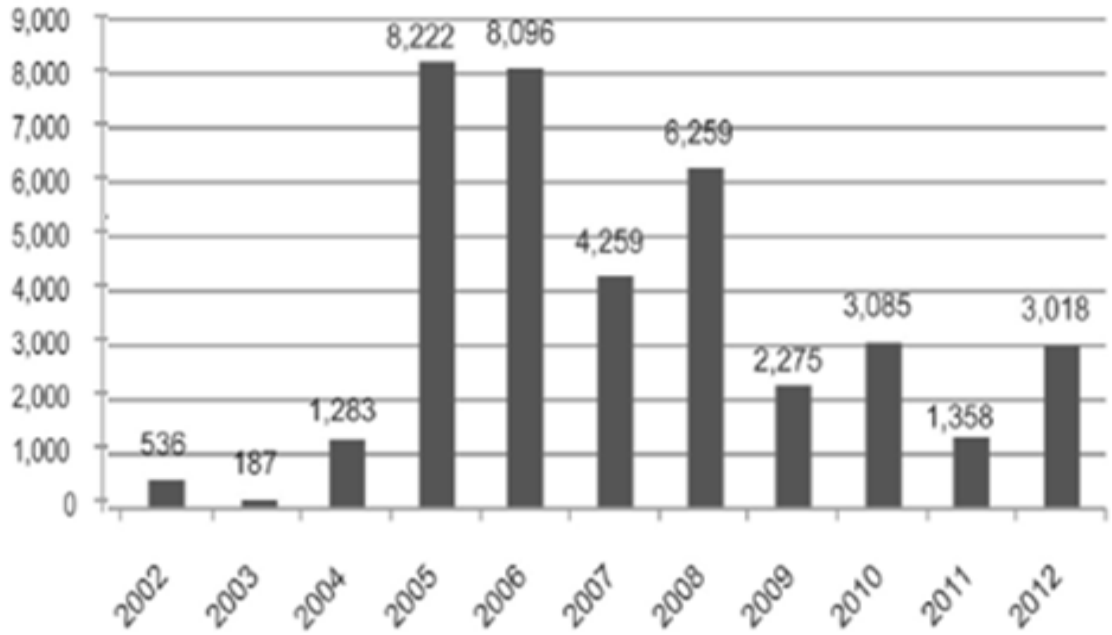
Ülkemizin sanayi kesimi dışa bağımlı üretim yaptığı için sanayi üretim endeksinde de daralmalar gör÷lmektedir.2008 yılında sanayi üretim endeksi 112.7 iken 2009 yılında 99.9 olmuştur. Fakat krizin olumsuz etkisi 2010 ‘da etkisini yitirmiş bu değer 114.3 olmuştur.

Kriz yılında ÷lkemizde işsizlik oranı yılda ortalama % 11 iken bu oran 2009 ve 2010 yıllarında artış göstermiş sırasıyla % 14 ve % 11 olmuştur. İşsizlik en fazla genç nüfus da gör÷lmektedir. Türkiye küresel krizi kısa bir sürede atlattmış 2010 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’daki büyüme hızı %8.9 olmuştur.

Ülkemizde mevcut siyasi iktidarın uygulamış olduğu siyasi ve ekonomik istikrar ile ekonomik ve mali politikalar sonucunda piyasalarda sağlanan güven ortamı hem makroekonomik göstergelerde hem de bütçe uygulamalarında önemli pozitif gelişmelere neden olmuştur. Bütçe harcamalarında etkinlik sağlanmış olup, yapısal reformların yapılmasına önem verilmiş, özelleştirme politikalarına öncelik verilmiştir. Bunun sonucunda kamudaki ağır yükün ve sürekli artan borçlanma ihtiyacının önüne geçilerek ekonomide verimlilik sağlanmıştır. Kamu iktisadi teşebbüsler öncelikle özelleştirilmiştir.2002 yılından sonra kamu ağırlıklı ekonomik yapı modelinden özel sektör ağırlıklı bir ekonomik yapı modeline dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu dönüşümle Devletin sadece denetleyici ve düzenleyici rolü artmış, kaynak israfının önüne geçilmiş ve özel sektörün kaynak ihtiyacının verimli bir şekilde karşılanmasını sağlamıştır (SETA,2010).

Ülkemizde gerçekleştirilen özelleştirme gelirleri Şekil 1’de gör÷ldüğü gibi 2002 yılında toplam özelleştirme gelirleri 536 milyon Dolar iken, 2003 yılında azalış gösterip 187 milyon Dolara düşmüş, 2004 yılında 1.283 milyon Dolar olup, 2005 yılında toplam 8 milyon Dolar’ı aşan miktarda özelleştirme sağlanmıştır.

Şekil 1. 2002-2012 Yılları Arası Özelleştirme Gelirleri (Milyon Dolar)

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi: 12.02 . 2013).

2006 Yılında yine 8 milyon Dolar civarında özelleştirme geliri sağlanırken, 2007 yılında bir önceki yıla oranla %50 düşüş göstermiş sadece 4.259 milyon Dolar özelleştirme gerçekleştirilmiştir.

Küresel krizin yaşandığı yıl olan 2008 yılında özelleştirme geliri 6.259 milyon Dolar iken, 2009 yılında krizin olumsuz etkisi nedeniyle bu değer gerilemiş olup 2.275 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat özelleştirmenin en az gerçekleştiği yıl ise 2011 yılı olmuş sadece 1.358 milyon Dolar gelir elde edilmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise 3.018 milyon Dolar özelleştirme geliri sağlanmıştır.

Böylece devlete ek gelir sağlanmış ve ekonomik özgürlük alanı genişlemiştir. Bu özelleştirmeler sayesinde ülkemize yapılan yatırımlar ve döviz gelirlerinde artma meydana gelmiştir. Yurtiçi ve yurtdışı borçlarımızın finansmanı için kullanılan bu özelleştirme gelirleri sayesinde kamunun bütçesine ağır yük olan Kamu İktisadi Teşebbüsler' in devlet üzerindeki yükünü hafifletmiştir. Bu özelleştirme gelirleri sayesinde devlete ek gelir sağlanmış olup hazinenin borçlanma ihtiyacı azalmış ve kamunun rolü asgari düzeye indirilmiştir (SETA, 2013:44).

1.2. Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Genel Tanımı

Bir ülkenin ekonomisi kamu ve özel sektör ekonomisinden oluşmaktadır. Kamu ve özel sektör ekonomilerinin her ikisinin de kendisine özgü temel işleyiş kuralları vardır. Özel kesim de üretim faaliyetini gerçekleştiren girişimcilerin amacı kârlarını maksimum seviyeye çıkarmak amacıyla piyasa kuralları çerçevesinde hareket ederler. Özel sektörün üretimi gerçekleştirip ve üretime devam etmesi aşamasında bir karar alması gerekmektedir ve bu kararı da almasında piyasadaki aksaklıklar ve dalgalanmalardan yüzde yüz etkilenmektedir.

Kamu kesiminin asıl amacı kâr elde etmek olan özel sektörden farklı olarak toplumsal ihtiyaçları gidermeye yönelik mal ve hizmet üretmektir. Kamunun nihai hedefi, toplumsal faydayı maksimumlaştırmak adına çeşitli girişimlerde bulunup ve bunun için gerekli tedbirleri almaktır. Ayrıca kamu sektörü, özel sektörün iktisadi faaliyet kararlarını etkileyen piyasadaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak mecburiyetindedir (Ulutürk,1998:109).

Devletin gerçekleştirmiş olduğu harcamalar ekonomik ve sosyal etkileri sebebiyle ülke refahını önemli ölçüde etkilemektedir. Bütçeden eğitime, sağlığa, sosyal güvenlik hizmetlerine ve toplu konuta ayrılan pay arttıkça ülke refahı da dolaylı olarak artmaktadır. Bu hizmetlerin sunum kalitesi arttıkça, gelir dağılımındaki adaletsizlik ortadan kalmış olacaktır. Bu tür harcamalar ülkelerin sosyal gelişmişlik düzeylerini artırmaktadır. Günümüzde artık ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakılırken, eskiden olduğu gibi kişi başına düşen milli gelire değil de sosyal hizmet harcamaları için bütçeden ayrılan paya bakılmaktadır (Şener,1996:44).

Kamu harcamaları, yetkili ve sorumlu kişiler tarafından gerçekleştirilen, insan ihtiyaçlarının sonsuz olması nedeniyle sürekli değişen ve kapsamı her geçen gün farklılaşan isteklerin artmasıyla bunları karşılamak için yapılan harcamalarda doğru orantılı biçimde artış söz konusu olmaktadır. İşte bu kamu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gerçekleştirilen harcamalara da kamu harcamaları denilir(Sayar, 1975:26- 27).

Kamu harcamaları, kamunun ve kamu tüzel kişilerinin doğrudan para ve mal olarak yaptığı harcamalara ilaveten kamu hizmetlerinin görülmesi için diğer kurum ve kuruluşların gerçekleştirdiği harcamaları da içermektedir (Eker, 2004:55).

Kamu harcamaları genel olarak dar ve geniş anlamda ele alınmaktadır. Dar anlamda kamu harcamalarını ifade ederken şuna dikkat edilmelidir. Yapılan hizmetin kamu hizmeti olması ve bunun bedeli olarak kamunun ya da kamu tüzel kişilerinin

yaptığı ödemelerden oluşmasıdır. Eğitim için eğitimcilere, savunma için emniyet güçlerine ödenen aylıklar ayrıca bayındırlık ve sosyal yardımlar gibi hizmetlerin gerçekleştirilmesi halinde yapılan ödemelerin tamamını içermektedir. Dar anlamdaki kamu harcamalarına “hukuki tanım” denilmektedir. Hukuki tanım denilmesindeki sebep, bu harcamaları gerçekleştiren kurumun ya da kuruluşun kamu tüzel kişiliğine sahip olmasıdır (Akdoğan,1997:189).

Geniş anlamda kamu harcaması ise günümüzdeki modern anlayışı yansıtan bir harcama olup “ekonomik tanım” ile nitelendirilmektedir. Bu ekonomik tanıma göre önem arz eden nokta şudur. Kamunun sosyal hayat ile iktisadi faaliyetlerdeki rolünü gerçekleştirmek ve bunu yaparken de devleti karakterize eden kamu yetkisini kullanmaktır(Nadaroğlu,1983:137).

Geniş anlamda kamu harcaması sadece merkezi devletin ve katma bütçeli kuruluşların destekli bütçe harcamalarını içermez. Bunlara ek olarak sosyal sigorta harcamalarını topluma faydalı hizmetlerde bulunan otobüs, tramvay, elektrik ve su işletmeleri gibi kurumların ödemelerini, Kamu İktisadi Devlet kuruluşlarının yaptığı harcamaları vb. kapsamaktadır(Aksoy, 1991 :504).

Kamu harcamaları geniş anlamda şu harcamalardan oluşmaktadır; merkezi idarenin gerçekleştirmiş olduğu harcamalar, yerel yönetim harcamaları, kamunun ve yerel yönetim kuruluşlarının girişimleri ve sosyal güvenlik hizmetleri için yapılan harcamalardır. Harcamayı yapan birimler esas alındığında dar anlamda kamu harcaması, merkezi ve mahalli idarelerin yapmış olduğu harcamalardan oluşurken, geniş anlamda kamu harcamaları da bu birimler haricindeki kamu kesimini oluşturan diğer birimlerin harcamalarını içerir(Şahin,2011 :561).

Ülkemiz açısından bu birimleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür; (Şahin,2011 :561).

➤ **Merkezi Yönetim Kapsamındaki Kamu İdareleri**

Genel Bütçe Kapsamındaki İdareler

Özel Bütçeli İdareler

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

➤ **Sosyal Güvenlik Kurumları**

Sosyal Güvenlik Kurumu

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

➤ **Mahalli İdareler**

İl Özel İdareleri
Belediyeler
Köyler
Mahalli İdare Birlikleri

- **Fonlar**
- **Döner Sermaye İşletmeleri**
- **Kamu İktisadi Teşebbüsleri**
 - İktisadi Devlet Teşekkülleri
 - Kamu İktisadi Kuruluşları

Özel sektör harcamalarının tanımını yapmak gerekirse kısaca, devlet ve kamu tüzel kişileri haricindeki özel teşebbüslerin kendi sermayeleri doğrultusunda yapmış oldukları harcamalardır. Bu harcamalar yapılırken nihai hedef, kâr maksimizasyonunu gerçekleştirmenin yanında maliyeti en asgari düzeye indirmektir.

1.3 Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Ülkeden ülkeye farklılık ve sürekli artış gösteren kamu harcamalarını sınıflandırma işlemi birçok yönden kolaylık sağlar. Kamu harcamalarının hizmet ölçütlerine göre sınıflandırıldığında, bu hizmetlerin topluma olan parasal maliyetleri çok net bir şekilde görülebilir (Esen,1987: 64-65).

Kamu harcamalarını sınıflandırırken, aynı alanlara yapılan harcamalar ile aynı nitelikteki harcamaları grup halinde sınıflandırmaya dikkat edilir (Türk,1993: 73).Kamu harcamalarını sınıflandırmanın birçok faydalı yönleri vardır. Bunlar:(Özcan, 1999: 7).

- Sınıflandırma işlemi yapılırken kamu harcamalarında açıklık ilkesine uyulmakta ve keyfilikten ve savurgan yapılan harcamalardan uzak durulmaktadır.
- İnsan ihtiyaçlarının sonsuz ve kaynakların kıt olması nedeniyle devletin kıt kaynaklarının ihtiyaç dahilinde kullanılması sağlanmaktadır.
- Sınıflandırma işlemi ile bütün harcama kalemlerini oluşturan harcamalar ayrı ayrı ele alınır ve bu harcamanın minimum maliyet ile gerçekleşmesi sağlanır.
- Kamu harcamalarının finansmanı olan vergilerin hangi hizmetlere ne oranda harcandığını göstermede kolaylık sağlar.

- Kamu harcamalarının hangi alanlarda artış gösterip hangi alanlarda azalış gösterdiğini görmemize yardımcı olmaktadır.
- Merkezi yönetim bütçesi işlemlerinin genel muhasebe anlamında daha kolay görünümü sağlar böylelikle mali istatistiki verilerin daha kolay ve hızlı bir şekilde temini mümkün hale gelir.

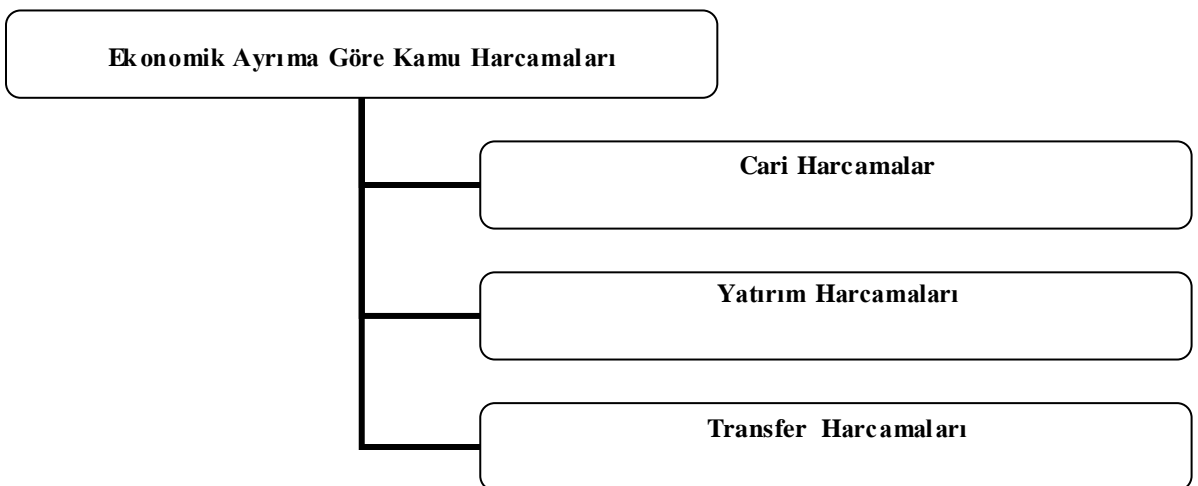
Devletin ekonomide büyüklüğünü saptamak için iktisadi kaynakların ne kadarının kamu tarafından kullanıldığını bilmek gerekir. Kamu harcamalarının sınıflandırılması; ekonomik, idari ve fonksiyonel ayırım olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır(Ulutürk, 1998:116).

1.3.1 Kamu Harcamalarının Ekonomik Ayırımı

Bu ayırım kamu harcamalarının iktisadi etkilerine göre değerlendirilmesidir. Asıl amaç; devletin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerini milli ekonomiye etkilerine göre gruplandırıp, devletin piyasa üzerindeki etkilerini saptamaktır. Kısaca piyasa ekonomisinde devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi için yapmış olduğu harcamaların maddi (parasal) tutarıdır(Coşkun,1973:4).

Ekonomik ayırma göre kamu harcamalarını gösteren şekil aşağıdaki gibidir:

Şekil 2. Ekonomik Ayırma Göre Kamu Harcamaları

Kaynak: Tarafımca Oluşturulmuştur.

1.3.1.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar devletin kamu hizmetini üretmek amacıyla mal ve hizmet alımı için gerçekleştirmiş olduğu harcamaların tamamıdır. Personel ödemeleri ile mal ve hizmet satın alımlarından oluşmaktadır (Şahin,2011 :562).

Cari harcamalar üretim kapasitesini kullanmak için ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin satın alınması ile ortaya çıkar. Ayrıca bu harcamalar yıl içerisinde kullanılıp tüketilecek olan dayanıksız mal ve hizmetlere yapılan harcamaları kapsar. Nitelikleri itibariye her yıl tekrarlanırlar. Kısaca tüketim harcamalarına yapılan harcamalar da denilebilir (Erginay,1985: 95).

Cari harcamalar devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetleri de içerir. Bu hizmetlere örnek olarak ek çalışma ücreti, memur aylıkları, işçi ücretleri, kira, ısıtma, aydınlatma giderleri verilebilir. Bir okul binasının yapımı yatırım harcamaları içinde yer alırken bu okul faaliyete geçtikten sonra öğretmenlere verilen maaşlar cari harcamalardır(Güner, 2002: 35).

Ülkelerin büyümesi için kıt olan kaynakların verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu kıt olan kaynaklar ile gerçekleştirilmeye çalışılan kamu harcamalarından cari harcamaları yeterli seviyede gerçekleştirilmelidir. Aksi takdirde uzun dönemde ekonominin gelişimine olumsuz katkı yapacaktır(Ulutürk,1998:114-115).

Tablo4. Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı(%) (2009-2011)

	2009	2010	2011
Hanehalkı Sayısı	18.427.332	18.808.172	19.311.637
Toplam	100	100	100
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	23	21.9	20.7
Alkollü İçecekler, Sigara ve Tütün	4.1	4.5	4.1
Giyim ve Ayakkabı	5.1	5.1	5.2
Konut ve Kira	28.2	27.1	25.8
Mobilya ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri	6.2	6.3	6.4
Sağlık Hizmetleri	1.9	2.1	1.9
Ulaştırma Hizmetleri	13.6	15.1	17.2
Haberleşme	4.2	4.1	4
Eğlence ve Kültür	2.6	2.8	2.7
Eğitim Hizmetleri	1.9	2	2
Lokanta ve Oteller	5.2	5.4	5.7
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4	3.7	4.3

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi:30.03.2012).

Tablo' 4 ten edinilen bilgiler doğrultusunda hanehalkı bütçesinde tüketim harcamaların türlerine göre dağılımı yüzde olarak ifade edilmektedir. 2009 -2011 yıllarını kapsayan tabloda en fazla tüketim harcaması kira ve konut için yapılmış olup yıllar açısından sırasıyla 2009 yılında % 28.2, 2010 yılı içerisinde %27.1 ve 2011 yılında ise %25.8 olarak gerçekleşmiştir.

1.3.1.2. Yatırım Harcamaları

Ülkemizde kamu yatırım harcamaları denilince devletin sabit sermaye yatırımını artırmaya yönelik yapmış olduğu yatırım akla gelmektedir. Bunlardan en önemlisi devletimizin yapmış olduğu yol, köprü, baraj ve liman gibi altyapı yatırım harcamalarıdır(Şahin,2011:562).

Yatırım harcamaları üretim faktörlerinin verimliliğini olumlu yönde arttıran, kaynakların daha etkin ve iyi kullanımını sağlayan bunların sonucunda üretim artışına neden olan faydası bir yıldan daha uzun zaman dilimine yayılan dayanıklı mallar için yapılan harcamaları kapsamaktadır(Özbaran,2004: 18).

Devletin büyümesinde ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde, tam istihdam, fiyat istikrarı ve adil gelir dağılımının sağlanmasında yatırım harcamalarından faydalanır. Ancak cari harcamaları arttırmadan sadece yatırım harcamaları yoluyla üretimi artırmak imkânsızdır. Daha önce verilen okul örneğinde öğrenci yoğunluğu sebebiyle bir ek bina yapılması gerekliliği doğsun. Bu ek binada görev alacak öğretmen alımı yapılmadan yani bir harcama yapılmadan sadece kapasiteyi artırıp ek bina yapılmasının hiçbir anlamı yoktur.

Gerçekleştirilmiş olan bu yatırım harcamaları, ülke ekonomisinin üretim gücünü arttırmakta ve sermaye birikimine yol açmaktadır. Ayrıca Gayri Safi Milli Hasılaya büyük katkı sağlamaktadır. Yatırım harcamalarının ülke ekonomisine etki ve katkısı kısa dönemde ortaya çıkmaz, tam tersine uzun zamanda ortaya çıkar bu sebeptir ki devlet bazı dönemlerde bu tür harcamaları erteleyebilir. Bunun sonucu olarak da üretimde azalmalar yaşanır. Ülke ekonomisi büyüme anlamında sınırlanmış olmaktadır(Ulutürk,1998:115-116).

Ülkemizde son zamanlarda yatırım harcamalarında kamunun payı azaltılmıştır. Özellikle sabit sermaye yatırım harcamalarında azalma görülmektedir. Bunun gerekçesi ise ülkemizin 2002 yılından bu yana uygulamış olduğu politikalarıdır. Bu politikalar ile devleti ekonomik olarak küçültmek amaçlanmakta bunun yanında devletin piyasa malı üretiminden ve hatta eğitim sağlık, kent içi ulaştırma gibi yarı kamusal hizmetleri gerçekleştirilmeden uzaklaştırıldığı görülmektedir.

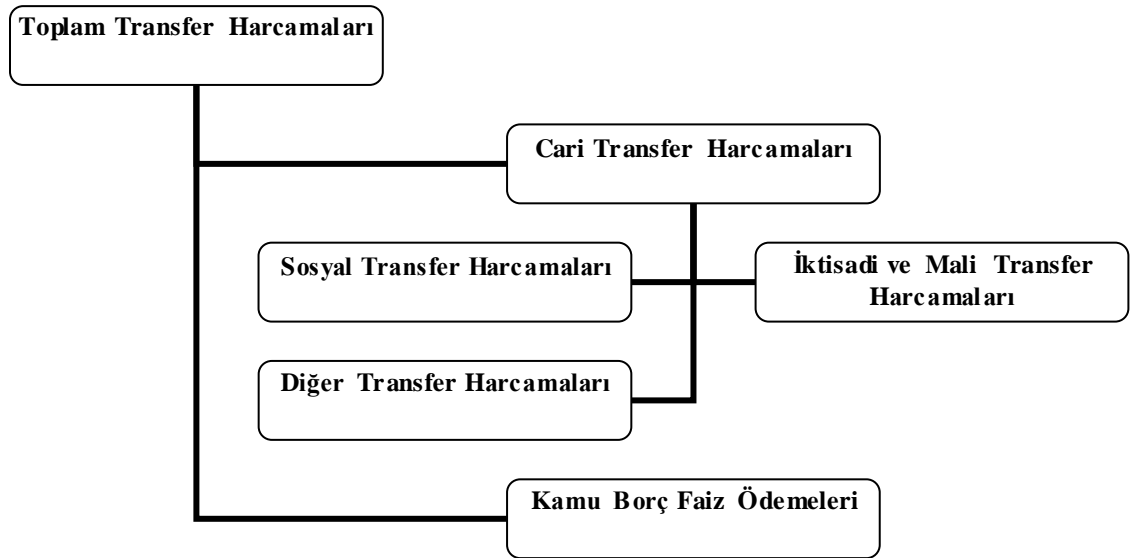
Yarı kamusal mal ve hizmetler; özel kesim tarafından sunulabildikleri halde sahip oldukları dışsallıklar sebebiyle devlet tarafından sunulan, bölünebilen, fiyatlandırılabilen, üretiminde ve tüketiminde rekabetin söz konusu olduğu mal ve hizmetlerdir. Tam kamusal mal ve hizmetler; üretimde ve tüketimde rekabetin söz

konusu olmadığı, pazarlanamayan, fiyatlandırılmayan, ortak tüketim için üretilen, zorunlu üretimin ya da tüketimin söz konusu olduğu mal ve hizmetlerdir. Bu kavram iktisatçı Samuelson tarafından ortaya atılmıştır. (Oktaylar,2012:18-19).Bu politikalar sonucunda devlet direkt olarak verimli alanlara yatırım yapmak yerine mevcut tesisleri özelleştirme yolunu seçmiştir(Şahin,2011:566).

1.3.1.3. Transfer Harcamaları

Toplam Transfer harcamaları mal ve hizmet satın alımı karşılığı olmayan sosyal ekonomik veya politik nedenlerle özel veya tüzel kişilere devletin ödediği paralardır. Toplam Transfer harcamalarını gösteren şekil aşağıda gösterildiği gibi kendi içinde iki ana gruba ayrılır:

Şekil 3.Toplam Transfer Harcamaları

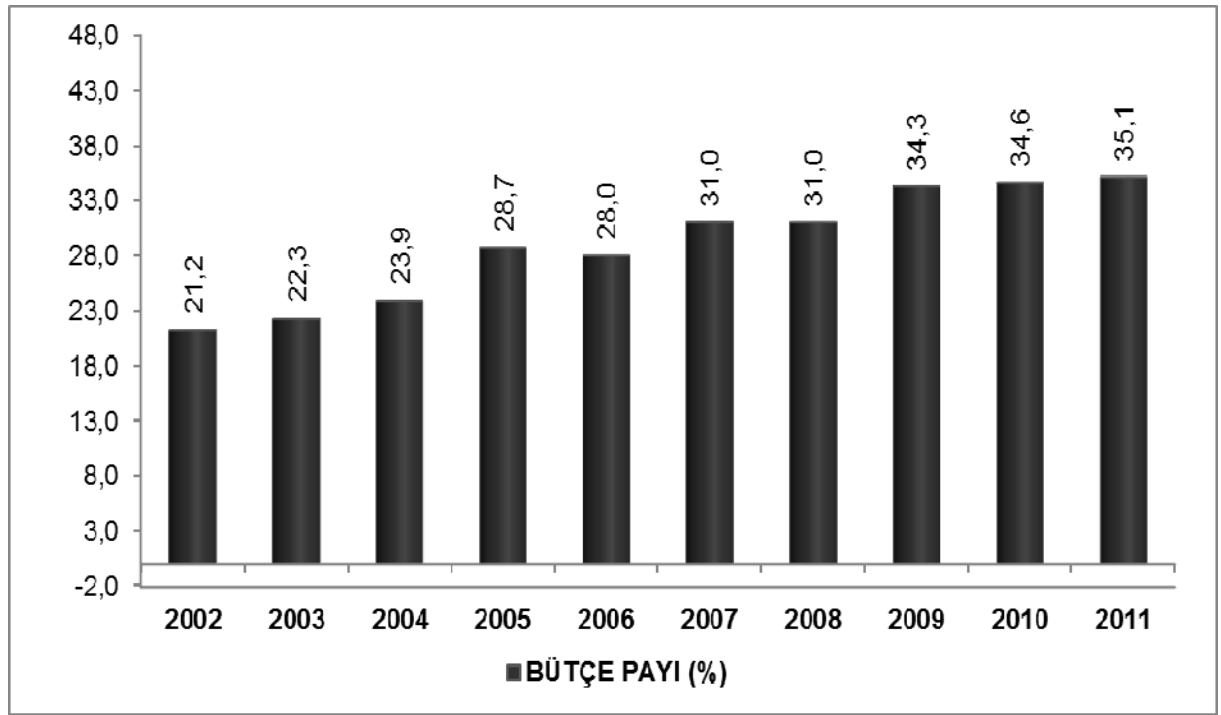
Kaynak: Tarafımca Oluşturulmuştur.

Ülkemizde merkezi yönetim bütçe harcamalarından gerçekleştirilen cari transfer harcamalarına örnek olarak şunlar verebilir: Sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonundan maddi durumu zayıf olan ailelere yapılan yardımlar, bakıma muhtaç olan yaşlılara ve asker ailelerine yapılan ödemeler ile öğrencilere ödenen burslar ile ayrıca çiftçilere yapılan desteklemeler ve kamuya yararlı dernek ya da partilere yapılan yardımlar.Bu cari transfer harcamaları devletin fakir insanlara yapmış olduğu satın alma gücünü destekler nitelikteki karşılıksız harcamalardır. Amaç toplumu hem sosyal hem de ekonomik olarak desteklemektir. Bu harcamaları

gerçekleştiren kesimler, milli hasılanın üretimine katılarak bu geliri elde etmedikleri için bu gelirler faktör geliri değil transfer gelirdir. Bu nedenle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla hesabına dahil edilmezler(Şahin,2011 :562-563).

Ülkemizde mevcut siyasi iktidarın göreve geldiği günden bu yana gerçekleştirmiş olduğu transfer harcamalarının bütçe içindeki yüzdelik payı aşağıdaki şekilde görülebilir.

Şekil 4. 2002-2011 Yılları Arası Cari Transferlerin Bütçe İçindeki Payı (%)

Kaynak: www.maliye.gov.tr (Erişim Tarihi:10.08.2011).

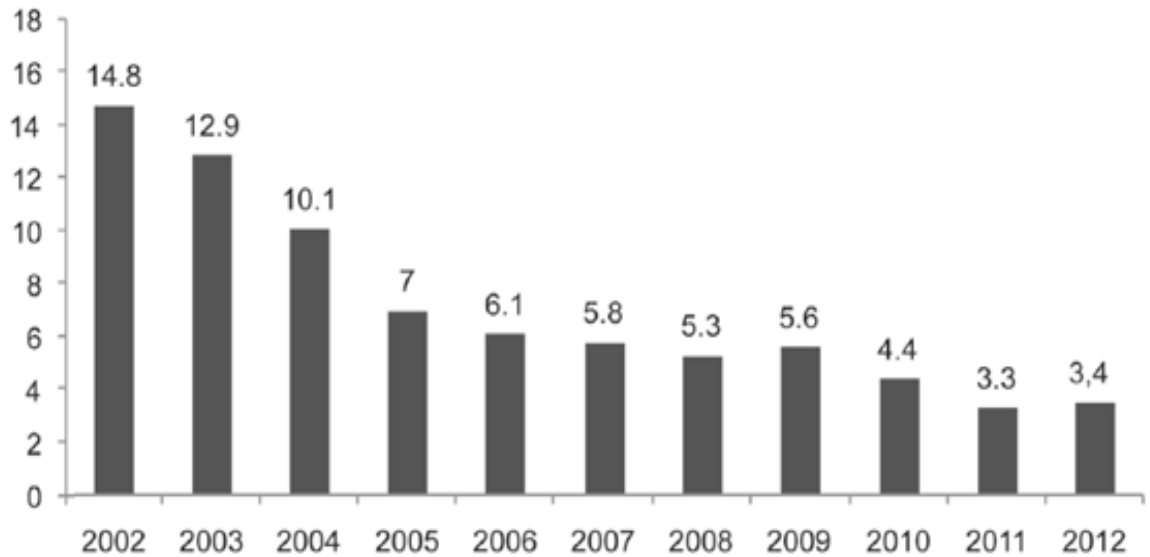
Şekil 4’te görüldüğü üzere cari transferlerin bütçe içindeki payı 2002 yılında % 21.2 iken ülkemizde uygulanan sosyal, siyasi ve iktisadi politikalar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan transfer harcamalarının merkezi bütçe içerisindeki payı her geçen yıl artarak gelişme göstermiş olup bu oran 2010 yılında % 34.6 ve 2011 yılında ise % 35.1 olmuştur.

Kamu borç faiz ödemeleri de toplam transfer harcamalarının ikinci kısmını oluşturmaktadır. Faiz normalde sermayedarların Gayri Safi Milli Hasıla’nın oluşumuna kendi sermayeleri ile katılım oranlarında kazanmış oldukları faktör gelirlerinden oluşur. Fakat kamunun ödemiş olduğu borç faiz ödemeleri kamu bütçesinde harcamalar sınıflandırılırken transfer harcamaları olarak görülmektedir. Kamunun borç olarak oluşturduğu fonları yüzde yüz verimli alanlarda kullandığı

söylenemez. Bu fonların devletin ülke içinde ve dışında güvenliği sağlamak için yapmış olduğu düşünüldüğünde bu hizmetler için yapılan harcamaların gereksiz olduğunu söylemek yanlış olur. Bu gibi hizmet harcamalarına yapılan ödemelerin verimliliğini ve getirisini de ölçmek söz konusu olamaz. Ayrıca devlet almış olduğu borcunu ve faizini yeniden borçlanarak ya da vergi oranlarını artırarak ödeyebilir. Bu nedenle kamunun yapmış olduğu borç faizi ödemeleri de transfer ödemeleri kapsamına girmektedir(Şahin,2011 :563).

Aşağıdaki Şekil 5'te faiz harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı yüzdelik olarak yıllar itibariyle verilmiştir.

Şekil 5. Merkezi Yönetim Bütçe İçerisinde Faiz Giderlerinin Gayri Safi Milli Hasılaya Oranı (2002-2012 Yılları Arası)(%)

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi:12.02 .2013).

Şekil 5 'te görüldüğü gibi merkezi yönetim bütçe içerisindeki faiz harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı 2002 yılında % 14.8 iken yıllar itibariyle bu oran azalmış 2012 yılında % 3.4'e düşmüştür. Merkezi Yönetim Bütçesi'nde faiz ödemelerindeki azalışa kıyasla vergi gelirlerinde artış gerçekleşmiştir. Ülkemizde mevcut siyasi iktidar döneminde maliye politikasının temel hedefleri arasında faiz dışında fazlalık, kamunun borç stokunda azalma ve bu borçların çevrilebilirliğini sağlamak yer almaktadır. Bu kamunun borç faiz

ödemelerine yapmış olduğu harcamalardaki azalmalar, sosyal yardım ve sosyal güvenlik kurumlarına yönlendirilmiştir (SETA,2013: 44).

Transfer harcamaları aslında milli gelirde bir azalışa ya da artışa neden olmaz sadece sosyal gruplar ve kişiler arasında sosyal, ekonomik ve mali sebepler ile satın alma gücündeki el değişikliği sonucunda gerçekleştirilen bir harcama türüdür. Transfer harcamalarının en ayırt edici özeliği karşılığında devlete mal hizmet veya üretim faktörü verme durumu söz konusu değildir. Bu nedenle transfer harcamaları Gayri Safi Milli Hâsıla'ya dolaylı etkileri olan bir harcama şeklidir(Orhaner,1992: 93).

Bir ekonomide kamu transfer harcamalarının miktarını belirleyen etkenlerin başında o ekonomideki kişi ve kuruluşların özel durumları ile bazı koşulların yerine getirilmesi gelmektedir. Örneğin bir kişinin hastane de ücretsiz yararlanması için maddi durumunun kötü olması, hastalığının ciddi boyutta olması veya yaşlılık aylığı alabilmesi için en az 65 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Bir ekonomide transfer harcamaları miktarı, bu harcamalardan yararlanmak için nelerin gerekli olduğunu, bundan faydalanacak kişi sayısına ve ödemeler için kararlaştırılan miktara bağlı olduğunu göstermektedir(Ataç,1992:35).

Devletin yapmış olduğu transfer harcamaları ile bir mal alımı ya da hizmet alımı söz konusu olmamaktadır. Harcamaların ana finansman kaynağı olan vergiler, toplumun belirli kesiminden toplanıp ihtiyacı olan kimselere yapılan harcama olarak da düşünülebilir. Bu durum ülkede hem gelir dağılımına hem de kaynak dağılımına etki etmektedir. Fakat bu etki gerçek harcamaların göstermiş olduğu etkilere oranla çok daha azdır. Bunun en önemli sebebi de; yapılan bu transfer harcamalarının bir kısmının kişiler tarafından gelecek düşünüldüğü için tasarrufa ayrılmasıdır. Bu etkideki artış ya da azalış oranını transfer harcamalarından faydalanan kişilerin marjinal tüketim eğilimlerinin incelenmesi sonucunda öğrenilebilir. Şöyle ki yapılan bu transfer ödemelerinden maddi durumu olmayan yoksul insanlar faydalanırsa bu kişiler ilk olarak bu yardımları tüketimde kullanmaya yöneleceklerdir. Tüketim harcamalarındaki artış marjinal tüketim eğilime yansiyacak ve buna bağlı olarak da toplam talep artacak, gelir dağılımındaki adaletsizlik azalacaktır. Şayet bu transfer harcamalarından gelir seviyesi üst düzeyde olan kişiler yararlanırsa bu seferde tasarruf etmeye yöneleceklerdir. Marjinal tasarruf eğilimine bağlı olarak da toplam talep daha az olur ve gelir dağılımındaki adaletsizlik artış gösterir (Özbaran,2004:119).

Gelişmekte olan ülkelerde ilk başlarda ulaşım, enerji ve altyapı yatırımlarına daha fazla önem verilmekte dolayısıyla cari ve yatırım harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki payı oldukça yüksek iken transfer harcamalarının ise düşük. Ekonomi geliştikçe bu durum değişir transfer harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki önemi giderek artmaya devam eder(Ulutürk,1998:119).

1.3.2. Kamu Harcamalarının İdari ve Fonksiyonel Ayrımı

Kamu harcamalarını idari olarak sınıflandırma, devleti meydana getiren yapı ve organlarını kapsayan bir sınıflama türüdür. Kamunun harcama yapan organlarını sınıflandırdığı için buna “Organik Sınıflandırma” da denilmektedir. Kamunun bütçesinde yer alan ödenekler, kamu hizmetlerini yerine getiren kurum ve kuruluşlara organik sınıflandırma ile dağıtımı yapılmaktadır. En ilkel sınıflandırma şeklidir. Bunun sebebi de harcama yapan birimin sadece ne kadar harcama yaptığını tespit etmede kolaylık sağlamasıdır. Harcamanın hangi amaçlarla yapıldığı önem arz etmez(Türk,1996: 46-47).

İdari sınıflandırma dört düzeylidir;(Şahin,2011 :565).

1.Düzye: Anayasal kurumları ve Bakanlıkları,

2.Düzye: Müsteşar gibi birinci düzeyde tanımlanan yöneticilere karşı doğrudan sorumlu olan birimleri,

3.Düzye: Ana hizmet birimleri gibi ikinci düzeye bağlı birimleri,

4.Düzye: Destek ve lojistik birimleri ile politikaları uygulayan birimleri tanımlamaktadır

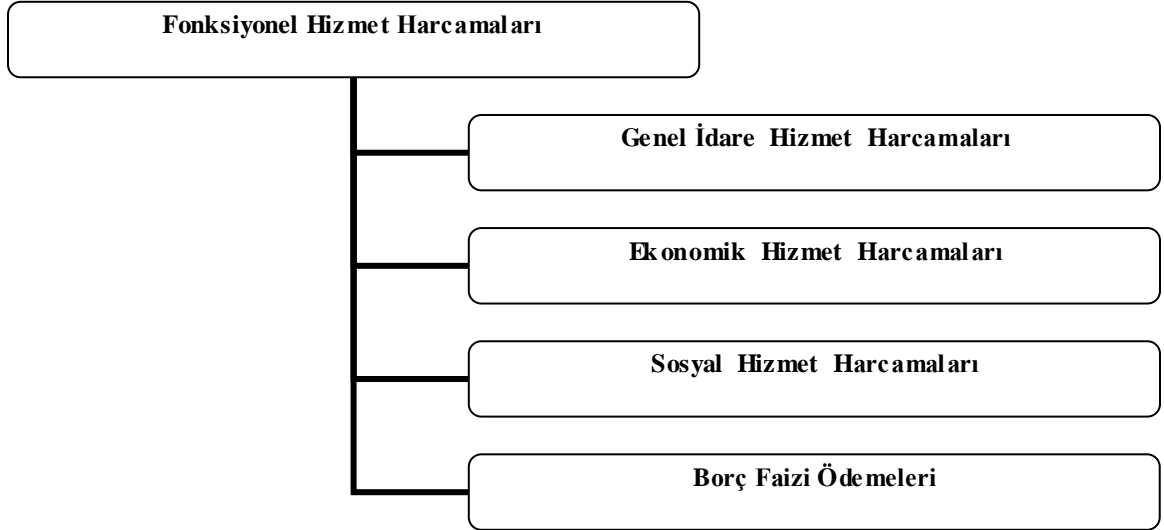
Fonksiyonel sınıflandırma ise; Kamu tarafından yapılan harcamaların hangi hizmetler doğrultusunda ve hangi amaç için yapıldığını ayrıca maliyetinin ne olduğunu görmemizi sağlayan bir sınıflandırma şeklidir. Fonksiyonel sınıflandırmanın faydası şu şekilde özetlenebilir. Bunlar: (Oktaylar,2012: 57).

- Harcamayı gerçekleştirecek olan kurum ve kuruluşlar tarafından harcama tahminlerinin gerçeğe yakın bir şekilde yapılmasını sağlar.
- Belirli bir işlevin kamu kesimine olan mahiyetini doğru bir şekilde gösterir.
- Bir kamusal hizmete ayrılan son liranın sağlayacağı sosyal faydanın bir diğer kamusal hizmetin sosyal faydasına eşit olmasını sağlar.

- Hizmetlerin birim maliyetlerinin hesaplanması ve harcanan para ile ne elde edildiğinin görülmesine yardımcı olmaktadır.

Fonksiyonel hizmet harcamalarını gösteren şekil aşağıdaki gibidir:

Şekil 6. Fonksiyonel Hizmet Harcamaları

Kaynak: Tarafimca oluşturulmuştur.

Fonksiyonel hizmet harcamalarından ilki olan genel idare hizmet harcamaları çok geniş kapsamlı olup iç güvenlik, adalet hizmetleri ve genel hizmet birimlerini içermektedir.

Ekonomik hizmet harcamaları ise genelde altyapıyı tamamlamaya, daha iyi seviyeye çıkarmaya ve özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu yatırımların ülkemize sağladığı katkıyı artırmaya yöneliktir. Ekonomik hizmet harcamalarına örnek olarak; Tarım –Orman ve Köy İşleri, Karayolları, Ulaştırma, İmar ve İskân İşleri ile Madencilik faaliyetleri gösterebilir. Bu hizmetlerin yeterli seviyede gerçekleştirilmemesi ülke ekonomisinde verimliliği azaltır(Şahin,2011:567).

Fonksiyonel hizmet harcamalarında üçüncü sırada sosyal hizmet harcamaları yer almaktadır. Sosyal hizmet harcamaları sayesinde hem fırsat eşitliği sağlanır hem de gelir dağılımındaki adaletsizlik asgari düzeye iner. Sosyal hizmet harcamaları içerisine eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, kültür-turizm ve eğlence harcamaları girmektedir (Şahin,2011:568).

Ülkede sosyal hizmet harcamalarının azaltılmasının birçok yönden olumsuzlukları vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir. Sosyal hizmet harcamalarının az olması toplumsal dengesizlikleri ve fırsat eşitsizliklerini körükler, toplumda huzursuzluklara sebep olur. Beşeri sermayenin gelişme süreci engellenir bunun sonucu olarak da emek ve sermayenin üretkenliği azalır. Böyle bir ekonomide istikrarı sağlamak zorlaşır ekonomik büyüme ve kalkınma süreci yavaşlar (Şahin,2011:570-571).

Fonksiyonel hizmet harcamalarından sonuncusu kamu borç faiz ödemeleridir. Ülkemizde 2002 yılından önce kamu bütçesi harcamalarında faiz ödemeleri çok yüksek rakamlara ulaşmıştı. Fakat 2002 yılından sonra bu rakamlar yavaş yavaş düşmüştür. 2008 krizinde hükümet azalan iç ve dış talebin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve istihdam da meydana getirdiği olumsuzluğu gidermek için bütçe harcamalarını artırmış olmasına rağmen kamunun borçlanması artmış olsa da, borç faizinde ve faiz ödemelerinde yükselme gerçekleşmemiştir(Şahin,2011 :571).

Ülkemizde 2006-2012 yılları arasında devletin bütçe giderlerinin hangi hizmetlere ne miktarda yapıldığını aşağıdaki tablo 5’ te gösterilmektedir.

Tablo 5’e göre 2006 yılında en fazla bütçeden pay alan gider 70.398 milyon TL ile Genel Kamu hizmeti iken en az olan gider ise sağlık hizmetleri olup 9.274 milyon TL’dir.

Tablo 5.Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin 2006-2012 Yılları Arası Dağılımı (Milyon TL)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Kamu Hizmetleri	70.398	75.975	82.081	88.274	89.450	91.962	108.364
Savunma Hizmetleri	11.588	11.834	12.839	14.567	14.952	16.197	18.251
Ekonomik İşler ve Hizmetler	21.127	23.703	29.137	33.050	41.312	44.058	43.848
Sağlık Hizmetleri	9.274	11.276	12.972	15.682	16.071	18.594	15.550
Eğitim Hizmetleri	22.219	25.720	30.493	35.753	41.470	48.558	53.061
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	26.213	34.949	37.666	56.070	59.892	60.774	76.446
Diğer Hizmetler	17.308	20.611	21.843	24.824	31.211	34.463	35.428

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi:25.12.2012).

2006-2012 yılları arasında bütçe giderleri arasında bir kıyaslama yapılacak olursa en fazla artış gösteren hizmet türü sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri için ayrılan bütçe gideridir.2006 yılında sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri için yapılan harcama 26.213. milyon TL iken bu oran tam 3 kat artış göstererek 2012 yılında 76.446 milyon TL olmuştur. Bu hizmet için ayrılan miktarın artması ülkemizde sosyal refah artışının ne kadar önem taşıdığını en iyi şekilde yansıtmaktadır.

1.3.2.1. Genel Hizmet Harcamaları

Devletin yürütme ve yasama görevlerini yerine getirebilmesi için TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Danıştay, Sayıştay, İçişleri, Dış İşleri, Maliye Bakanlığı gibi kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşların görevlerini yerine getirirken gerçekleştirmiş oldukları harcamalar genel hizmet harcamalarının kapsamındadır.

1.3.2.2. Adalet ve Yargı Harcamaları

Türkiye Cumhuriyeti devleti bir hukuk devletidir bu nedenle hukuk devleti olmanın en önemli koşullarından birisi de yargı kuruluşlarının güvenilirliğinin ve bağımsızlığının sağlanmasıdır. Yargı organlarının bağımsızlığı, yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi ve bütün yasaların tarafsız bir şekilde uygulanması açısından önemlidir.

Adalet ve yargı harcamaları; Adalet Bakanlığı, Yargıtay, Sayıştay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığının gerçekleştirmiş olduğu harcamaları içerir. Türkiye’de toplam adalet harcamalarının % 86’sı Adalet Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Adalet Bakanlığı harcamasının ise % 54’ü mahkemelere, % 38’i cezaevlerine, % 8’i de diğer harcamalara yöneliktir(Kamu Harcamalarını İzleme Platformu, 2012:31).

Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçesi İçerisindeki Adalet Harcaması (Bin TL) (2006-2012 Yılları Arası)

Adalet Harcamaları	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Adalet Bakanlığı	1.948.265	2.687.651	2.852.435	3.460.036	3.923.871	5.079.250	5.277.312
Yargıtay	34.791	41.714	45.505	52.226	57.488	85.803	103.130
Sayıştay	48.412	62.922	76.204	85.573	94.474	120.951	142.162
Danıştay	25.414	33.197	36.511	40.483	46.476	58.050	70.742
Anayasa Mahkemesi	4.824	5.686	6.441	9.852	10.316	14.088	24.718

Kaynak: Kamu Harcamalarını İzleme Platformu İstatistik Değerleri, Ekim 2012:31.

Not: Tablo 6’da yer alan adalet harcamalarının izlenmesinde veri kaynakları Maliye Bakanlığı (BÜMKO, Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Strateji Geliştirme Başkanlığı) ve idarelerin faaliyet raporlarıdır.

Tablo 6’den de anlaşıldığı üzere ülkemizde adalet harcamaları 2006 yılında 1.948 bin TL civarında iken 2007 yılında 2.687 bin TL, bu değer 2012 yılında iki kat artış göstererek 5.277 bin TL olmuştur. Adalet Bakanlığı gibi diğer adaletin ve yargının gerçekleşmesi için harcama yapan kurumların harcamaları 2006-2012 yılları arasında artış göstermektedir.

1.3.2.3. Savunma Harcamaları

Savunma harcamaları ülke güvenliğini sağlamak için milli gelirden ayrılmış olan harcamalardır. Ülkemizde güvenlik denilince sadece kamunun askeri güvenliği ve gücü akla gelmektedir. Oysa sosyal güvenlik ve insani güvenlik ikinci plana bırakılmaktadır.

Savunma harcaması için milli gelirden ne kadarlık bir pay ayrılmasının belirlenmesinde birçok etken vardır. Bunlardan bazıları ülkenin stratejik konumu, dış politika tercihleri, teknolojik ve iktisadi yapısı ve bütçe olanakları gibi nedenlerdir.

Savunma harcamaları ülkelerin varlığını sürdürmesi, toplumsal ve siyasi istikrarı sağlayabilmesi ve toplumun sosyo-ekonomik ilişkilerini düzgün bir şekilde kurup devam ettirebilmesi açısından yapılması zaruri harcamalardır. Savunma hizmeti iki şekilde ortaya konulur. İlki ülkeye karşı yapılacak bir tehdit ya da saldırının geri çevrilmesi, diğeri ise saldırının gerçekleşmesi halinde buna karşı konulmasıdır. Bu iki hizmetin gerçekleştirilmesi yani karşı koyma ve geri çevirme barış zamanında askeri

eğitim, araç – gereç ve savaş malzemeleri için harcama yapılmasını gerektirir. Bu zamanda gerçekteşirilen savaş harcamaları savaşın türünü ve yoğunluğunu ve genişliği gösterir(Giray,2006:183).

Savunma harcamalarının kaynakları çok kapsamlı olup örnek olarak; Savunma Sanayi Fonu Kaynakları, Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Kaynakları, Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi, Milli Savunma Bakanlığı'nın özel kanunlarından oluşan gelirlerini gösterilebilir (Çıkınlar, 2006: 99).

1.3.2.4. Altyapı Harcamaları

Devletin temel amaçlarından birisi de sosyal devlet olmanın yanında ekonomisi hızla kalkınan ve düzenli bir şekilde büyüme gerçekteşiren bir ekonomiyi oluşturmaktır. Bunun içinde altyapı yatırımlarını öncelikli olarak gerçekteşirmek mecburiyetindedir. Altyapı yatırımlarını devletin gerçekteşirmesindeki mecburiyet bu altyapı harcamalarının sosyal faydalarının özel faydadan yüksek olmasındandır. Altyapıya yapılan harcamalar üretimi direk etkilemez fakat üretim faktörlerinin verimli ve etkin çalışmasını sağlar. Bu şekilde sosyal faydayı artırıarak üretimi pozitif katkı sağlar. lke ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için altyapı harcamalarının önemi çok büyüktür. Altyapı yatırımları ekonomide üretim olanaklarının gerçekteşmesini, genişletilmesini ve devamlılığını sağlayan etkenlerin tamamını kapsamaktadır. Bu nedenle bu yatırımlar başka yatırımları çeker, böylelikle ülkede hem büyüme hem de insanların refah düzeyinde artış gerçekteşir. Altyapı yatırımlarına örnek olarak, devletin yapmış olduğu karayolları, demiryolları telekomünikasyon, enerji, sulama vb yatırımlarını verilebilir(Kazaz, 1990:1-8).

Kamunun altyapı yatırımlarına çok büyük önem vermesi bu harcamanın önemini ortaya koymaktadır. Devlet altyapı yatırımlarını gerçekteşirmekle birçok sorunu halletmektedir. Devletin yapmış olduğu demiryolu ya da diğer altyapı yatırımları ile ticaret yolları açılmış olup, ülkede ulaşım maliyetleri en asgari seviyeye iner, ayrıca üretim maliyetlerinin düşük olduğu bölgede üretim yapılıp diğer uzak mesafelere kolay bir şekilde ürün pazarlanması gerçekteşirilip ticaret hacmi genişlemiş olmaktadır(Bulutoğlu, 2002:306-314).

Altyapı harcamalarını birçok bakanlık ve müdürlük gerçekteşirmektedir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Tarım Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tabi ve

Enerji Kaynaklar Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı ve Orman Bakanlığı ile Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Karayolları Genel Müdürlüğü.

1.3.2.5. Eğitim Harcamaları

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınabilmesi için eğitilmiş insanlara gereksinim vardır. Eğitim hizmeti, kişinin gelişmesi ve ülke ekonomisine her açıdan katkı sağladığı için devlet bu hizmeti vermek zorundadır(Ortaç,2003:1).

Bir ülkenin kalkınmasında ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi, farklı alanlarda uzmanlaştırılması ve tüketen değil de üreten bir toplum oluşturabilmek ancak eğitim sayesinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle eğitim gün geçtikçe ekonominin temel yatırımlarından birisi olmuştur (Gedikoğlu,2005:13). Eğitim sadece ülkemizi ekonomik açıdan büyümesine yol açmaz bunun yanında refah artışına, toplumsal gelirin adaletli dağılımına, teknolojik gelişimlere insanların daha kolay adapte olmasına, toplumsal değişimin sağlanmasına böylelikle insanları daha sosyal bir yapıya kavuşmasına yardımcı olur (Taş ve Yenilmez,2008: 29).

Ülkemizde eğitim sektörü en fazla istihdama sahiptir. Bu istihdam sadece öğrenci ile sınırlı kalmamış öğrenciye ek olarak öğrenci aileleri de büyük bir kesimi oluşturmaktadır (Özbaran,2004:129).

Ülkemizde eğitime verilen değer sürekli artma eğilimindedir. Eğitim sayesinde çok karmaşık gibi görünen şeyler bile daha kolay bir şekilde yapılmaktadır. Özellikle yönetim anlayışındaki ve üretim anlayışında meydana gelen gelişimler yapılan işleri daha kolay hale getirmiştir. Bu sayede işgücünün önemi azalsa da mesleğinde uzmanlaşmış işgücünün önemi daha çok artmış ve bu durumda eğitimin ne derece önemli olduğunu göstermiştir. İşinde uzman ve kaliteli işgücünün artması ile ülkenin iktisadi büyümesi gerçekleşmekte ve ortaya çıkan yeniliklere çok daha kolay ve hızlı bir şekilde adapte olunmaktadır. Gerçekleştirilen yenilikler eskiye oranla daha kârlı iş ortaya çıkarmaktadır. Nitelikli işgücü sayesinde üretim artışı hem daha kolay, kısa sürede hem de kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu durum sonucunda ülke kalkınmasına pozitif etki etmektedir (Söylemez,2004: 64).

Gelişen ekonomi ve teknolojiye ayak uydurmak için eğitime önem verilmelidir. Artık istihdamın yarısından çoğunu eğitilmiş iş gücü oluşturmaktadır. Aşağıdaki tablo 7'den de görüldüğü üzere 2002-2011 yılları arasında istihdamın eğitim durumuna göre dağılımı yüzde olarak ifade edilmektedir.

Tablo 7. 2002-2011 Yılları Arasında İstihdamın Eğitim Durumuna Göre Dağılımı(%)

	Okuryazar olmayanlar	Lise Altı	Lise ve Dengi	Yükseköğretim
2002	7.7	64.5	17.8	10
2011	4.8	59.0	19.6	16.6

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi:12.06.2012).

Tablo 7’den edinilen bilgilere göre; 2002 döneminde toplam istihdamın %7.7’sini okuryazarlar, % 64.5 lise altı, % 17.8 Lise ve Dengi ve yükseköğretim mezunları ise %10 orana sahiptir. Bu oranlar içerisinde en fazla paya lise ve altı sahip iken en az paya yükseköğretim mezunları sahiptir.

2011 dönemine bakıldığında ise istihdam durumunda eğitime verilen önem artmıştır. Yükseköğretim mezunlarının toplam istihdam içindeki payı % 10’dan % 16.6’ya yükselirken, lise altı eğitimlilerin payı % 64.5’ten % 59’a gerilemiştir.

Ülke kalkınmasının ve büyümesinin gerçekleşmesi için eğitime önem verilmelidir. Eğitime yapılan harcamaların getirisi gerçekleştirildiği dönemde ortaya çıkmaz, uzun dönemde ortaya çıkar. Beşeri sermayenin verimliliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla mevcut siyasi iktidarın ülkemizde eğitim alanında gerçekleştirmeye çalıştığı yatırım ve projeler şu şekildedir:(Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:20-21).

- “Fatih Projesi “adı altında eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve okullardaki teknolojinin iyileştirilmesi amacıyla bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki okullara 570 bin dersliğe akıllı tahta ve internet ağ altyapısının sunulması kararlaştırılmıştır. Fatih projesi sadece bir eğitim projesi değildir. Bu proje ile toplumumuzun bilgi toplumuna dönüşmesini hedeflenmekte, ayrıca üretim ve ihracatı bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirerek kaliteli ürünler üretilmesine imkan sağlamaktadır.

Fatih projesinin temel amacı eğitim ve öğretimin kalitesini artırmak öğrencilerimizin teknoloji ve teknoloji uygulamaları ile daha erken yaşta öğrenebilmeleri ve uygulamalarında etkin bir şekilde bu teknolojilerden faydalanmaları sağlanmaktadır.

Bu proje ile öğrencilerimizin eğitimleri daha nitelikli hale gelmiştir. Çünkü derslerde zenginleştirilmiş görsel ve işitsel e-çeriklerden, ayrıca öğretmen ve öğrencilere dağıtılan tablet bilgisayar sayesinde öğretmen öğrenci etkileşimini arttırıcı imkânlar oluşturulmuştur.

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve erişilebilirliğini arttırmak amacıyla taşınmalı eğitim ve yatılı ilköğretim bölge okulları açılmıştır. Ayrıca eğitimde cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması adına kız çocuklarının da eğitimden yararlanabilmesi için farklı programlar ve projeler hayata geçirilmiştir.(Baba beni okula gönder projesi gibi.)

Hastalığından dolayı özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarımızın eğitimlerine sorunsuz ulaşabilmesi ve tamamının eğitim - öğretim veren okul ve kurumlarımıza erişimini sağlamak amacıyla Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan sağlanan kaynakla 2004 yılının ikinci eğitim öğretim döneminde sadece zihinsel engelli öğrencilerimiz için başlatılan "Özel Eğitime İhtiyacı Olan Öğrencilerin Okullara ve Kurumlara Erişiminin Ücretsiz Sağlanması Projesi" 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren tüm engelli öğrencileri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır.

- Eğitimde fiziki altyapının iyileştirmek amacıyla merkezi yönetim bütçesi, yerel yönetimler ve hayırseverlerin katkısıyla derslik sayısında önemli artışlar yaşanmıştır:(Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:19).

Eğitimin kalitesini arttırmak ve öğrencilerimize en uygun eğitim ortamının sağlanması için mevcut siyasi iktidar döneminde derslik sayısı artmış bunun sonucunda da okulöncesi ilköğretim ve orta öğretimde okullaşma oranında artış gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle gerçekleştirilen derslik sayıları tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. 2003-2012 Yılları Arasında Yapılan Derslik Sayısı(Adet)

Yıllar	İlköğretim	Ortaöğretim	Yaygın Eğitim	Eğitime Destek	%100	TOPLAM
2003	14.569	553	131	-		15.253
2004	18.355	2.476	104	7.143		28.078
2005	21.207	683	155	6.653		28.698
2006	20.049	1.336	114	6.744		28.243
2007	11.146	928	124	3.530		15.728
2008	14.674	716	42	1.358		16.790
2009	7.452	1.720	48	624		9.844
2010	11.598	2.725	27	2.967		17.317
2011	4.974	1.763	54	3.011		9.802
2012	6.762	2.469	-	2.435		11.666
TOPLAM	130.786	15.369	799	34.465		181.419

Kaynak: www.meb.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.11.2012).

(**Not:** Hayırseverler, Dünya Bankası Kredisi, Avrupa Birliği Hibesi, Milli Piyango İdaresi, İMKB, Türk Telekom A.Ş. ve TOKİ kaynakları ile yaptırılan derslik sayıları dahil edilmiştir.)

Tablo'8 de verilen veriler doğrultusunda 2003 yılında yapılan ilköğretim için derslik sayısı 14.569 iken, ortaöğretim için 553, yaygın eğitim için ise 131 tane derslik yapılmıştır. 2003 - 2012 tarihine kadar 34.465'i hayırseverlerimiz tarafından olmak üzere toplam 181.419 dersliğin yapımı tamamlanarak eğitim öğretimin hizmetine sunulmuştur

- Eğitimde gerçekleştirilen fırsat eşitliğine yönelik projelerden biride “Ücretsiz Ders Kitabı Temini Projesi”dir. 2003 yılından itibaren ilköğretim okullarında; 2006 yılından itibaren de ortaöğretim okullarında öğrencilere ders kitapları ücretsiz olarak dağıtmaya başlanmıştır(Gür,2011:18).Bu proje kapsamında yapılan harcamalar tablo 9’da daha detaylı bir şekilde görülebilir.

Tablo 9. Ücretsiz Ders Kitabı Dağılımı (2003-2012 Yılları Arası)(Adet-TL)

Yıllar	İlköğretim		Ortaöğretim		Toplam Kitap Adedi	Toplam Ödeme TL
	Kitap Adedi	Ödeme	Kitap Adedi	Ödeme		
2003	81.834.281	157.523.013			81.834.281	157.523.013
2004	83.858.320	154.442.289			83.858.320	154.442.289
2005	106.510.090	174.997.782			106.510.090	174.997.782
2006	104.892.620	180.041.463	37.414.989	87.542.479	142.307.609	267.583.942
2007	122.070.013	201.989.666	35.062.367	66.292.656	157.132.380	268.282.322
2008	128.233.848	211.128.104	39.341.906	72.570.757	167.575.754	283.698.861
2009	129.004.189	186.466.684	58.428.930	99.542.475	187.433.119	286.009.159
2010	133.472.874	210.161.602	63.121.837	115.085.003	196.594.808	325.246.605
2011	129.364.298	226.656.047	85.993.271	149.477.788	215.357.569	376.133.835
2012	142.774.875	212.853.926	62.231.185	111.317.321	205.006.060	324.171.247
Toplam	1.162.015.408	1.916.260.576	381.594.485	701.828.479	1.543.609.990	2.618.089.055

Kaynak: www.meb.gov.tr (Erişim Tarihi:01.11.2012).

Yukarıdaki tablo 9’da gösterildiği gibi, 2003 yılında ilköğretimde 81.834.281 adet kitap dağıtılmış, bu kitaplar için 157.523.013 TL ödeme yapılmıştır. İlk kez 2006 yılında ortaöğretim öğrencileri de kapsama alınarak, 142.307.609 adet kitap dağıtılmış ve bu kitaplar için 267.583.942 TL ödenmiştir

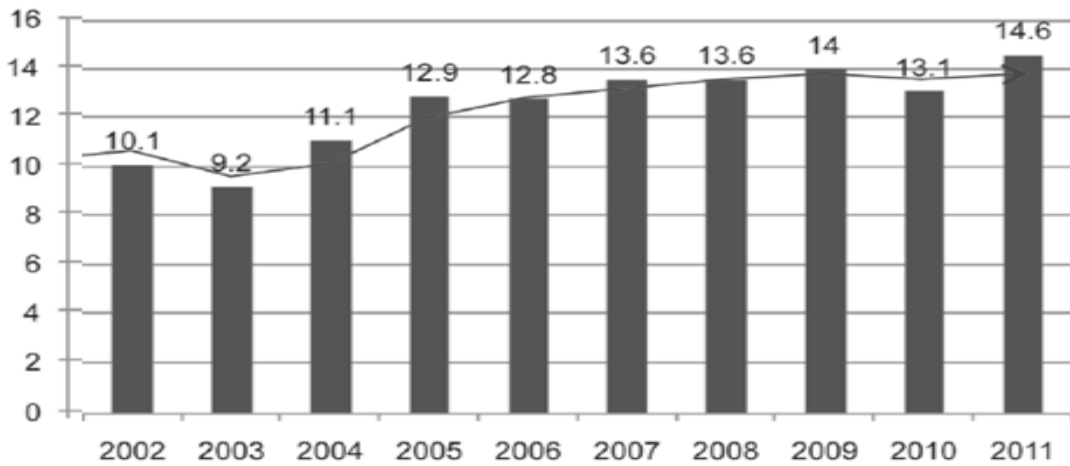
2012 yılında ise toplam 205.006.060 adet kitap dağıtılmış, bu kitaplar için toplam 324.171.247 TL ödenmiştir. 2003 yılından 2012 yılına kadar toplam 1.543.609.990 adet kitap dağıtılmış, toplam 2.618.089.055 TL ödeme yapılmıştır.

- Eğitim alanında gerçekleştirilen diğer bir uygulama ise 1997 yılında temel eğitimde 8 yıl olarak belirlenen süre 4+4+4 uygulaması ile zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkarılmıştır. Bu şekilde eğitimde kalma süresi bir öğrencinin 10-11 yıl olarak belirlenmiştir. Bu uygulamanın ana hedefi ilköğretim sonrası genel ve mesleki eğitim tercihleri doğrultusunda hayat boyu öğrenme stratejisini gerçekleştirmektir (Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:19).
- En son değişiklik yükseköğretim alanında gerçekleşmiştir. 2003-2011 döneminde 50 yeni devlet üniversitesi ve 39 yeni vakıf üniversitesi kurulmuştur. Üniversite sayısı artmış 103’ü devlet ve 62’si vakıf olmak üzere toplam 165’e ulaşmıştır. Ayrıca öğrencilerin barınma ve burs – kredi tahsislerinde önemli iyileşmeler yaşanmıştır. Aylık kredi-burs imkanı 8 kat artırılmış, 2001-2011 döneminde özel

kesim dahil toplam yurt kapasitesi 275.000'den 506.000'e ulaşarak iki kat artmıştır. En son gelişme olarak da 2012 yılında üniversitelerin birinci öğretimlerinde harç paraları kaldırılmıştır(Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:19-20).

Gerçekleştirilen eğitim projeleri ve programları sayesinde eğitimci ve eğitim kurumlarına yapılan harcamaların merkezi yönetim bütçesindeki oranı artmıştır. Aşağıdaki Şekil 7'de gösterildiği gibi eğitime ayrılan bütçenin merkezi yönetim bütçesi, içerisindeki oranı her geçen yıl artmıştır(http://www.tbmm.gov.tr/butce/2013/kanun_tasarisi.pdf)(Erişim Tarihi:01.11.2012).

Şekil 7.Merkezi Yönetim Bütçesi İçerisinde Milli Eğitim Bütçesinin Oranı (%) (2002-2011 Yılları Arası)

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/butce/2013/kanun_tasarisi.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2012).

Şekil 7'de görüldüğü gibi merkezi yönetim bütçesi içerisinde eğitime ayrılan pay 2002 yılında % 10.1 iken bu oran 2003 yılında düşmüş % 9.2 olmuştur. Ülkemizde küresel krizin gerçekleştiği yıl olan 2008 yılında dahi eğitime ayrılan pay düşmemiş aksine artış göstererek %13.6 oranında bir pay almıştır.

1.3.2.6. Sağlık Harcamaları

Ülkemizde sağlık hizmetleri ağırlıklı olarak devlet tarafından karşılanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması ülke ekonomisinin büyüdüğünü gösterir. Gerçekleştirilecek olan sağlık hizmetlerinin kalitesinin artması hem bireye hem de ülkeye pozitif katkı sağlar. Mesela sağlık hizmetlerinin kalitesinin artması ile insanlar günlük yaşamlarında daha mutlu ve iş hayatlarında da daha verimli işler ortaya koymaktadırlar. Sağlık sektörüne yapılan harcamalar insanların çalışma koşullarını iyileştirip iş başında gerçekleştirecek zaman kaybını engeller bunun sonucu olarak da üretim artışı gerçekleşir(Gümüş,2005: 31-32).

Devletin temel görevlerinden birisi de insanların yaşamını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insanların sosyal ve ekonomik hayata sağlıklı bireyler olarak katılımını sağlamak ve ayrıca insanların yaşam kalitesini artırmaktır (www.tbmm.gov.tr/bütçe/2013/Erişim Tarihi:9.10.2012).

Mevcut siyasi hükümet sağlık alanında çok ciddi düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Ülke ekonomisindeki iyileşmeyle beraber sağlık kuruluşları daha nitelikli konuma getirilmiştir (www.saglik.gov.tr/ Erişim Tarihi:20.02.2008).

Ülkemizde Sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve hakkaniyete uygun bir şekilde sunulması ve sağlık sistemin finansal sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla 2003 yılında “Sağlıkta Dönüşüm Programı” uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede sağlık hizmetinin sunumunda kalite artmış ve hizmete erişim kolay hale gelmiştir.

Bu program ile gerçekleştirilen hizmetler aşağıdaki gibidir:(Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu, 2012:18-19).

- 112 acil hizmetlerinin kırsal alana da yaygınlaştırılarak ücretsiz verilmesi sağlanmıştır.
- Kara ambulans sisteminin kapasitesi artırılmış, deniz ve hava ambulans sistemi kurulmuştur.
- Acil ve yoğun bakım hizmetleri özel hastaneler dahil bütün hastanelerde ücretsiz olarak verilmeye başlanmıştır.

- Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi kurulmuştur.
- Aile hekimliği uygulaması başlatılmıştır.
- Birinci basamak sağlık hizmetleri ücretsiz hale getirilmiştir.
- Aşılama programının kapsamı geliştirilmiştir.
- Ücretsiz gezici sağlık hizmetleri tüm kırsala yaygınlaştırılmıştır.
- Yeni doğan tarama ve destek programları genişletilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.
- Hamilelere ücretsiz demir, bebeklere ücretsiz D vitamini ve demir desteği sağlanmıştır.
- Kırsalda yaşayan hamilelerin doğumlarını sağlık merkezlerinde yapabilmeleri için “misa fir anne” projesi başlatılmıştır.
- Tüm illerde ücretsiz kanser taraması yapan merkezler kurulmuştur.
- Bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi amacıyla kalp ve damar, obezite diyabet, tütünle mücadele, solunum yolu hastalıkları ve ruh sağlığı kontrol programları uygulanmaya başlanmıştır.
- Kızamık, tifo ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıklarda eliminasyon safhasına geçilmiştir.
- Kamu hastaneleri tek çatı altında birleştirilmiştir.
- Kamu sağlık çalışanı sayısı yaklaşık iki katına çıkarılmıştır.
- Yoksul vatandaşların kamu sağlık hizmetlerinden bütünüyle ve ücretsiz faydalanabilmesi sağlanmıştır.
- Vatandaşların sağlık sigortalarıyla özel hastanelerden hizmet alabilmesi sağlanmıştır.
- Tüm illerde en az bir tane ağız ve diş sağlığı merkezi kurulmuştur.
- Sağlık çalışanlarına yönelik performans dayalı ek ödeme sistemi kurulmuştur.
- Kamuda çalışan tüm hekimlerin tam zamanlı çalışması sağlanmıştır.
- Hastanelerde banyo ve tuvaleti içinde olan nitelikli oda sistemine geçilmiştir.
- Yatan hastalara ilaç ve tıbbi malzemelerin ücretsiz verilmesi sağlanmıştır.
- Eczanesi olmayan kırsal bölgelerde mobil eczane uygulaması başlatılmıştır.
- Hastane randevu sistemi uygulaması başlatılmıştır.
- Hekim seçme hakkı uygulamasına geçilmiştir.
- Hasta hakları birimleri kurulmuştur.
- ALO 184 sağlık yardım hattı kurulmuştur.
- “Evde Sağlık Hizmeti” uygulaması başlatılmıştır.

- İlaçta referans fiyat sistemine geçilmiş ve ilacı geçtiği her aşamada izleyen ilaç takip sistemi kurulmuştur.

Sağlık alanına yapılan diğer bir değişiklik ise Sosyal güvenlik reformu kapsamında “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” uygulanmaya konmasıdır. “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası” ile herkesin sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmesine, sigorta için ödeme gücü olmayan yoksulların genel sağlık sigortası priminin devlet tarafından ödenmesine başlanılmıştır. Genel sağlık sigortası kapsamına geçilmesi ile ülkemizde doktora müracaat eden hasta sayısında artış görülmektedir. Yine “Sosyal Güvenlik Kurumu Yasası” ise Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu birleştirilerek, “Tek Çatı” olarak bilinen yeni modelle üç ayrı sosyal güvenlik kuruluşu yerine tek bir Sosyal Güvenlik Kurumu oluşturulmuştur (SETA,2013:15). Tek çatı ile amaçlanan hedef sosyal güvenlikte operasyonel ve kurumsal maliyetleri asgari düzeye indirmek ve ayrıca işgücünün kamu ve özel sektör arasında geçişini kolaylaştırmaktır(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı OECD , 2006:529).

Sağlık alanındaki diğer bir uygulama ise “Aile Hekimliği” uygulamasıdır. Ülkemizde bu uygulamaya ilk defa 2009 yılında geçilmiştir. Aile hekimliği uygulaması ile her ailenin kendine özel doktoru bulunmaktadır. Amaç doktorların hastaları ile daha fazla ilgilenmesine imkân sağlamaktadır. Ülkemizde kalkınmada öncelikli bölgelerde sağlanan sağlık personeli sıkıntısı giderilmeye çalışılmaktadır. Mevcut siyasi iktidar döneminde ülkemizde Sağlık Bakanlığı’nın hizmetlerindeki hekim verimliliği tablo 10’da gösterildiği gibidir.

Tablo10. Sağlık Bakanlığının Hizmetlerindeki Hekim Verimliliği (2002-2012 Yılları Arası)

	2002	2012	2002-2012 Yılları Arası Değişim (%)
Hekim Sayısı (kişi)	17.800	23.600	33
Muayene odası sayısı(adet)	6.076	23.600	288
Muayene Edilen Hasta Sayısı (kişi)	69 milyon	240 milyon	248
Hekim Başına Düşen Ortalama Günlük Hasta Sayısı	45	40	-10

Kaynak: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)Sağlık Sistemi İncelemeleri Türkiye,2008:14.

Tablo 10'dan edinilen bilgi doğrultusunda 2002 yılında 17.800 olan hekim sayısı %33 miktarında artış göstererek 23.600 olmuştur. Aynı şekilde 2002 yılında muayene odası 6 adet iken % 288 artış göstererek 23 adet olmuştur. Muayene edilen kişi sayısındaki artış da 69 milyondan 240 milyona yükselerek %248 oranında artmıştır.2002 -2012 yılları arasındaki hekim başına ortalama günlük hasta sayısı % 10'luk azalış göstererek 45 kişiden 40 kişiye düşmüştür.

Ülkemizde 2002 -2012 yılları arasında yapılan sağlık harcamaları her yıl daha fazla artış göstermiştir. Sağlık harcamalarındaki artış yıllar bazında tablo 11'den daha detaylı bir şekilde görülebilir.

Tablo 11. Sağlık Harcamaları İle İlgili Göstergeler (2005-2012 Yılları Arası)

YILLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam Sağlık Harcaması(milyon TL)	35.359	44.069	50.404	57.740	57.911	61.678	68.607	76.358
Toplam Sağlık Harcamasının, GSYH'ya Oranı(%)	5.4	5.8	6	6.1	6.1	5.6	5.3	5.4

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi:31.10.2012).

Yukarıdaki tablo 11'de görüldüğü üzere toplam sağlık harcaması 2005 yılında 35.359 milyon TL iken her yıl artarak 2012 yılına gelindiğinde ise 76.358 milyon TL olmuştur. Sağlık hizmetleri için gerçekleştirilen harcamaların miktarındaki artış TL'nin değer kaybetmesi ve enflasyon nedeniyle artmıştır. Bu yüzden sağlık harcamasının GSYH'ya oranı değişmemiş aynı kalmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARI ARASINDAKİ FARKLAR, KAMU HARCAMALARININ ARTIŞ NEDENİ, HARCAMALAR AÇISINDAN KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARI

2.1. Kamu ve Özel Sektör Harcamaları Arasındaki Farklar

Kamu sektörünün gerçekleştirmek zorunda olduğu hizmetler toplumun ortak ihtiyacından doğan hizmetlerdir. Kamu sektörü bu hizmetleri yerine getirirken maliyet ve kâr unsurunu dikkate almaz. Amaç toplumun refah içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için en uygun ortamı oluşturmaktır. Oysa özel sektör harcamalarını yaparken kâr esasını benimsemektedir. Özel sektör üretimini gerçekleştirirken tüketicilerin taleplerine göre hareket etmektedir. Özel sektör toplumun refahı ile ilgilenmez bu nedenle de özel sektör kar ihtimali görmediği işlere girişmez. Kamu özel sektörün zarar etme endişesi ile yapmadığı işleri de yapmak zorundadır(Erginay,1998:132).

Kamu sektörü ile özel sektör harcamalarının finansmanını oluşturan temel faktörler arasında da farklar vardır. Kamu sektörünün gerçekleştirmiş olduğu harcamaların finansmanını mükelleflerin vergi olarak yaptıkları zora dayanan ödemeler oluştururken, özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu harcamaların finansmanını da tüketiciler kendi istekleri ile ödedikleri paralar ile karşılanır. Bunun sonucu olarak özel sektörde harcamalar gelirlere göre yapılırken, kamu sektöründe ise tam tersi durum söz konusu olur vergi gelirleri harcamalara göre ayarlanmaktadır. Diğer bir deyişle kamu sektöründe önce harcamalar saptanmakta daha sonra gelirler belirlenmekte iken, özel sektörde ise gelirler belirlenmekte buna göre harcamalar gerçekleştirilmektedir. Bu durum devletin egemenlik hakkına dayalı olarak gelirlerini artırabilmesinden ileri gelmektedir. Yani devlet önce ayağını uzatıp sonra buna uygun yorgan ararken, özel kesim ayağını yorganına göre uzatmaktadır(Erginay,1998:133).

Kamu harcamaları ile özel sektör harcamaları arasındaki diğer bir farklılığı harcamaların gerçekleşmesinde başvurulan karar süreci oluşturmaktadır. Kamu harcamaları kolektif karar alma mekanizmasına uygun olarak gerçekleşerek siyasal bir nitelik taşır. Özel sektör harcamalarında ise böyle bir durum söz konusu değildir (Erdem-Şenyüz –Tatlıoğlu,1996: 43).

Kamu sektöründe istihdam edilen kesimin davranışları ile özel sektörde istihdam eden kesimin davranışlarında büyük fark vardır. Kamu görevlileri özel sektördeki çalışanlar gibi sürekli bir tasarruf baskısı altında değildirler. Bu nedenle kamu görevlileri hizmetleri gerçekleştirirken özel kesime göre daha savurgan davranmaktadırlar. Kamu görevlileri hizmetlerini gerçekleştirirken başarısız oldukları zaman iflas etme, ya da işten çıkarılma endişesi ile karşı karşıya değildirler. Kamu harcamalarını yaparken geniş davranırlarsa kârlarının azalması ile karşılaşmazlar. Ayrıca kamu sektöründe çalışanlar dairelerinin bütçesini büyütme ve harcamalarını arttırmak eğilimindedirler (Türk,2006: 85)

Kamu sektörü harcamaları ile özel sektör harcamalarının gerçekleştirecekleri mal ve hizmetlerin niteliğine göre de farklılıklar söz konusudur. Özel sektör harcamaları bölünebilir nitelikteki mal ve hizmetlerin üretimini gerçekleştirirken, kamu sektörü harcamalarını bölünebilir mal ve hizmetlerin yanı sıra bölünemez nitelikte tam kamusal malların üretimini de gerçekleştirir. Özel sektör harcamalarının amacı kâr elde etmek iken, kamu harcamalarında temel amaç sadece kâr olmayıp sosyal faydayı da en üst seviyeye çıkarmaktır.

Kamu sektörünün gerçekleştirmiş olduğu hizmetlerle kamusal ihtiyaçlar arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Şöyle ki devlet dışsallığı olan bazı malları sosyal amaçlar doğrultusunda üretmektedir. Kamu hizmetleri ve dolayısıyla kamu harcamaları toplumun kamusal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yapılmaktadır. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu bu hizmet ya da yapmış olduğu bu harcama sadece bireye ya da topluma fayda etmez, tüm topluma hatta tüm kamuya fayda sağlar. Bu durum sadece günümüz toplumunu ilgilendirmekle kalmaz gelecek nesillerimize de fayda sağlar. Örneğin; belirli bir dönemde eğitim, sağlık, güvenlik vb. konularda da yanlış politikalar takip edilmesi aynı anda yaşayan insanlarımızı etkileyebileceği gibi gelecek nesil insanlarımızı da bu durumun sonuçlarından olumsuz yönde etkilenecektir (Erdem ve diğerleri, 1996:44).

Kamu sektöründe yapılan harcamalar ile özel sektör de yapılan harcamaların diğer bir ayrımı ise harcamayı yapan birimlere verilen yetkilerin olmasıdır. Kamu sektöründe sadece kendisine harcama yetkisi verilenler harcama gerçekleştirirken bunların dışındakilerin böyle bir yetkisi olmadığı için harcama yapamazlar. Özel sektör harcamalarında böyle bir durum söz konusu değildir.

Kamu sektörü, ekonomik kalkınmanın gerektirdiği faaliyetleri mevcut olan kamu yönetimi ile ortaya koyacaktır. Dünyada çok az ülke verimli çalışan kamu

yönetimine sahiptir. Genellikle ülkelerde özel sektörün gerçekleştirmiş olduğu üretim artışı kamu sektörünün gerçekleştirmiş olduğu üretimden her zaman daha fazladır. Kamu sektöründe üretim artışını gerçekleştirmek için birçok konuda değişiklik yapılmalıdır. Bu durum ancak idari değişikliklerle, personel değişikliği ile ya da bütçe değişikliği ile sağlanabilir. Şayet bu değişiklikler gerçekleştirilmezse ya da yetersiz kalırsa kamu sektöründe çalışan personelin sayısının artış göstermemesi olanaksızdır. Bu durum kamu harcamalarının artması demektir. Örneğin kamu sektöründe bir kişinin yapabileceği bir iş için üç kişilik kadro verilmesi hem o işin üretilmesinde verimi azaltır hem de fazladan iki kişi için maaş ödenmesi kamu harcamasını artırır. Özel sektörde ise aynı iş, daha az kişi ile daha fazla ürün üreterek gerçekleştirilmektedir(Türk,2006: 42-43).

Kamu harcamaları ile özel sektör harcamalarının boyutu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Genelde ülkemizde kamu harcamaları hacim olarak özel sektör harcamalarından daha büyüktür. Fakat gelişmemiş ülkelerin gerçekleştirmiş olduğu kamu harcamaları büyük ölçekli firmaların gerçekleştirmiş olduğu harcamalardan daha az olabilir(Türk,2006: 42-43).

2.2. Kamu Harcamalarının Artış Nedenleri

2.2.1. Kamu Harcamalarının Ülke Ekonomisinde Makroekonomik

Kavramlar Açısından Artış Nedenleri

2.2.1.1. Ülke Yüzölçümünün Genişlemesi ve Nüfusun Artması

Ülke sınırlarının savaşlar ya da birleşmeler nedeniyle büyümesi kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde ve sunulan hizmetin kalitesinde bir artma olmamasına rağmen sunulan hizmetler dolayısıyla yapılan harcamaların artmasına neden olmaktadır. Hizmetin ulaştırılması gereken sınırların genişlemesi ve nüfusun artması nedeniyle devletin yapmış olduğu toplam harcamalar artmaktadır. Nüfustaki artışla beraber kamunun harcamaları da artmaktadır(Akdoğan, 1997:66-67).

Devlet gerçekleştireceği kamusal mal ve hizmet üretiminin hacim ve yapısını nüfus ile doğru orantılı bir şekilde arttırmalıdır. Örneğin; ülkede genç nüfus fazla ise buna bağlı olarak devlet kültürel ve eğitim harcamalarına önem vermeli ve bu harcamalar için bütçeden daha fazla pay ayırmalıdır. Şayet ülkede yaşlı nüfus fazla ise

o zaman da yaşlılarla ilgili kamu hizmetlerine öncelik vermelidir. Onlar için huzur evleri ya da yaşlılık sigortası gibi harcamalar gerçekleştirmelidir (Güner, 2002: 28).

Ülke sınırlarının genişlemediği fakat nüfusun yıldan yıla artış gösterdiği bir ülkede kamu harcamalarındaki artış gerçekte değil görünüşte bir artıştır. Çünkü artan kamu harcamaları hizmetlerin kalitesini artırmamıştır. Sadece o hizmetten daha fazla kişinin faydalanması söz konusu olmuştur(Erginay,1998:143).

2.2.1.2. Paranın Satınalma Gücünün Düşmesi(Enflasyon)

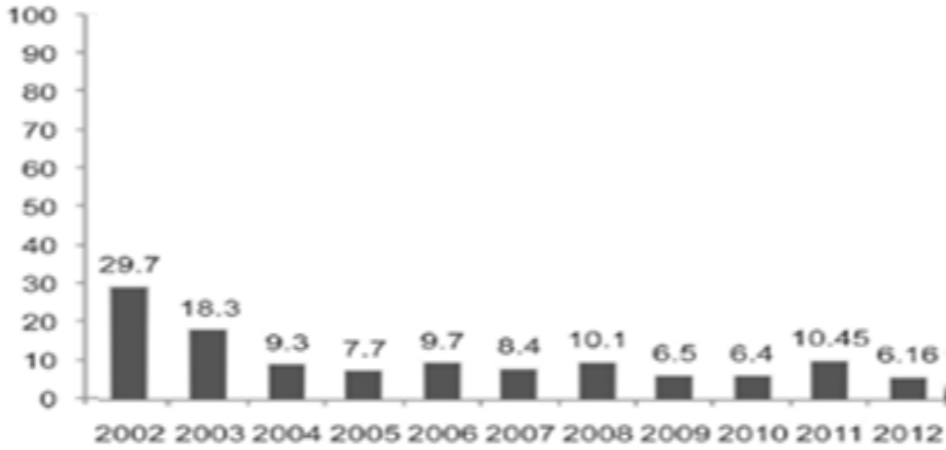
Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde devletin bu hizmetleri yerine getirenlere karşılık olarak vermiş olduğu şey paradır. Para aynı zamanda malların mübadele değerinin belirlenmesinde de kullanılmaktadır. Bu nedenle paranın satın alma gücünün muhafaza edilmesi gerekir. Paranın satınalma gücü muhafaza edilirse tasarruf aracı olarak kullanılabilir. Enflasyon içerisinde olan bir ekonomide paranın satın alma gücü sürekli olarak azalır. (Türk,2006: 39-40).

Paranın satın alma gücünün azalmasıyla reel olarak aynı kamu harcamasını gerçekleştirmek için daha fazla miktarda harcama yapmak gerekir. Gerçekleştirilen hizmetin niteliği ve niceliğinde bir değişiklik söz konusu olmaz. Dolayısıyla aynı kamu mal ve hizmetini alabilmek için yıllar itibariyle fiyatlar genel seviyesindeki artıştan dolayı nominal olarak daha fazla kamu harcaması yapılması zorunluluğu ortaya çıkar. Örneğin, eskiden bir köprünün yapılması için 10 bin TL ödenirken şimdilerde aynı köprü için 100bin TL ödemek gerekmişse kamu harcamaları 90 bin TL artmış gibi gözükmesine rağmen, enflasyon yada devalüasyon sonucunda kamu harcamaları milli para birimine göre yapay olarak artmış görünür. Para değerindeki düşmenin kamu harcamasına yaptığı bu etkiyi ortadan kaldırmak için fiyat endeksi kullanılarak, harcamalar üzerindeki fiyat etkisinin giderilmesi gerekmektedir (Erginay,1998:142).

Türkiye’de 2001 yılında dalgalı kur rejimine geçilmesi ve Merkez Bankası’nın bağımsızlığı, parasal ve mali disiplinin korunması gibi etkenler enflasyon artışını önlemiştir.2001 krizinden sonra ülkemizde döviz kuru hedeflemesine dayalı para politikası terk edilerek örtük enflasyon hedeflemesine geçilmiştir.

Ülkemizde 2002-2012 yılları arasında uygulanan enflasyon oranı aşağıdaki şekil 8’de görülmektedir.

Şekil 8. Ülkemizde 2002-2012 Yılları Arası Uygulanan Enflasyon Oranı(%)

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi:12 .02.2013).

Şekil 8’de görüldüğü üzere, ülkemizde uygulanmaya başlanılan örtük enflasyon modeli ile 2001 yılı sonunda % 54.4 olan enflasyon oranı, 2002 yılında % 29.7, 2003 yılında %18.3, 2004 yılında son 34 yılın rekoru sayılan tek haneli rakam olan yüzde 9.4’e düşmüştür. Enflasyonun tek haneli rakamlardaki seyrini 2008 küresel ekonomik krizi olumsuz etkilemiştir. 2008 yılında % 10.1 olan enflasyon oranı 2009 ve 2010 yıllarında tekrar tek haneye inmiştir. 2010 yılında % 6.4 olarak gerçekleşen enflasyon rakamı, 2011 yılında işlenmemiş gıda ürünleri, petrol ve altın fiyatları gibi para politikasının kontrol edemediği arz şokları nedeni ile tekrar artış göstermiş bu oran 2011 yılında %10.45 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise % 6.16 oranı ile ülkemizde uygulanan en düşük enflasyon olarak belirlenmiştir.

2.2.1.3. Kamu Hizmetlerinin Para ile Ödenmesi

Eskiden devlet hizmetleri ayın karşılığı yapılmaktaydı. Dolayısıyla bu hizmetlerin görülmesinde bütçeden bir pay ayrılmamaktaydı. Fakat aynı ekonomiden para ekonomisine geçişle eskiden parasız ayın karşılığı yapılan hizmetlerin bütçeleşmesi ve bütçe içerisinde yer alması söz konusu olmuştur. Bu durum gerçekleştirilen hizmetin kalitesinde ve kişi başına hizmetin sunumunda bir değişikliğe yol açmaz iken sadece kamu harcamalarının görünüşünde bir artışa yol açmaktadır(Türk,2006:38-39).

Örneğin, İngiltere’de eskiden belediye ve mahkeme işlerinde vatandaşlar para almaksızın çalışırlardı. Bu hizmetlerin daha sonraları aylıklı memurlar tarafından görülmesi, hizmette bir değişiklik olmadığı halde bu kişilere bütçeden pay ayrılmış doğal olarak kamu harcamalarının para olarak artması sonucunu doğurmuştur. Bu durum sonucunda kamu harcamalarında görünürde bir artış gerçekleşmiştir (Erginay,1998:143).

2.2.1.4. Bütçe Tekniklerinin Reel Olarak Değişmesi

Geçmişte bütçeler safi bütçe usule göre düzenlenirdi. Safi bütçe usulü; bir gider yapılırken, bundan doğabilecek gelirin, o giderden indirilerek yalnız kalanın bütçede gösterilmesidir. Gayrisafi bütçe usulü ise; gelir ve giderlerin herhangi bir mahsup işlemi yapılmaksızın bütçede ayrı ayrı gösterilmesidir. Örneğin, eski bir alışveriş merkezi binasının yerine yeni bir bina yapılması gerektiği zaman, eski binanın enkazının satışından elde edilen gelirin bu bina için ödenecek giderden indirilmesi safi bütçe usulü, aynı gelirin bina giderinden indirilmeyerek enkaz gelirinin ve bina giderinin tamamının bütçede ayrı ayrı gösterilmesi gayrisafi usulü ifade eder(Erginay,1998:142).

Bütçenin genellik ilkesi, bütçenin hazırlanmasında ve uygulanmasında uyulan temel prensiplerden birisidir. Bu ilke doğrultusunda gelirlerin arkasında harcama, harcamaların arkasında gelirlerin yer alması önlenmiş, bütün kamu gelir ve harcamalarının ayrı olarak bütçede yer almasının sağlayacak gayri safi usulüne geçilmiştir(Türk,2006:39).

Kısaca safi usulde, gelirler giderlerden düşülmekte, ortaya çıkan rakam safi olarak bütçeye yazılmaktayken, gayrisafi usulde ise gelir ve gider kalemlerinin birbirine mahsubu yapılmaksızın bütçede gösterilmektedir. Bu durum kamu harcamalarında görünüşte artışa neden olmaktadır. Ayrıca bütçe dışı bırakılan bazı harcamaların bütçeye alınması da, kamu harcamalarını arttırmaktadır(Taş, 1989:36).

2.2.2. Kamu Harcamalarının Reel Artış Nedenleri

2.2.2.1. Askeri ve Teknolojik Sebepler

Kamu harcamalarının artmasının da en önemli etken askeri ve teknolojik alanda yapılan harcamalardır. Özellikle savaş döneminde kamu harcamalarında artış üst seviyeye çıkmaktadır. Bunun temel nedeni ise savaş araçlarının özellikle top, zırhlı

vasıtalar, savaş gemileri, uçaklar, atom bombasının çok pahalı olmasıdır. Askeri harcamaları artıran tek etken sadece savaş araçları değildir. Savaş sonucunda ortaya çıkan ve savaş yüzünden gerçekleşmiş birçok harcama, askeri harcamayı doğal olarak da kamu harcamasını arttırmaktadır(Erginay,1998:145).

Savaşla ilgili gerçekleştirilen askeri harcamalar barış döneminde de yapılmaktadır. Savaşa hazırlık süreci olan bu dönemde, ordu modern silahlarla donatılmakta daha eğitilmiş askerler yetiştirilmekte, teknolojinin gelişmesiyle daha donanımlı savaş gemileri ve uçakları satın alınmaktadır. Savaşın bitmesi savaşla ilgili yapılan harcamaların biteceği anlamına gelmemelidir. Savaş sonucunda savaşta bölünmüş ailelere yardım yapılmakta, savaş gazisi olan yüz binlerce kişiye ömür boyunca maaş bağlanmakta, ayrıca savaş sırasında tahrip edilen alt yapı yatırımları ve şehirler yeniden imar edilmekte, zarar gören işletmelerin tekrardan donanımı gerçekleştirilmektedir. Bu durum sonucunda da kamu harcamaları artmaktadır. Savaş yıllarında kamu borçları artmakta, savaştan sonra kamu borçlarının anapara ve faizlerinin ödenmesi kamuyu zorunlu bir harcama ile karşı karşıya getirmektedir(Türk,2006: 46).

Ülkelerde savunma harcamaları savaş yıllarında en yüksek düzeyine ulaşarak, sosyal hizmetler için ayrılan fonları azaltmakta ve böylece toplum refahında önemli düşümlere yol açmaktadır. Ülkemizde son zamanlarda artık savunma harcamalarından en fazla payı daha etkin silah bulmaya yönelik çalışmalar yapan araştırma ve geliştirme faaliyetleri almaktadır (Şener,1998: 33-34).

Kamu harcamaları bu teknolojik gelişmeyle artış gösterirken gelişen teknolojinin ardında nitelikli işgücü de vardır. Bu işgücünün eğitilmesi için de kamu ayrıca bir harcama gerçekleştirmektedir Yine teknik gelişmeler askeri harcamaları, dolayısıyla orduların savaş gücünü arttırarak kamu harcamalarını yükseltmektedir (Söylemez, 2004: 63).

2.2.2.2. Devlet Anlayışında Meydana Gelen Değişmeler

Ülkemizde devlet sosyal refahı sağlamakla sorumludur. Sosyal refah devleti gereği olarak da sağlık, eğitim, toplu konut, sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin topluma en iyi şekilde verilmesi gerçekleştirilmelidir. Bu hizmetlerin verilmesi sonucunda ülkede gerçekleştirilen kamu harcama miktarında da reel olarak artış yaşanacaktır(Erginay,1998:145).

Ülkede yaşayan bireylerin belirli bir eğitim seviyesine ulaştırılması amacıyla eğitimin ücretsiz verilmesi, bakıma muhtaç olanlar için barınma, yeme ve içme ihtiyacını karşılamak için sosyal tesislerin kurulması, en iyi sağlık hizmetlerinden yararlanması için sağlık tesisleri kurulması toplumun refah içerisinde yaşamını devam ettirmesi için gerçekleştirilen bu hizmetler sonucunda bütçede artış olacaktır (Ulusoy, 1989:34).

Devletin sunmuş olduğu bu hizmetler sosyal hizmetler olarak isimlendirilmekte ve bu hizmetlerin niteliği arttıkça kamu ekonomisinde gelir dağılımında ki adaletsizlik ortadan kalkmaktadır. Devlet ayrıca ülkede yaşanan ekonomik bunalımları en kısa sürede atlatabilmek için çıkış yolları aramalıdır. Devletin gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları, ekonomik dalgalanmaları hafifletmek için çabaları da kamu harcamalarında reel olarak artışa yol açmaktadır(Şener,1998: 45).

Türkiye'deki sosyal yardım sisteminde, 2001 yılı sonrası düzenlemeleriyle ödeme gücünden yoksun kişilerin sağlık hizmetleri karşılanmakta, muhtaç durumda olan çocuk, öğrenci, yaşlı ve engellilere yönelik ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Türkiye'de yoksulluk daha çok kırsal alanlarda olduğu için, mevcut siyasi iktidar döneminde yardımların büyük kısmı da bu alanlara yönelik olmuştur. Yoksulların yerinde tespitine dayalı uygulamalar sonucunda sosyal yardımlardan yararlanan kişi sayısında ve sosyal yardım programlarının harcamalarında son yıllarda artış yaşanmıştır. 2002 yılında 1.376 milyon TL olan sosyal harcamaların miktarı 2011 yılında 18.216 milyon TL civarında gerçekleşmiştir. Ayrıca ülkemizde "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası" ile herkesin sosyal güvenlik kapsamına girmesine ve sigorta için ödeme durumu olmayan kesimlerin genel sağlık sigorta primini devlet tarafından ödenmesine başlanılmıştır (SETA,2012: 15).

Mevcut siyasi iktidar sosyal politika alanında önemli iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Türkiye'de sosyal harcamalar (sosyal yardım ve hizmet) 2002 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın % 0.5'ini oluştururken 2011 yılında bu oran (SGK tarafından yapılan ve tazminat niteliği taşıyan ödemeler de dâhil olmak üzere) % 1.42'ye yükselmiştir (SETA,2012:15).

Sosyal hizmet ve yardımların daha etkin biçimde gerçekleştirilmesi için 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın, toplam bütçe içindeki payı her geçen yıl artmaktadır. 2012 yılında 8.8 milyar TL olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinin, 2013 yılında 14.7

milyar TL'ye çıkartılması sosyal hizmet ve yardımlara verilen önemi göstermektedir (SETA,2012:15).

2.2.2.3. Bilimsel ve Teknik Gelişmeler

Bilimsel ve teknolojiadaki gelişmeler ve değişimler devletin gerçekleştirmiş olduğu kamu hizmetlerinin kapasitesini ve maliyetini arttırmaktadır. Günümüz artık teknoloji çağıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarının tamamında bu teknolojiden yararlanılmaktadır. Mesela kamunun bütün kuruluşları elektrikle aydınlanmakta kalorifer ile ısınmaktadır. Kamu da haberleşme hizmetlerinde her geçen gün daha fazla telefon, teleks, fakstan yararlanılmaktadır. Ayrıca kamuda bütün işlemler bilgisayar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu teknoloji sayesinde kamunun gerçekleştirmiş olduğu hizmetler daha güvenli, daha hızlı, daha ucuz bir şekilde yapılmaktadır. Devlet bu şekilde gerçekleştirmiş olduğu hizmet sunumunda hem personelden hem de kamu harcamalarından uzun dönemde tasarruf sağlayabilmektedir. Fakat teknolojiadaki değişimler kısa dönemde kamu harcamalarında reel olarak artış göstermektedir(Türk,2006: 43).

Teknolojik gelişmeler ile yeni hizmetlerin gerçekleştirilmesi mecburiyetine ek olarak geçmişten beri yapılan hizmetlerin daha iyi bir şekilde yapılmasına dolaylı olarak da yapılan hizmetlerin maliyetini artırmaktadır(Güner, 2002: 30).

Gelişmiş ülkelerde hükümetler teknolojik gelişmeye büyük önem vermektedirler. Kamu harcamaları büyük oranda bilişim ve iletişim, biyoteknoloji ve nanoteknoloji başta olmak üzere ülkeye ekonomik ve toplumsal değer kazandıracak alanlara yapılmaktadır(OECD Raporu, 2004: 4-5).

Kamu sektörünün büyümesine teknolojik alanda ortaya çıkan yeni gelişmeler sebep olmaktadır. Teknolojiadaki yenilikler birçok kamu hizmetine olan talebi hızla artırmaktadır. Örneğin kamunun ücretsiz olarak topluma sunduğu eğitim hizmetinde günümüzde artık tablet bilgisayarlar kullanılmaktadır. Kamunun sunduğu bu hizmet çerçevesinde bireyler daha iyi eğitim almak için tablet bilgisayarlardan faydalanmakta bu durumun sonucu olarak da kamu harcamaları artış göstermektedir(Şener,1998: 36). Kısaca, iletişim araçları veya motorlu taşıt araçlarının kullanım alanlarını genişlemesi, kamunun harcamalarını arttırıcı unsurlardır.

Ülkemizde son yıllarda bilim, teknoloji ve yeniliğin sürdürülebilir bir sosyoekonomik kalkınmanın belirleyici unsurlardan biri olarak kabul edilmiş ve bu

nedenle araştırma ve geliştirme harcamalarına merkezi yönetim bütçesinden büyük pay ayrılmıştır. Gayri Safi Yurtiçi AR-GE Harcaması tablo 12'den daha net görülebilmektedir.

Tablo 12. Gayri Safi Yurtiçi AR-GE Harcaması (2008-2011 Yılları Arası)

	2008	2009	2010	2011
Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması (milyon TL)	6.893	8.087	9.268	11.154
Satılma Gücü Paritesine ile (milyon ABD dolar)	7.034	8.819	9.359	11.101
Gayri Safi Yurtiçi AR-GE Harcaması /GSYH	7.3	8.5	8.4	8.6

Kaynak: www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi:13.12.2011).

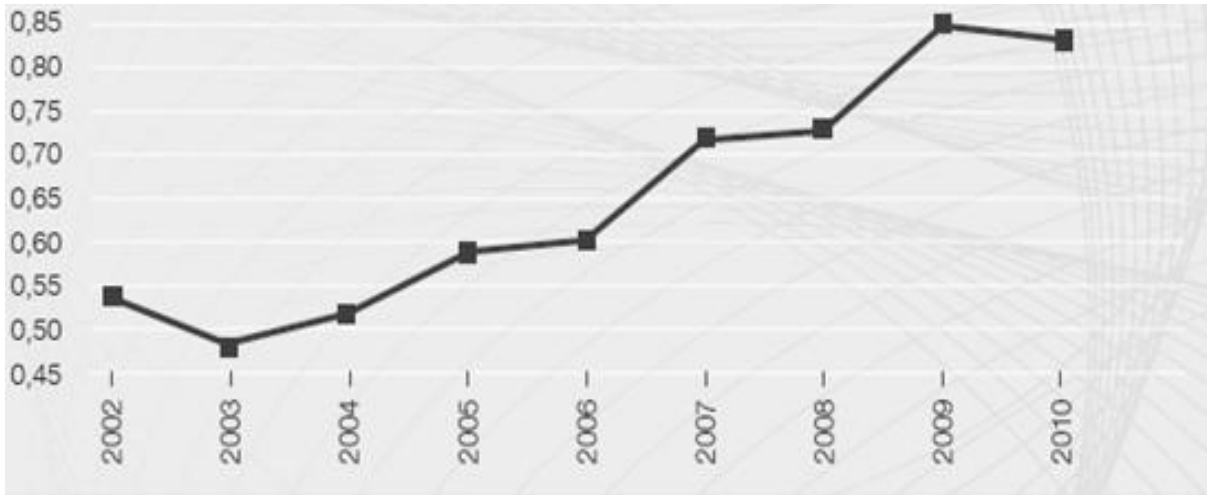
Yukarıdaki tablo12' de belirtildiği gibi ülkemizde gayri safi yurtiçi AR-GE harcaması için 2008 yılında 6.893 milyon TL harcama yapılmış iken bu miktar her yıl artarak 2011 yılında 11.154 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2008 yılında araştırma ve geliştirme harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı % 0.73 iken 2010 yılında bu oran % 0.84, 2011 yılında ise % 0.86 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine ayrılan kaynak 2008 yılında satın alma gücü paritesine göre 7 milyar ABD Doları seviyesinde iken 2010 yılı itibarıyla 9.3 milyar ABD Dolarına, 2011 yılında ise 11.1 ABD Dolarına yükselmiştir

Mevcut siyasi hükümet Ar-Ge çalışmalarına çok fazla önem vermektedir. Bu kapsamda çok fazla araştırma merkezi kurulmuştur. Ayrıca bu araştırma merkezlerinde istihdam edilenlerin sayısında artış yaşanmıştır. Türkiye'de 2002-2010 yılları arasında Ar-Ge harcamaları ve araştırmacı sayısı artış hızı bakımından dünyada ikinci sırada yer almıştır. 2002 yılında 29 bin olan Ar-Ge personeli sayısı, 2010 yılında 82 bine yükselmiştir (Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu,2012:21).

Bu dönemde Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı şekil 9'da görülmektedir.

Şekil 9. Ülkemizde 2002-2010 Yılları arasında gerçekleştirilen Ar-Ge Harcamalarının GSYH Oranı (%)

Kaynak: Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu Göstergeleri,2012:21.

Yukarıdaki şekil 9’da gösterildiği gibi mevcut siyasi hükümetin ülke yönetimine başladığı yıl olan 2002 yılı sonunda Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki oranı % 0.53 iken 2010 yılında bu oran %0.84 olmuştur.

Küresel krizin yaşandığı yıl olan 2008 yılında da ülkemizde Ar-Ge faaliyetlerine büyük önem verilmiş bu yılda Ar-Ge harcamalarının GSYH oranı yüzde 0.73 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi ülkemizde bilimin ve teknolojinin gelişmesi için merkezi yönetim bütçesi içerisinde her yıl daha fazla pay ayrılmaktadır.

2.2.2.4. Nüfus Artışı

Bir ülkede nüfusun büyük oranda artması kamunun gerçekleştireceği hizmetlerin boyutunu da büyük oranda artırır. Devletin sunmuş olduğu eğitim, sağlık, ulaşım, konut gibi hizmetlerin çeşitlendirilmesini ve miktarında artışa neden olur. Kamu harcamalarında artış sadece nüfus artışı ile alakalı değildir. Bölgeler içinde gerçekleştirilen göç hareketleri yüzünden de kamu harcamalarında artış gözlenir. Çünkü nüfusun arttığı bölgede bir takım sorunlar yaşanır. Bunlar şehirlerde su sorunu, şehrin temizliği sorunu vb. sorunlardan oluşmaktadır(Erginay,1998:144). Ayrıca kırsal kesimden şehirlere yerleşen kişilere devlet yeni iş sahası oluşturması bu insanları orada istihdam ettirmesi gerekir. Şehirleşme kamu harcamalarında önemli bir artış nedenidir (Türk,2006: 46).

Artan nüfus ve göç olgusu kentlerde kamu hizmetleri için daha fazla kaynak ayırımına neden olurken nüfusu azalan şehirlerde yapılan hizmetler atıl kapasite ile karşı karşıya kalırlar. Örneğin, nüfusun azalışıyla birlikte bir okul ya da hastanede öğrenci ve hasta sayısı düşer bunun sonucunda hizmetin ve sabit yatırımların bölünmezliği nedeniyle atıl kapasite durumu ile karşılaşılır. Böylece nüfusu azalan şehirde sosyal hizmetler atıl kapasiteyle sunulurken, nüfusu artan şehirlerde aşırı kapasiteyle sunulmaktadır. Her iki durum da kaynak ayırımında etkinliği bozmaktadır (Şener,1998: 35).

Ülkemizin nüfusu her geçen yıl artmaktadır. Bunun sonucunda kamunun gerçekleştirmiş olduğu harcama oranı nüfus artışıyla orantılı olarak her yıl artış göstermektedir. Aşağıdaki tablo 13'te ülkemizde gerçekleşen 2008-2012 yılları arasındaki nüfus artışını göstermektedir.

Tablo 13. Ülkemizde 2008-2012 Yılları Arası Nüfus Miktarındaki Değişim

	2008	2009	2010	2011	2012
Nüfus miktarı(Kişi)	71.517.100	72.561.312	73.722.988	74.724.269	75.627.384
Yıllık Nüfus artış Hızı %	13.10	14.50	15.88	13.49	12.0
Nüfus yoğunluğu	93	94	96	97	98

Kaynak: www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi:27.12.2012).

Yukarıdaki tablo 13'te de görüldüğü gibi ülkemizin 2008 yılında nüfusu 71.517.100 kişi iken bu miktar 2012 yılına gelindiğinde 75.627.384 kişi olmuştur. Nüfus artış hızı ise 2008 yılında % 13 civarında iken 2009 ve 2010 yıllarında artmış fakat 2011 ve 2012 yıllarında ise azalışa geçmiştir.2012 yılında ülkemizin nüfus artış hızı düşmüş % 12 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.3. Kamu Harcamalarının Özel Artış Nedenleri

Kamu harcamalarındaki genel artış nedenleri bütün ülkeler ve Türkiye için geçerli olmaktadır. Buna karşın özellikle ülkemizdeki hükümetlerin uyguladıkları popülist vergi politikalarının kamu harcamalarını daha da artırdığı saptanmıştır. Gerçekleştirilen bu harcamalar sonucunda ülkemiz ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Kamu harcamalarındaki artış nedeni de harcamayı yapan kesimin

savurgan davranışları ve verimsiz alanlar için gerçekleştirilen harcamalardır. Ülkemizdeki kamu harcamalarının özel artış sebepleri şunlardır: (Şener,1998:43-45).

- Ülkede bakanlık sayısının artmasıyla birlikte, bölge genel müdürlüğü, il özel idaresindeki müdürlükler ve ilçelerdeki bakanlıklara bağlı olan yönetici ve personel sayısındaki artışlar gerçekleşmiştir. Bakanlık sayısındaki artış yüzünden merkezi yönetim bütçesi içerisinde personeller için ayrılan kısım artış göstermiştir. Örneğin günümüzde kamunun bütçesini savurgan bir şekilde kullanılarak alt yapısı hazır olmadan birçok şehre üniversite açılmıştır. Bu şekilde hem kamu hizmetinin niteliğinde düşüş yaşanmış hem de kamunun kaynakları verimsiz alana yönlendirilmiştir.

Bakanlıklar ve ayrıca onlara bağlı kuruluşların sayısındaki hızlı artış sonucunda farklı müdürlükler arasında yetki ve sorumluluk nedeniyle bir karışıklık meydana gelmektedir. Örneğin, trafik sorunu ile başta Ulaştırma Bakanlığı olmak üzere, Karayolları, Jandarma, Emniyet Genel Müdürlüğü, Valilik, Belediye ve daha çok sayıda kuruluş ilgili yasalarla görevlendirilmiştir. Fakat bu idareler arasında yetki ve sorumluluk nedeniyle koordinasyon sağlanamadığı için hiç birisi bu sorunun çözümünde etkili olamamaktadır. Böylece aynı hizmetin birden çok yönetim tarafından verilmesi ya da hizmetin tekrarlanması yaşandığından var olan kısıt bütçe olanakları savurganca harcanmaktadır. Ülkemizde bakanlıkların ve dolayısıyla bağlı kuruluşların sayısındaki bu hızlı artış, belirtildiği gibi sonuçta personel ve cari harcamaları da artırdığından, merkezi yönetim bütçesinden yatırım harcamaları için ayrılan kısım azalmıştır.

- Kamu harcamalarının özel artış nedenlerinden biriside fonların genel bütçe dışına çıkarılmasıdır. Parlamentoda yasa çıkarma süresinin uzun olması nedeniyle bazı kamu hizmetlerinin yerine getirilememesinin yaratacağı sakıncalardan etkilenmemek için fon yönetimleri kurulmuştur. Fakat fonları kullananların savurgan davranışları ve yönetimdeki rüşvet, yolsuzluklar ve kötü yönetim uygulamaları sonucunda kamu bütçesi önemli ölçüde sarsılmıştır.
- Kamu harcamaların ülkemizdeki diğer özel artış sebebi de; vakıfların kurdukları üniversitelere yapılan hazine yardımları, devletin mahalli idarelere yaptığı

yardımlar, siyasi partilere yapılan hazine yardımları, kamu bankalarında ki savurganlıklardan oluşmaktadır(Şener,1998:43-45).

- Diğer özel artış sebebi de bürokratlar ve kamu ekonomik kuruluşların yöneticileri, genellikle kendi etkinlik çevrelerini genişletme amacıyla olduğundan, önemli seviyede savurganlıklara neden olmaktadır. Bürokratlar ve kamu ekonomik kuruluşların yöneticileri daha lüks araç ve büro kullanırken gereğinden fazla personel istihdam etmektedirler. Bu nedenlerden dolayı kamu harcamalarında gereğinden fazla artış görülmektedir (Şener,1998:36).

2.3. Harcamalar Açısından Kamu ve Özel Sektör Yatırım Harcamaları

Bir ülkede yatırımların sürekli artması o ülkenin yüksek milli gelir düzeyine ulaşmasına, çıktı düzeyinin artmasına, güçlü bir ekonomik yapıya kavuşmasına, ülkede işsizlik oranında düşüşe ve ülkede refah seviyesinde artışa sebep olmaktadır.

Yatırım şu şekilde ifade edebilir. Gelecekte üretim yapmak amacıyla içinde bulunulan dönemde ekonomideki mevcut olan sermaye stokunun korunması ve artırımına yönelik yapılan dayanıklı mallardır. Bu tanım hem gayri safi sabit sermaye oluşumlarını hem de stok değişimlerini kapsamaktadır (Özdemir,2007:73).

Kamu yatırımları ise özel kesimin üretemeyeceği optimal büyüklükteki mal ve hizmetleri üretmek amacıyla yapılmaktadır. Bunun nedeni bu yatırım harcamaları bölünemez olduğu için bu hizmetlerin kullanımını ve yararını faydalanan kişilere dağıtmak zordur ve maliyetlidir. Piyasa sisteminin uygun işleyişi için kamu malları büyük önem arz etmektedir (Ramirez,1994:5).

Özel sektör yatırımı ise; özel kesimin kendi harcamalarından oluşan yatırımları kapsar. Bu yatırımlar ülke ekonomisinin üretim kapasitesini genişletirken, uzun dönemde ekonomik büyümede belirleyici rol oynamaktadır (Chhibber ve Wijnbergen, 1992:5).

Kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları birbirinden tamamiyle bağımsız gerçekleşen yatırımlar değildir. Mesela sosyal ve ekonomik altyapıda kamu tarafından gerçekleştirilen yatırımlar özel sektör yatırımlarını teşvik edici ve tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Bir ülkenin büyümesi ve kalkınmada sürdürülebilirliğini sağlaması için yatırım harcamalarını arttırması gerekmektedir. Yatırımı arttırmak için de daha çok sermayeye gereksinim duyulmaktadır.

Ülkemize sermaye stoku yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından yapılmaktadır. Yabancı sermaye hareketleri, uluslararası kâr, faiz ve sermaye kazancı farklarının harekete geçirdiği yurtdışı yerleşiklerin otonom nitelikli yatırım işlemleridir. Yabancı sermaye yatırım işlemleri iki şekilde gerçekleşir. Bir yabancı sermayedar(yurt dışında yerleşik özel veya tüzel kişi)elindeki finansal kaynağı başka bir ülkede karlı bulduğu bir mal ve hizmet üretimi projesinin gerçekleştirilmesinde reel yatırım olarak kullanılabilir ya da hazır bir üretim tesisini satın alabilir(Şahin,2011 :453).

Mevcut siyasi iktidarın ekonomide gerçekleştirdiği yapısal reformlar sonucunda ekonomide ulaşılan yüksek büyüme performansı, başarılı bütçe göstergeleri ve ekonominin küresel piyasalara uyumu ülkemizde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında büyük artış meydana getirmiştir. AB'ne üyelik sürecinde gerçekleştirilen yapısal reformlar ekonomi ve finans sektörlerinde çok önemli yeniliklere yol açmıştır. Gerçekleştirilen bu yenilikler sayesinde ekonomideki devletin yükü asgari seviyeye çekilmiş ve ayrıca finans sektöründe verimlilik artışı olmuştur(SETA, 2011: 69). Bu yenilikler sayesinde finans sektörünün dış şoklara karşı kırılabilirliği azalmıştır. Bu nedenle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yüksek oranlarda artış meydana gelmiştir. Doğrudan yabancı sermaye küreselleşmenin hız kazanmasıyla beraber son yıllarda daha da artış göstermiştir. Bunun sonucunda ülkemizde uluslararası sermayeli şirket sayısında büyük artış söz konusu olmuştur(Turan,2010:1).

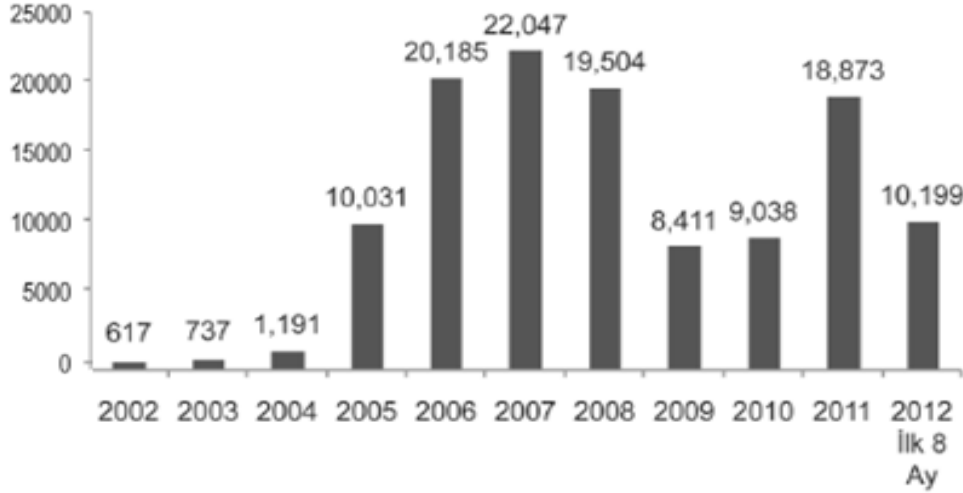
Ayrıca ülkemiz dinamik ekonomisi, geniş iç pazarı, güçlü sanayisi ve yetişmiş işgücüsü yabancı yatırımcılara önemli imkanlar sağlamaktadır. Yabancı yatırımcıların ülkemizde tereddüt etmeksizin yatırım yapabilmesi için uygun yasal alt yapı tesis edilmiş, yerel yatırımcılara verilen aynı hak ve yükümlülük yabancı yatırımcılara da verilmiştir.

Bürokratik engellerin büyük ölçüde kaldırılması, vergi sisteminde iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi, kar transferlerinin desteklenmesi ve başarılı özelleştirme programları büyük ölçüde yabancı yatırımları ülkemize çekmiştir.

2012 Nisan ayında yeni teşvik sisteminin yürürlüğe girmesiyle daha fazla yabancı yatırım çekilmesi hedeflenmiştir.2012 yılının sonu itibariyle ülkemizde 32.146 adet yabancı sermayeli firma Türkiye'de faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca 881 adet yabancı firmanın da ülkemizde irtibat bürosu vardır (www. Yunusemre Erdoğan.com/dosyalar/tr%20ek.pdf Erişim Tarihi: 31.12.2012).

Ülkemize gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının değeri aşağıdaki şekil 10’da gösterildiği gibidir.

Şekil 10. 2002-2012 Döneminde Türkiye’ de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (Milyon Dolar)

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi: 12 .02 2013).

Şekil 10’da görüldüğü üzere; Türkiye’nin 2002 yılında yabancı yatırım miktarı 617 milyon Dolar iken, bu miktar 2007 yılında 22.047 milyon Dolar olmuş, Türkiye’nin ekonomi tarihinde en büyük sermaye girişi meydana gelmiştir (SETA, 2011:69).

2008 yılında ise küresel ekonomik krizden diğer ülkelere nispeten daha az etkilenmiş olmakla birlikte doğrudan yabancı yatırım oranlarında düşüş gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise ekonominin finansal altyapısı ve şoklara karşı dirençli yapısı ile doğrudan yabancı yatırım miktarı yeniden artışa geçmiş ve yabancı yatırım miktarı 8.4 milyon Dolar olmuştur. Türkiye’de 2010 yılında 9 milyon Dolar seviyesinde olan uluslararası doğrudan yatırım girişi, 2011 yılında 18.8 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkemiz kurumsallaşan ekonomisi sayesinde 2012 yılı için doğrudan yabancı yatırım açısından dünyanın en cazip 13. ülkesi olmayı başarmıştır (Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011 :14).

Ülkemize gerçekleştirilen uluslararası doğrudan yatırımlarda enerji ve otomotiv sektörünün payı artarken, ucuz işgücü ve pazarlara ulaşım gibi etkenler yatırımların gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Ayrıca ülkemizde özellikle mevcut siyasi hükümetin uyguladığı ekonomik

ve politik istikrar politikaları sayesinde ihracat ve ithalat serbestisinin gerçekleştirilmesi de yabancı sermayeyi arttırmaktadır.

2002-2011 yılları arasında yükselen ihracat hacmi ile dinamik özel sektörün varlığı da yabancı yatırımların artış göstermesinde etkili olmuştur. Rekabetçi yatırım koşullarının yanı sıra güçlü sanayi ve hizmet sektörünün varlığı, tüm yatırımlara eşit muamele ve transfer garantisi gibi iyileştirmeler yabancı yatırım çekilmesinde öne çıkan uygulamalar olmuştur(Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011:14.)

Ülkemizde 2002-2011 yılları arasında sektörlere göre uluslararası doğrudan yatırım girişleri tablo 14’te gösterilmektedir.

Tablo14.Türkiye’de Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2006-2011Yılları Arası Milyon Dolar).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mali Aracı kuruluşların Faaliyetleri	6.957	11.662	6.069	666	1.584	6.031
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	6.696	1.117	170	391	212	239
Elektrik, Gaz, ve Sıcak Su üretimi Dağıtım	112	568	1.053	2.076	1.817	4.259
Toptan ve Perakende Ticaret	608	766	2.085	389	425	523
Gıda ürünleri, İçecek ve Tütün imalatı	608	766	1.252	196	123	649
Kimyasal madde ve ile Suni Elyaf İmalatı	601	1.109	200	336	117	316
Ana Metal ve Fabrikasyon Metal İmalatı	158	515	1.243	31	194	211
Gayrimenkul, Kiralama ve İş faaliyetleri	99	560	641	560	412	578
Diğer	1.242	2.675	2.034	1.607	1.354	3.081
Toplam	17.639	19.137	14.747	6.252	6.238	15.887

Kaynak: Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011:14.

Yukarıdaki tablo 14’ten edinilen bilgiler doğrultusunda ülkemizde 2006 yılında uluslararası doğrudan yatırım girişi en fazla mali aracı kuruluşların faaliyetlerinde daha sonra ulaştırma, depolama ve haberleşme alanına yapılmıştır. 2006 yılında mali aracı kuruluşların maliyetleri 6.957 milyon Dolar iken, ulaştırma, depolama ve haberleşme alanına yapılan yatırım 6.696 milyon Dolar’dır.

Son yıllarda artan enerji ihtiyacını karşılamak için ülkemize uluslararası doğrudan yatırımların girişlerinde 2006-2011 yıllarında artış gerçekleşmiştir.2006

yılında enerji sektöründe ortaya çıkan uluslararası yatırım girişi 112 milyon Dolar iken, 2011 yılında 4. 259 milyon Dolara olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de enerji sektörünün yükselen eğilimi ile paralel olarak kurulan uluslararası sermayeli şirket sayısı da 2011 yılında geçmiş yıllara göre artış göstermiştir. 2011 yılında 129 adet şirket kurulmuş ve sektörde faaliyet gösteren uluslararası sermayeli şirket sayısı 2011 sonu itibarıyla 681 olmuştur (Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011 : 12).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU VE ÖZEL SEKTÖR HARCAMALARININ ETKİLERİ

3.1. Kamu Harcamalarının Etkileri

Devletin ekonomide üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi için kamu harcaması yapması zorunludur. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri ile orantılı olarak yaptığı harcamalar çeşitli temel ekonomik ve sosyal değişkenler üzerinde etkiler yapar. Bunun sonucunda devlet, harcamalarını bazı hedeflere ulaşmak amacıyla araç olarak kullanmaktadır. Devletin kamu harcamalarını gerçekleştirerek ulaşabileceği ekonomik hedeflerin sayıları fazla olmasına rağmen bu bölümde en önemli noktalara değinilmiştir(Erdem vd.1996: 65).

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kamu harcamalarının etkileri tek tek ele alınacak daha sonra özel sektör harcamalarının etkileri incelenecektir.

3.1.1. Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri

Kamu sektörü milli ekonomi kapsamında hem en büyük üretici hem de en büyük tüketicidir. Devlet üretim faktörlerini ya direkt kendisi satın alacak ya da piyasadan mal ve hizmet satın alımında bulunacaktır. Devletin gerçekleştireceği harcamaların miktarı ve büyüklüğü özel sektörü yönlendirebilecek konumdadır. Diğer bir deyişle kamu ekonomideki kaynakların belli alanlara yönlendirir. Kamu harcamalarında kişilerin yapacağı harcamalar devlet tarafından üstlenilmiş olduğundan kişilerin gerçekleştireceği harcamalar azalmaktadır. Kamu harcamaları sayesinde sermaye birikiminde artış gerçekleşir(Oktaylar,2012:63).

Kamu harcamaları genel özellikleri itibariyle tasarruf ve yatırım seviyeleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kamu harcamaları yöneldiği alanlara göre bazen teşvik edici bazen de önleyici uygulamalar gerçekleştirmektedir. Örnek vermek gerekirse; devlet gelişmesini arzu ettiği sektörlerde haberleşme, ulaştırma, enerji gibi altyapı harcamalarını desteklerken, gelişmesini istemediği sektörlerde bu tür destekleri vermediği gibi ilave bir takım vergiler getirmek suretiyle o sektörün büyümesine engel olmaktadır (Oktaylar,2012: 63).

Devletin gerçekleştirmiş olduğu kamu harcamaları arttığında üretim faktörlerine olan talep de artmaktadır. Devlet kamu harcamalarıyla üretim faktörlerine sahip olabileceği gibi piyasadan mal ve hizmet satın alarak da üretimi

gerçekleştirebilir. Kamu harcamaları kişisel harcamaları azaltırken, sermaye birikiminin artmasına yol açar bunun sonucunda da daha geniş kesimlere etkili hizmetler sunumunu gerçekleştirir(Eker, 2004: 96).

Eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen harcamaların da üretim üzerinde etkileri vardır. Eğitim harcamaları teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olurken, sağlık harcamaları da daha verimli bir iş gücünün varlığını mümkün kılmaktadır(Erdem vd.1996: 66).

Kamu harcamasının üretime etkisini bir örnekle açıklamak gerekirse; devletin pamuk tarlasına giden yolu yapması ve tarlaya yakın bir yere baraj inşa etmesi bir altyapı harcamasıdır. Kamu kesimi bu yatırımlar için bütçeden belirli bir pay ayırmaktadır. Kamunun yapmış olduğu bu harcamalar sayesinde pamuk üreticisinin ürünlerindeki verim artışı gerçekleşmiştir. Yapılan bu yol ve baraj sayesinde çiftçinin tarlaya ulaşımı, tarım aletlerini tarlada kullanma imkanı sağlanmış ayrıca yapılan baraj sayesinde sulama daha sağlıklı gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle gerçekleştirilen kamu harcamaları sayesinde pamuk üreticisinin ekonomik refah seviyesi artmıştır.

3.1.2. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Gelir; üretime katılan üretim faktörlerinin bu katılım sonucunda elde ettikleri paylardan oluşmaktadır. Üretim faktörü olan emek sahibi ücret, sermayedar faiz, toprak sahibi rant, müteşebbis kar geliri elde etmektedir. Gelirin diğer bir tanımı ise; bir kişinin dönem başı ve dönem sonunda aynı zenginlikte kalabilmek koşuluyla o dönemde tüketebileceği mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Gelirin asıl kaynağını üretim oluşturmaktadır. Ülkemizde üretim faktörleri adil olmayan bir şekilde paylar almaktadır. Devlet piyasaya müdahale ederek bu adaletsizliği gidermeye çalışmaktadır.

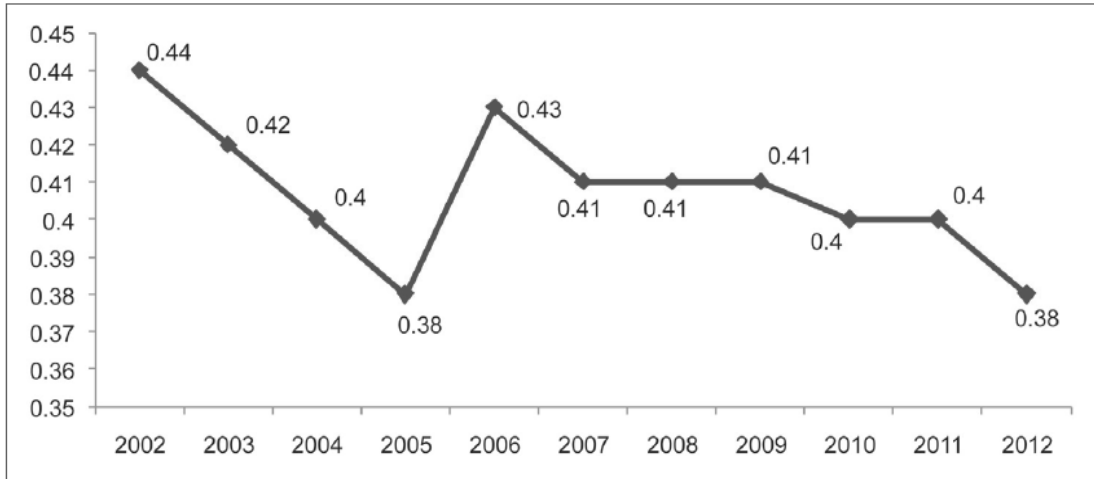
Ülkemizdeki sosyal sınıf farklılıkları ve yaşam standartları arasındaki fark eşitsizlik olarak ifade edilmektedir. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir. Kişisel gelir dağılımları çeşitli gelir büyüklüklerine veya gelir dilimlerine düşen birey, aile veya tüketici birimi sayılarını gösteren frekans dağılımlarıdır. Literatürde kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır. Bu ölçülere örnek olarak; Değişim

Aralığı, Aralık Ölçüsü, Görelî Ortalama Sapma, Standart Sapma, Varyans, Logaritmik Varyans, Gini Oranı ve Lorenz Eğrisi verilebilir(Oktaylar,2012:63).

Gelir dağılımındaki dengesizlik her ülkede söz konusudur. Gelir dağılımında adaleti sağlamak maliye politikasının en önemli amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Gelir dağılımında adaleti incelemeye araç olarak kullanılan Pareto Lorenz ve Gini eşitsizlik katsayısıdır.

Bir ülkedeki hanehalklarının, gelirin yüzde kaçına sahip olduğunu gösteren Lorenz eğrisiyle tespit edilen Gini katsayısı gelir dağılımında adaletsizliği göstermektedir. Ülkemizde gelir dağılımında adaletsizliği gösteren Gini katsayısı aşağıdaki şekil 11’de gösterdiği gibidir.

Şekil 11.Ülkemizde 2002-2012 yılları Arası Gini Katsayısı

Kaynak: www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi: 12 .02 2013).

Şekil 11’de görüldüğü gibi 2002 yılında gini katsayısı 0.44 iken 2012 yılında 0.38 ‘e düşmüştür. Gelir dağılımındaki adaletsizlik oranı azaldıkça ülkede gelirin adaletli dağılımından söz edilmektedir. Ülkemizin son on yılında hızlı ve istikrarlı ekonomik büyümesi gelir dağılımında adaleti olumlu yönde etkilemiştir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin artması aynı zamanda gelir dağılımının daha adil dağılacığı anlamına gelmektedir.

2002-2005 yılları arasında gelir dağılımında adaletsizlik azalmış, 2005- 2011 yılları arasında gelir dağılımında adaletsizlikte artış olmuştur(SETA,2013:62).

Kamunun yaptığı harcamalar sayesinde gelir dağılımındaki adaletsizlik asgari seviyeye çekilmektedir. Devletin geri kalmış bir yöredeki köye yol, su, elektrik vb.

hizmetleri yapması gelir dağılımını adilleştirecektir. Bunun sonucunda o yöredeki insanların refah düzeylerinde artış gerçekleşecektir. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu ve toplumun büyük kesiminin yararlanacağı ulaştırma, eğitim, sağlık hizmetleri için yaptığı harcamalar gelir dağılımında adaleti sağlamak için yapılmaktadır. Kısaca devletin yapacağı cari ve yatırım harcamaları toplumun refah düzeyini yükseltecektir (Erdem vd.1996: 67).

Kamu harcamalarından cari harcamalar genelde bölünemez nitelikteki idari harcamalardır. Cari harcamalar her yıl tekrar ederler. Kamu bu harcamaları gerçekleştirirken miktarlarında azaltma ya da arttırma yoluna kolay kolay gidemez. Dolayısıyla cari harcamaların gelir dağılımı üzerinde ciddi etkisinden söz edilemez.

Yatırım harcamalarının etkisi ise, mal ve hizmetlerin kimden satın alındığı, ödemelerin kimlere yapıldığı ve sunulan mal ve hizmetten kimlerin yararlandığı ile ilgili olmaktadır. Yatırım harcamaları ile gelir dağılımında adalet sağlanmaya çalışılırken düşük gelir seviyesindekilerin daha büyük son birim yararı elde etmeleri, düşük gelirleri koruyan bir kamusal hizmet bileşimi, kamusal hizmetlerden koşulsuz yararlanılması şeklinde sıralanabilir.

Kamu harcamalarından transfer harcamaları ise gelir dağılımında adaleti sağlamada en önemli harcama türüdür. Devlet gelir dağılımındaki adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için sosyal transfer harcamalarını gerçekleştirmektedir. Sosyal transfer harcamaları yapıldığı kesimin alım gücünü artıran harcamalardır. Bu harcamalar kişilere tek taraflı biçimde doğrudan kaynak aktarımı sağlamaktadır. Böylelikle düşük gelirli kesimin refahı devletin yapacağı gelir aktarımı ile yükseltilmiş olur. Sübvansiyonlar da yine gelir dağılımında adaleti sağlamaktadır. Ekonomik amaçlı gerçekleştirilen mali yardımlarla üreticiler arasındaki dengesizlik azaltılmaktadır. Transfer harcamaları içerisindeki borç faiz ödemelerinin azaltılması ve bu kaynakların sosyal amaçlı harcamalara yönlendirilmesi gelir dağılımına pozitif etki etmektedir(Oktaylar,2012: 64).

3.1.3. Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerine Etkisi

Bir ekonomide istihdam geniş anlamda istihdam ve dar anlamda istihdam olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda istihdam üretim de üretim faktörlerinin yani emeğin, sermayenin, toprağın, girişimcinin ve teknolojinin kullanılmasıdır. Dar anlamda istihdam denilince sadece emeğin yani işgücünün üretimde kullanılması demektir. Tam istihdamı sağlamak devletin ekonomideki temel amaçlarından biridir. Tam istihdam sadece emeğin değil tüm üretim faktörlerinin istihdamını kapsamaktadır(Oktaylar,2012: 65).

Kamu harcamaları ile istihdamı artırmanın en mümkün olduğu harcama türü yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları ekonominin üretici gücünü artıran ve faydaları uzun dönemde ortaya çıkan harcamalardır. İstihdam oluşturmak anlamında sermaye yoğun teknoloji yerine emek yoğun teknoloji kullanımı tercih edilmelidir. Emek yoğun teknoloji tercih edildiğinde üretimde daha fazla işgücü istihdam edilebilecektir(Oktaylar,2012: 65).

Ayrıca devlet özel sektör yatırımlarını da teşvik ederek işgücünü istihdam edecek ortamlar hazırlamaya çalışmaktadır. Kısa vadede kamu harcamalarında artış meydana getiren bu yatırım harcamaları uzun vadede getiri sağlamaktadır. Kamunun sağladığı bu mali finansman kaynakları kısa vadede ekonominin istihdam yeteneğinin gelişmesine fayda sağlamaktadır(Eker,2004:100).

Transfer harcamalarından olan sübvansiyonlar maliyet koşulları nedeniyle üretime açılmamış bazı alanların üretime alınmasına ve tam istihdamın sağlanmasına yardımcı olur. Eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirilen harcamalarda üretim üzerinde etkileri vardır. Eğitim harcamaları teknolojik yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olurken, sağlık harcamaları da daha verimli bir iş gücünün varlığını mümkün kılmaktadır(Erdem vd. 1996: 66).

3.1.4. Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri

Fiyatlar genel seviyesindeki istikrar devletin ekonomide ulaşmak istediği amaçlardan birisidir. Kamu harcamalarının fiyatlar genel seviyesi üzerindeki etkisi kamu tarafından toplanan kaynakların kamusal hizmetlerin sunumunda kullanılması ile ekonomiye girişinden kaynaklanmaktadır. Bir ekonomide fiyatlar genel seviyesinin istikrarlı olması o ekonomide enflasyon veya deflasyon durumunun ortaya

çıkması demektir. Devlet kamu harcamalarını kullanarak fiyatlar genel seviyesinde meydana gelebilecek artış ya da azalışın önüne geçebilir.

Kamu harcamalarındaki artışların ya da azalışların fiyatlar genel seviyesindeki etkileri harcamalar ile aynı doğrultuda gerçekleşir. Kamu harcamalarındaki artışlar, kamu kesiminin piyasadan daha fazla mal ve hizmet talebinde bulunmasına sebep olurken bu durum sonucunda fiyatlar genel seviyesinde artış meydana gelir. Şayet kamu harcamalarındaki azalışlar kamu kesiminin piyasadan mal ve hizmet talebinde bulunurken kısıtlama yapmasına sebep olurken bunun sonucunda fiyatlar genel seviyesinde düşme meydana gelmektedir (Oktaylar,2012: 64).

Enflasyon toplam talebin toplam arzdan fazla olması sonucunda fiyatların sürekli olarak yükselmesi durumudur. Kamu harcamalarını gerçekleştirirken cari ve transfer harcama miktarını azaltabilir. Fakat yatırım harcamalarında azalışa gitmesi uzun vadede üretimde azalmaya sebep olacağından ekonominin büyümesini olumsuz yönde etkiler. Cari ve transfer harcamaları toplam talebi artıran harcamalar olduğundan bunların azaltılması toplum talebi toplam arz seviyesine çekilmesine yardımcı olur. Bunun sonucunda da ekonomideki enflasyon durumu ortadan kalkmış olacaktır (Erdem vd.1996: 68).

Kamu kesimi yatırım harcamalarını artırdığı zaman toplam arzın toplam talep seviyesine çıkmasını sağlar. Bu durum sonucunda enflasyonist ortamda dahi ekonominin büyümesi gerçekleşebilir.

Ekonomide enflasyon yurtdışı faktör değişiminden de meydana gelmektedir. Enflasyonla ilgili önemli kavramların başında para arzı, üretim düzeyi, faiz oranları, işçi ücretleri, döviz kuru, toplumun gelecekle ilgili ekonomik ve sosyal beklentileri ve dış ticaret hadleri gelmektedir.

Ekonomide kamu harcamalarındaki nispi artış Gayri Safi Milli Hasıla artış oranından nispi olarak fazla ise enflasyonist etki meydana getirmektedir(Özselçuk,1992:2).

Kamu harcamalarının nasıl finans edildiği çok önemlidir. Şayet kamu harcamalarının iç borç, dış borç ya da emisyon ile finansmanı da enflasyona sebep olabilir. Devlet kamu harcamasının finansmanında yurtiçi yerleşiklerinden faydalanırsa bu durumda yurtiçi özel sektör kesiminin kendi pazarlarından yararlanmasına engel olur bu yüzden dışarıdan borçlanmaya yönelir. Böyle olunca da para arzı dış kaynak girişi nedeniyle artar. Kamu harcamalarının dış borçlanma ile finansmanı durumunda ise, yurtiçine ek fon girişi nedeniyle para arzı artacak

dolayısıyla enflasyonu artırıcı bir etki yapabilecektir. Kamu harcamalarının emisyonla finansmanı durumunda bütçe gelirleri ile harcamalarının enflasyona uyumundan dolayı enflasyon gerçekleşir. Şöyle ki fiyat artışları kamu harcamalarını hemen etkilemesine rağmen, kamu gelirlerine gecikmeli yansımaları yani vergi gelirlerinin tahakkuk ile tahsili arasında geçen zaman farkından dolayı vergilerin reel değerlerinin aşınması bu duruma sebep olmaktadır

Enflasyonu oluşturan diğer bir durum ise düşük gelir gruplarına yapılan sosyal transfer harcamalarıdır. Çünkü bu kesime yapılan harcamalar tüketime yöneldiği için marjinal tüketim eğilimini artıracak bunun sonucunda da toplam talep artışı meydana gelecektir(Ataç,1999:121).

Ekonomide deflasyon ise toplam arzın toplam talepten fazla olması durumunda fiyatların sürekli olarak düşmesi demektir. Devlet deflasyon dönemlerinde kamu harcamalarından cari ve transfer harcamalarında artışa giderken üretim artışına sebep olan yatırım harcamalarında azalışa gitmelidir ki talep seviyesini arz seviyesine çıkartabilsin. Kamu harcamalarında ekonomideki enflasyonu ve deflasyonu ortadan kaldıracak kadar değişikliğe gidilmelidir. Yoksa enflasyondan deflasyona deflasyondan da enflasyona geçilme durumu ile karşılaşılabilir(Erdem vd.1996:69).

Kamu harcamalarının fiyatlar genel seviyesi üzerinde olumsuz etki yapmaması için; kısa vadede toplam talep toplam arz seviyesine çekilmeli, uzun vadede ise toplam arzı toplam talep seviyesine yükseltilmelidir.

3.1.5. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Kısa Dönem Etkisi (Çarpan Etkisi)

Devletin yapmış olduğu kamu harcamalarından yatırım harcaması artığında buna paralel olarak mal piyasasında dengeyi sağlayan milli gelirden artmış olacaktır. Çarpan şu şekilde ifade edilmektedir. Otonom yatırımlardaki bir artışın milli gelir üzerinde oluşturacağı artışı gösteren katsayıdır. Kamunun gerçekleştirmiş olduğu her yatırım harcaması sonucunda bir gelir akımı ortaya çıkmaktadır. Örneğin devletin yapacağı bir köprü inşaatı dolayısıyla yapmış olduğu harcamalar fonksiyonel dağılımın kurallarına uygun olarak ücret, faiz, rant ve kâr olarak üretime katılan üretim faktörleri arasında paylaşılacaktır. Bu geliri elde eden üretim faktörleri bir kısmını harcayıp geriye kalan kısmı da tasarruf edeceklerdir. Gelirin harcanılan kısmı yine başlarının gelirini oluşturacak bu gelirin de bir kısmı tüketim harcamasında

kullanılacak diğer kısmı da tasarruf olarak değerlendirilecektir. Bu süreç bu şekilde devam edip ilerleyecektir. Bu şekilde oluşturulan gelirlerin toplamı ilk başta devletin yatırım amacıyla harcamış olduğu miktarı geçecektir. Diğer bir ifade ile kamunun gerçekleştirmiş olduğu otonom yatırım harcaması milli gelire etki edecek bu etkiye “çarpan etkisi” veya “çarpan katsayısı” denilmektedir (Erdem vd.1996: 70).

Çarpan etkisi ve katsayısının büyüklüğü birçok etkene bağlıdır. Bu etkenler kamu tarafından yapılan harcamaların miktarı, elde edilen gelirin harcanmasına ve marjinal tüketim eğilimidir.

Çarpan katsayısı marjinal tüketim eğilimi ile doğru orantılı iken marjinal tasarruf eğilimi ile ters orantılıdır. Marjinal tasarruf eğilimi ile marjinal tüketim eğiliminin toplamı bire eşittir.

Konu basit bir örnekle şöyle açıklanabilir: Devletin bir köprü inşaatı dolayısıyla 100 milyar liralık bir yatırım harcamasında bulunduğunu farz edelim.Söz konusu harcama üretime katılan üretim faktörleri sahipleri (örneğin;mühendis,işçiler,malzeme satıcıları gibi.) tarafından paylaşılacak ve onların gelirlerini oluşturacaktır.Marjinal tüketim eğiliminin 2/3 olduğunu düşünürsek başlangıçta devletin 100 milyar lirayı gelir olarak elde edenler bunun üçte ikisini yani 66.66 milyar lirasını harcayacaklar ,kalanını ise tasarruf edeceklerdir.Harcanan bu tutar başkalarının gelirini oluşturacak onlarda üçte ikisini yani 44.44 milyar lirasını harcayarak geri kalanının tasarruf edeceklerdir.Aynı işlem ileriye doğru devam ederse, yaratılan gelirler toplamı veya diğer bir deyişle milli gelir $100+66.66+44.44+29.62+\dots=300$ milyar lira olacaktır.Bu durumda başlangıçta devlet tarafından yapılan 100 milyar liralık bir yatırım harcaması 300 milyar liralık gelir artışına neden olmuştur.Diğer bir ifadeyle milli geliri 3 kat arttırmıştır.

Milli gelir denklemi tüketim harcamaları, yatırım harcamaları, kamu harcamalarından oluşmaktadır. Kamu harcamalarında bir değişiklik meydana geldiğinde denge milli gelir düzeyindeki artış çarpan katsayısı kadardır. Gelir denklemi şu şekilde ifade edilmektedir.

$$Y = C + I + G \quad (1)$$

Y:Gelir

I:Yatırım Harcaması

C:Tüketim Harcaması

G:Kamu Harcaması

Şeklinde ifade edilebilir. (1) nolu denklemde şu şekilde yazılabilir.

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta I + \Delta G \quad (2)$$

ΔY : Gelirdeki Değişim

ΔC :Tüketim Harcamasındaki Değişim

ΔI : Yatırım Harcamasındaki Değişim

ΔG : Kamu Harcamasındaki Değişim

Bu fonksiyonda yatırımların değişmediğini kabul edilirse, milli gelirdeki değişmeyi, tüketim harcamalarındaki değişme (ΔC) ve kamu harcamalarındaki değişmeler (ΔG) etkilemektedir. Buna göre (2) nolu eşitlikte aşağıdaki gibi yazılabilir. Buna göre;

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta G \quad (3)$$

(3) nolu eşitlikte, tüketimdeki değişme milli gelirdeki değişmeye bağlı olduğundan $\Delta C = c \Delta Y$ olur. Ya da gelir tüketimin fonksiyonu olduğundan; $c = \Delta C / \Delta Y$ olur. c ; Marjinal Tüketim(gelire bağlı tüketim)

$$\Delta Y = c \Delta Y + \Delta G \quad (4)$$

(4) nolu eşitlikte gerekli matematiksel işlemler yapıldıktan sonra kamu harcaması çarpanı elde edilir.

$$\Delta Y = (1/1-c) * \Delta G \quad k=(1/1-c) \quad \mathbf{k:Kamu Harcaması Çarpanı} \quad (5)$$

Marjinal tüketim eğilimi ile marjinal tasarruf eğiliminin (s)toplamı bire eşit olduğundan, bu durumda çarpan katsayısı da şöyle ifade edilir. $k=1/1-c$ ya da $k=1/s$

Yukarıdaki verilen sayısal örnekte marjinal tüketim eğilimi 2/3 (marjinal tasarruf eğilimi 1/3) olarak varsayıldığında çarpan katsayısı; $k = 1/(1-2/3)=3$ veya $k = 1/(1/3)=3$ olarak hesaplanır

$k=(1/1-c)$ kamu harcaması çarpanını göstermektedir. Yani kamu harcamaları, milli geliri $(1/1-c)$ katsayısıyla çarpımı kadar pozitif yönde etkilemektedir. Bu da, kamu harcaması çarpanının (vergi gelirlerinin ve transfer harcamalarının göz önüne alınmaması varsayımıyla) marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Marjinal tüketim eğilimi ne kadar yüksek olursa, çarpanın etkisi de o kadar büyük olmaktadır. Fakat toplumun marjinal tüketim eğilimini hesaplamak zordur. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin her birinin farklı harcama eğilimi vardır. Yüksek gelir grubuna sahip olan kişilerin tasarruf eğilimleri fazla iken düşük gelir gruplarının sahip kişilerin ise tüketim eğilimleri yüksektir. Bu nedenle kısa dönemde kamu harcamalarında meydana gelen değişim ekonomik büyümeye çarpan katsayısı kadar pozitif katkı sağlar.

3.1.6. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Uzun Dönem Etkisi

Kamunun sunmuş olduğu eğitim ve sağlık hizmetleri gibi harcamaların ekonomik büyümeye katkısı sadece direkt etkilerle sınırlı kalmamaktadır. Bu tür harcamaların uzun vadede ve dolaylı yoldan ekonomik ve sosyal getirisi olmaktadır. Bu nedenle de ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu etki etmektedirler.

Sağlık sektörünü geliştirmek için gerçekleştirilen harcamalar sayesinde hastalıkların neden olduğu erken ölümler azalmaktadır. Kişilerin iş ve normal yaşamlarında çalışma gücünü düşüren rahatsızlıkların tedavisi daha kolay hale gelmekte bununla birlikte iş yaşamlarında verimlilikleri artmaktadır. Sağlık harcamaları gelecekte ortaya çıkabilecek hastalıkları en asgari seviyeye indirmektedir. Bu nedenle sağlık sektörüne yapılan harcamalar hem insan sermayesinin artışına katkı sağlamakta iken hem de bu insanların iş hayatlarında daha verimli bireyler olarak yaşamlarını sürdürmesine katkı sağlar. Bu durum bir kamu harcaması kalemi olan sağlık harcamalarının uzun vadede ekonomik büyümeye pozitif katkısını göstermektedir. Ayrıca, sağlıklı insanların eğitilmesi durumunda eğitim yatırımlarından daha uzun vadede yarar sağlanılacaktır. Çünkü hasta olan bir bireyin iş yaşamında ve eğitim hayatında çok verimli işler gerçekleştirdiği söylenemez(Mazgit, 2002:405-410; Taban, 2004:3-4).

Eğitim, insanın yeteneklerini geliştirerek yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerle donatımını sağlamaktadır. Son yıllar da ülkemizde de insanın eğitimine önem verilmektedir. Üretimde eğitimi iş gücünün önemi her geçen gün artmaktadır. Üretimde en önemli faktör emek faktörü yani insan sermayesidir. İnsana yapılacak olan yatırımlar ülkenin kalkınma seviyesini ve uluslararası konumunu belirlemektedir. Eğitim, insanlara sosyal ve iktisadi anlamda dışsal fayda sağlamakta ve etkileşimlere bağlı olarak diğer sektörlerin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Ülkemizde eğitim alanında yaşam boyu öğrenme stratejisi uygulandığından sürekli olarak harcamalarda artış meydana gelmektedir (oban, 2002:417-427).

Devletin gerçekleştirmiş olduğu eğitim harcamaları ekonomik kalkınmaya olumlu etkisini kısa vadede değil de uzun vadede göstermektedir. Artık günümüz koşullarına ayak uydurabilmek, gelişen teknolojiyi takip edebilmek ve bu teknolojileri kullanarak üretim yapabilmek için eğitilmiş iş gücüne ihtiyaç vardır. Gerçekleştirilen harcamalarında verimli alanlara yönelik yapılması gerekmektedir. Sadece okul, ğretmen ve ğrenci sayısını artırmak ile ülke ekonomisine olumlu katkı sağlanmış olunmaz.

Devletin kamu harcamalarını gelecekte gerçekleştirilecek teknolojik yatırımların gelişmesine katkı sağlayacak yönde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Devlet bütün bireylere temel eğitim hizmeti sunmak zorundadır. şayet devlet eğitim alanında verimli hizmet sunmazsa ülke ekonomisi uzun dönemde pozitif yönde büyüme gerçekleştiremez (Glomm ve Ravikumar, 1997:183-184).

Devlet bütün bireylere eğitim, sağlık ve altyapı hizmetleri sağlamalı, herkesi kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmalıdır. Yapılan bu harcamalardan bütün bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit şekilde yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Bireyler, eğitim, sağlık ve altyapı gibi sosyal getirisi olan hizmetlerden istenilen düzeyde yararlanabilirse çalışma hayatında işlerine daha kolay motive olabilecek ve buldukları sektörlerde verimlilikleri artacaktır. Altyapı ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin artması, sağlık düzeyinin gelişimi, artan verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Bu yüzden devlet, sosyal getirisi olan eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerine önem vermelidir.

3.2. Özel Sektör Harcaması Olan Sütüş Grubu'nun Aksaray İlindeki Konumu ve Bölge Ekonomisine Sosyo –Ekonomik Etkileri

Bir bölgede kalkınmanın gerçekleşebilmesi için orada yaşayan insanların refah düzeyinde ve yaşam kalitesinde artış gerçekleşmelidir. Bu artış gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelere göre değişim göstermektedir. Gelişmiş bölgelerde erken dönemde sanayi sürecine girilmesi, tarımsal üretimin kitlesel hale getirilmesi, ulaştırma ve iletişim altyapısındaki gelişmeler sayesinde daha uzaktaki pazarlara ulaşma imkanı kavuşmuştur. Ülkemizdeki bölgeler iktisadi ve sosyal gelişimlerine göre üç ana gruba ayırabilir. Bunlar; Merkez İller, Yarı Merkez İller ve Çevre İller (gelişen çevre iller ve durağan çevre iller)'dir. Ülkemizde iktisadi anlamda küresel merkez anlamında İstanbul, siyaset bilim ve teknoloji anlamında Ankara, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişme gösteren ilimiz İzmir'dir. Bunlar gibi ondan fazla ilimiz hem bölge ekonomisine hem de ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Çevre illeri ise üretim, istihdam ve tüketim süreçlerinde piyasalaşma sorunu olan ekonomik yapılara sahip olanlar ile ücret gelirlerinin tüketimine dayalı durağan iller olarak sınıflandırma yapabiliriz. Aksaray çevre illerin kapsamına girmektedir.

Çevre illerin kalkınması için güçlü bir dışsal şoka ihtiyaç vardır. Bu dışsal şok ile ifade edilen durum kamunun ulaştırma, enerji, eğitim ve sağlık altyapısı yatırımları ile özel sektörün büyük ölçekli yatırımlarıdır. Özel sektör tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli bir yatırımın doğrudan ve dolaylı üretim ve tedarik zinciri içerisinde; istihdam, sosyal güvenlik, ücret ödemeleri, bilgi taşmaları ve vergi gelirleri gibi etkilerinin yanında kalkınma için bölgelerin sosyal yapısında meydana getirdikleri pozitif katkıları mevcuttur. Bu sosyal yapıdaki değişim ve dönüşüm sonucunda bölgedeki insanların üretim ve tüketim alışkanlıklarında büyük çapta değişim görülmektedir(Yeldan, 2012: 15).

Sosyal yapıdaki değişim sayesinde bölgenin kalkınması gerçekleşmektedir. Örneğin işsiz birinin işe girmesi sonucunda üretim amacıyla bu kişinin her gün evinden uzak bir mekâna gitmesi için ulaşım aracını kullanması gerekecektir. Bu bireyin hem kendi para kazanmış olacak hem de bölgesindeki ulaşım aracını kullanan kişinin para kazanmasına sebep olacaktır. Bu nedenle bireylerin gün içerisinde bir araç vasıtasını kullanarak iş yerlerine ulaşmaları bölgelerinin gelişme düzeyine pozitif katkı sağlamaktadır. İnsan hareketliliği mal ve para dolaşımını hızlandırır. Bunun sonucunda gelirin çarpan etkisinin yükselir.

Çalışmanın bu bölümünde özel sektör harcaması olan “Sütaş Orta Anadolu Sütcülük Merkezi –Aksaray Entegre Tesisleri” nin Aksaray ili ve çevresine yönelik ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerini ve bölge ve Aksaray ilinin kalkınması açısından değerlendirilecektir. Sütaş Grubu adı altında iki ana şirket bulunmaktadır. Bunlar Sütaş A.Ş. ve Tarfaş. A.Ş.’dir.

Aksaray’a Sütaş Grubu 2006 yılında kamu desteği olmaksızın kendi imkanları doğrultusunda 2.7 milyon TL’ lik bina yatırım harcaması ile kurulmuştur. Aksaray ve çevre illerden oluşan 18 binden fazla kişiyi istihdam etmekte iken bu illerin ekonomisine de 2.1 milyar TL katkı sağlamıştır(Yeldan,2012:17).

Sütaş Grubu içerisinde yer alan Tarfaş A.Ş.2009 yılında kurulmuş ve yem üretimi, hayvan ıslahı ve verimliliğin artırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Yem girdisinin yanında süt kalitesinin de artırılması Tarfaş A.Ş. kuruluşundan 2011 yılına kadar 2.456 buzağı yetiştirilerek üreticilere gebe düve olarak dağıtılmasına ve süt hayvan başına günlük sağılan sütün miktarını 2001 yılında 29 lt’ye yükseltmiştir. Bunun sonucunda Aksaray Sütaş çiftliklerinde üretilen 42.3 milyon TL değerindeki süt, Sütaş Grubu’nda süt ürünlerine dönüştürülmüştür (Yeldan, 2012: 32-33).

3.2.1. Özel Sektör Harcaması Olan Sütaş Grubu’nun Aksaray İline Yatırımları

Aksaray ilinde kurulmuş olan Sütaş Grubu’nun yatırımları hem Sütaş hem de Tarfaş A.Ş. tarafından gerçekleştirilen yatırımları kapsamaktadır. Bu yatırımlar sonucunda gerçekleştirilen üretim faaliyetleri sadece Aksaray ilinin ekonomisine katkı sağlamakla kalmamış bölge ekonomisinin de canlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Bölgenin tarımsal üretim tarzında ciddi bir değişim yaşamasına sebep olmuştur. Geçimlik ekonomi olarak görülen süt ve süt ürünleri ekonomisi Sütaş Grubu’nun gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri sonucunda ekonomik bir faaliyet alanı haline dönüşmüştür. Sütaş Grubu içerisinde yer alan şirketlerin hedefleri birbirlerini tamamlar nitelikte olup; Tarfaş şirketinin stratejisi “ottan süte ” iken Sütaş şirketinin stratejisi ise “sütten sofraya” dır.

Sütaş Grubu hem Aksaray iline hem de bölgeye birçok alanda katkı sağlamaktadır. Bunlardan en önemlileri bölgede yaratılan istihdam, süt üreticilerine sunulan eğitim imkânları sosyal sorumluluk projeleri bununla beraber sosyal yapının değişimleri söylenebilir.

Aşağıdaki tablo'15 ten Süttaş Grubu'nun yatırımları yıllar itibariyle görülmektedir.

Tablo 15. Süttaş Grubu' nun Yatırımları 2006-2011 Yılları Arası (Milyon TL)

Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	Yıllar						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006-2011
Süttaş A.Ş. Yatırımları(Milyon TL)	2.7	41	42.3	8.1	11.5	7.6	113.2
Tarfaş A.Ş Yatırımları (Milyon TL)	0	8.5	6.5	2.7	13	11.4	42.1
Toplam	2.7	49.5	48.8	10.8	24.5	18.0	155.3

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;27.

Tablo 15'te görüldüğü üzere Süttaş A.Ş. yatırımları kurulduğu yılda yatırım tutarı 2.7 milyon TL iken 2007 yılında 41 milyon TL, 2008 yılında ise 42.3 milyon TL yatırım gerçekleştirmiştir.2009-2011 yılları arasında yatırım miktarını düşürmüştür. Tarfaş A.Ş.yatırımları 2007 yılında 8.5 milyon TL, 2008 yılında 6.5 milyon TL civarında iken 2009 yılında düşüş yaşayarak 2.7 milyon TL kadar yatırım gerçekleştirmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında yatırım miktarını artırarak sırasıyla 13, 11.4 milyon TL olarak gerçekleştirmiştir.

2006-2011 döneminde Süttaş A.Ş. yaklaşık 113 milyon TL, Tarfaş A.Ş. ise 42 milyon TL (cari fiyatlarla)tutarında yatırım yapmıştır. Her iki firmanın toplam yatırım tutarı 155 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımların % 69 Süttaş A.Ş. ,%30'da Tarfaş A.Ş.aittir.

3.2.2. Süttaş Grubu'nun Aksaray İlindeki İstihdama Katkısı

Aksaray iline yapılan Süttaş Grubu yatırımlarının en önemli katkısı istihdam imkanı oluşturmaktır. Hem Süttaş hem de Tarfaş şirketlerinde doğrudan 907 kişi istihdam edilmekte iken dolaylı şekilde istihdam edilenlerle birlikte bu rakam 18 bini geçmektedir.

2011 yılı itibariyle Aksaray nüfusunun yaklaşık 379 bin olduğu göz önüne alındığında, il nüfusunun %5' i miktarında Süttaş Grubu'nun istihdama katkı sağladığı görülmektedir.

Aşağıdaki tablo 16' da Süttaş A.Ş. ve Tarfaş A.Ş. 'de istihdam edilen personelin niteliği yıllar itibariyle gösterilmektedir.

Tablo 16. Süttaş ve Tarfaş A.Ş.'de İstihdam Edilenlerin Sayısı(Kişi) (2006-2011 Yılları Arası)

		YILLAR					
	Personelin Niteliği	2006	2007	2008	2009	2010	2011
SÜT TAŞ	Mavi yakalı	0	0	335	375	575	736
	Beyaz yakalı	0	0	35	35	35	37
TARFAŞ	Mavi yakalı	0	0	19	35	106	120
	Beyaz yakalı	0	0	6	9	14	14
	Mavi yakalı Toplamı	0	0	354	410	681	856
	Beyaz yakalı Toplamı	0	0	41	44	49	51
TOPLAM		0	0	395	454	730	907

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012, s;28-29.

Tablo 16'dan görüleceği üzere Süttaş Grubu'nun Aksaray tesislerinde doğrudan istihdam edilen personelin niteliği incelendiğinde toplam mavi yakalıların sayısı 856 kişi iken beyaz yakalıların toplamı ise 51 kişidir.

Mavi yakalı olup Süttaş A.Ş çalışanların sayısı 736 iken Tarfaş A.Ş çalışanların sayısı ise 120 kişidir. Toplamda yüzdelik oranları ise sırasıyla % 86.78'i Süttaş A.Ş ' de, %13.22' si ise Tarfaş A.Ş' de istihdam edilmektedir. Beyaz yakalı çalışanların ise 37 kişisi Süttaş A.Ş.' de, 14 kişisi ise Tarfaş A.Ş.' de çalışmaktadır.

Süttaş Grubu Aksaray tesislerinde istihdam eden toplam mavi yakalı sayısı 2008 -2011 yılları arasında hızlı bir artışla 354' den 856 kişiye çıkmıştır. Toplamda istihdam edilenlerin sayısı 2008 yılında 395 iken, 2009 yılında 454 kişi, 2010 ve 2011 yıllarında ise sırasıyla 730 ve 907 kişi olmuştur.

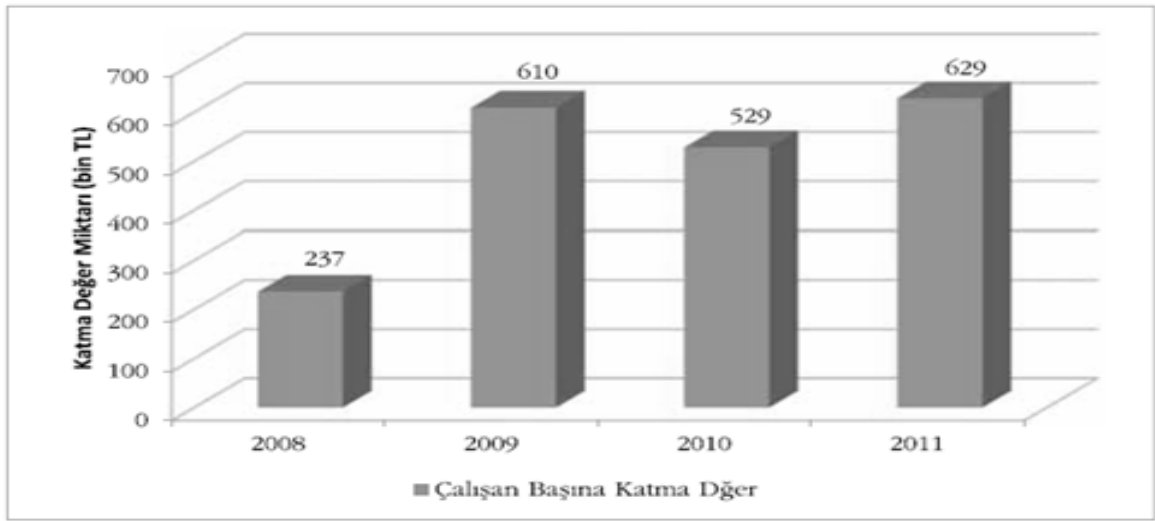
Tablo 16'da görüldüğü üzere; dolaylı yollardan sağlanan istihdam içerisinde süt üreticilerinin payı fazladır. Bu süt üreticilerinin yanında süt toplayıcıları, nakliye, güvenlik, servis hizmetleri, peyzaj ve proje uygulama gibi alanlarda da istihdam oluşturulmaktadır. Bu şekilde dolaylı olarak sağlanan istihdam 17 bini geçmektedir. Bölgede yüksek nitelikli personelin istihdam edilmesi o bölgeye önemli katkılar sağlamaktadır. Öncelikle bölgedeki bilgi stokunda artış sonucunda üretim teknolojilerinde ilerleme, işte uzmanlaşma gibi etkiler ile bölge ekonomisinin büyümesine yardımcı olacaktır.

Bu nedenle nitelikli insan kaynaklarının bu tür bölgelerde üst gelir grubunda olmaları nedeniyle, tüketim etkilerinin yanı sıra pozitif dışsallıklar ve bilgi taşmaları yoluyla bölgedeki üretme kültürünün değişimine orta ve uzun vade de daha açık bir şekilde katkıları görülebilecektir. Süttaş ve Tarfaş A.Ş.'nin Aksaray' da geçimlik bir faaliyet olarak görülen süt üretimini iktisadi bir faaliyet olarak görülmesine katkı sağlamıştır.

3.2.3. Süttaş Grubu'nda Çalışan Başına Üretilen Katma Değer

Süttaş Grubu Aksaray'da 2006 ve 2007 yıllarında tam faaliyete geçemediği için istihdam gerçekleşmemiştir.2008 yılında üretime geçen Süttaş fabrikasında personel niteliği yapılmaksızın her bir kişinin gerçekleştirmiş olduğu katma değer aşağıda şekil 12'de gösterilmektedir.

Şekil 12. Süttaş Grubu'nda Çalışan Başına Düşen Katma Değer (2012 Yılı Rakamlarıyla, Bin TL)

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;30.

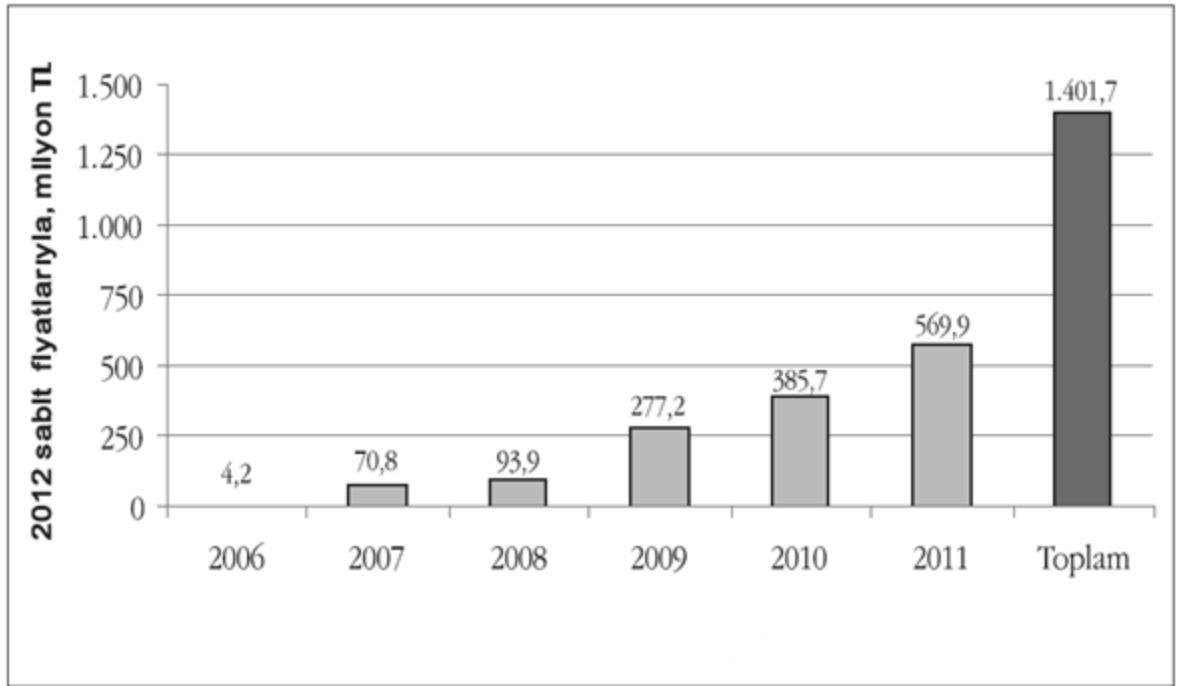
Şekil 12'de görüldüğü gibi Süttaş Grubu çalışanının 2008 yılında her bir kişinin üretime kattığı değer 237 bin TL iken 2009 yılında bu miktar 610 bin TL olmuştur.2010 yılında Süttaş Grubu'nda istihdam edilenlerin sayısında artış gerçekleşmiş bunun sonucunda da her bir bireyin üretime kattığı değer de azalma meydana gelmiş bu miktar 529 bin TL olarak gerçekleşmiştir.2011 yılında ise çalışan başına düşen katma değer miktarı 629 bin TL olarak gerçekleşmiştir.

3.2.4. Süttaş Grubu'nun Aksaray İline Ekonomik Açından Katkıları

Süttaş Grubu Aksaray'a 2006 yılında 2.7 milyon TL'lik bina yatırımı ile faaliyetlerine başlamış ve bölge ekonomisine yıllar bazında önemli katkılar sağlamıştır.

Süttaş Grubu'nun 2006-2011 yılları arasını kapsayan dönemdeki Gayri Safi Hasıla miktarı aşağıdaki şekil 13' de gösterildiği gibidir.

Şekil 13. Süttaş Grubu'nun 2006-2012 Yılları Arası Gayri Safi Hasılası(2012sabit fiyatlarıyla milyon TL)

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;31.

Şekil 13' te görüleceği üzere Süttaş Grubu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarı 2006 yılında 4.2 milyon TL, 2007 yılında 70.8 milyon TL 'dir. Bu miktar her geçen yıl artış göstererek ilerlemektedir.2009 yılında Süttaş Grubu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 277 milyon TL iken 2011 yılında bu miktar 2 kattan daha fazla artış göstererek 570 milyon TL olmuştur.2006-2011 döneminde toplam Süttaş Grubu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarı 1.4 milyar TL olmuştur.

Yıllar itibariyle Süttaş Grubu Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının alt kalemlerine ilişkin değerler (cari fiyatlar üzerinden) tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. 2006-2011 Yılları Arası Sütüş Grubu' nun Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın Alt Kalemler İtibariyle Dağılımı(cari fiyatlarla, TL)

YILLAR	Özel Tüketim	Yatırım	İhracat (Aksaray Dışı Satış)	İthalat (Aksaray Dışı Alım)(-)	Toplam GSYH
2006	0	2.704.318	0	0	2.704.318
2007	0	54.126.257	0	0	54.126.257
2008	489.254	50.754.298	32.127.650	13.597.305	69.773.897
2009	26.797.921	13.238.608	228.957.596	38.411.335	230.582.790
2010	55.414.671	26.208.779	304.274.577	48.362.624	337.535.404
2011	104.451.845	36.261.360	455.013.414	57.113.229	538.613.389
Toplam	187.153.691	183.293.620	1.020.373.237	157.484.492	1.233.336.056

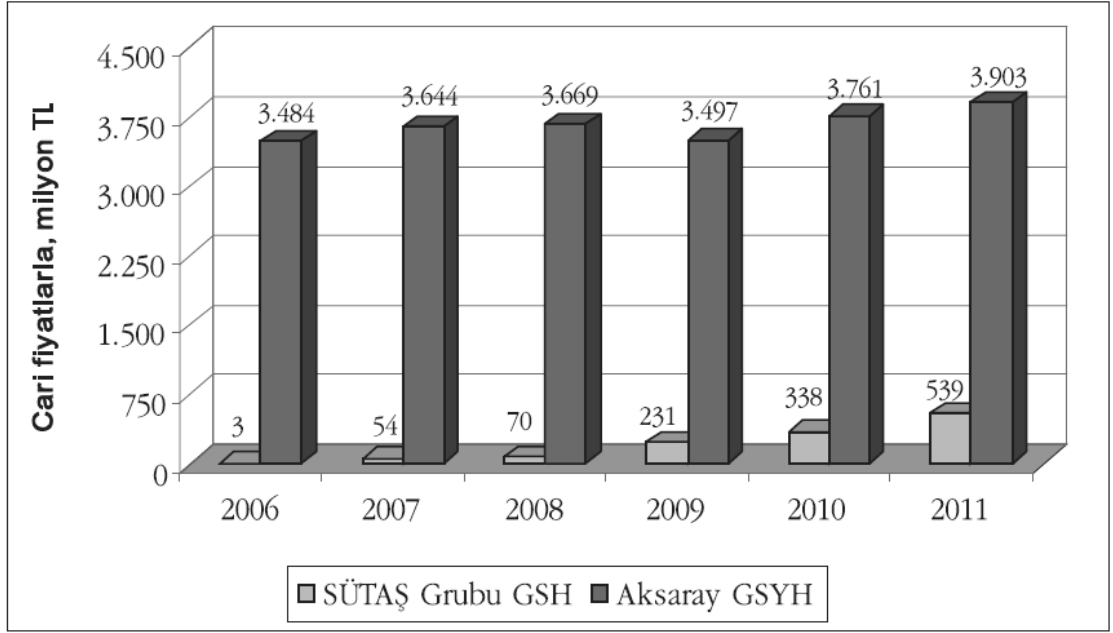
Kaynak: Sütüş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;31.

Tablo 17'den edinilen bilgiye göre Sütüş Grubu kuruluşundan faaliyete geçene dek ne üretim ne de tüketim yapmıştır. Faaliyete geçtiği 2008 yılında ise ihracatı 32 bin TL, ithalatı ise 13 bin TL' dir. Her geçen yıl üretimini artırmaya hızla devam eden Sütüş Grubu etkisini Aksaray ekonomisi içerisinde göstermektedir. Kuruluşu olan 2006 yılında cari fiyatlarla Sütüş Grubu 2.7 milyon TL olan katma değer sağlarken bu miktar 2011 yılında 538 milyon TL' ye yükselmiştir. Bunun sonucunda Sütüş Grubu toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 1.23 milyon TL olmuştur.

Sütüş Grubu tarafından üretilen toplam katma değer % 70' lik kısmı Aksaray dışına yapılan satış sonucunda elde edilirken, % 15' lik kısmı Aksaray içerisinde tüketilen Sütüş Grubu'nun süt ve süt ürünlerine geriye kalan %15' lik kısım ise şirketin yatırımları sonucunda elde ettiği katma değerlerden oluşmaktadır.

Özel tüketim, ihracat(Aksaray dışına yapılan satış) ve ithalat (Aksaray dışından yapılan alım)rakamları yıllar boyunca düzenli şekilde artış göstermekle birlikte, şirket yatırımları özellikle 2007 ve 2008 yıllarında artış göstermiştir.

Şekil 14.2006-2011 Yılları Arası Süttaş Grubu ve Aksaray'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değerleri (Milyon TL)

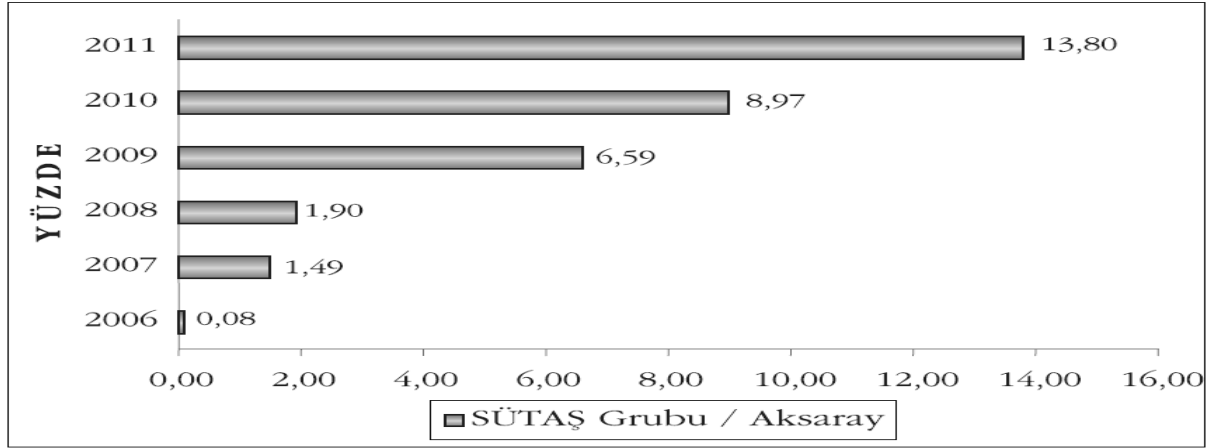
Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;33.

Not: Aksaray'a ait GSYH değeri harcamalar yöntemiyle hesaplanmıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan 2011 Yılı Programındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyüme hızları çerçevesinde, son beş yılın GSYH değerleri elde edilmiştir.

Yukarıdaki şekil 14'te Süttaş Grubu ile Aksaray'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerleri cari fiyatlar üzerinden karşılaştırmalı olarak verilmiştir.2006 Yılında Süttaş Grubu'nun Gayri safi Yurtiçi hasıla miktarı 3 milyon TL iken Aksaray'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası ise 3.484 milyar TL' dir.

2006-2011 yılları boyunca Aksaray'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değeri yaklaşık 3.5-4 milyar TL dolaylarında seyretmekte iken, Süttaş Grubu'nun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarında büyük gelişmeler görülmüştür. Özellikle 2010 ve 2011 yıl içerisinde üretilen katma değer miktarı % 100'ün üzerinde artış göstermiştir.

Şekil 15. 2006-2011 yılları Arasında Süttaş Grubu'nun Aksaray Gayri Safi Yurtiçi Hasılası İçindeki Payı (%)

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;34.

Yukarıdaki şekil 15'te belirtildiği üzere, 2006 yılında Süttaş Grubu'nun Aksaray ekonomisi içerisindeki payı % 0,08 düzeyinde iken, 2007 yılında % 1,49; 2008 yılında şirketin süt ve süt ürünleri üretimine başlamasıyla önce % 1,9; 2009 yılında ise % 6,6 düzeyine ulaşmıştır.

2010 ve 2011 yıllarında şirketin üretim değerlerindeki hızlı artışında etkisiyle, Aksaray GSYH'si içerisindeki payı sırasıyla % 9 ve % 13,8 olarak gerçekleşmiştir. Süttaş Grubu'nun Aksaray ekonomisine katkısı bu seviyede olurken, Aksaray'ın kişi başına düşen gelirin de fark edilir miktarda katkı sağlamıştır. Aşağıdaki şekil 16'da Süttaş Grubu'nun ilde bireysel refaha sağladığı katkıyı göstermektedir.

Şekil 16. Süttaş Grubu'nun Aksaray'da Kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkısı (TL) (2006-2011 yılları Arası)

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;35.

Şekil 16’da görüldüğü üzere Aksaray ilinde Süttaş Grubu’nun kişi başına düşen gelire etkisi şirketin kuruluşundan tam olarak faaliyete geçtiği yıl olan 2008 yılına kadar belirli miktar ile sınırlı kalmıştır. Buna rağmen 2009 yılında artış göstererek 612 TL olan kişi başına düşen gelir katkısı, 2010 yılında 894 TL’ye 2011 yılında ise 1.422 TL olarak gerçekleşmiştir.

3.2.5. Süttaş Grubu Yatırımlarının Aksaray Ekonomisine Toplam Etkisi

Süttaş Grubu Aksaray tesislerinin bölge ekonomisine toplam etkisinin ölçülmesi, şirket tarafından yürütülen ekonomik faaliyetler neticesinde ortaya çıkan Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yanında, bu ekonomik faaliyetlerin neden olduğu ikincil düzeydeki etki olan dolaylı etki ile üçüncül düzeydeki etki olan uyarılmış etkinin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya eklenmesinden oluşmaktadır. Toplam etki üç etkinin bileşiminden meydana gelmektedir. Bu üç etkiyi kısaca tanımlayalım.

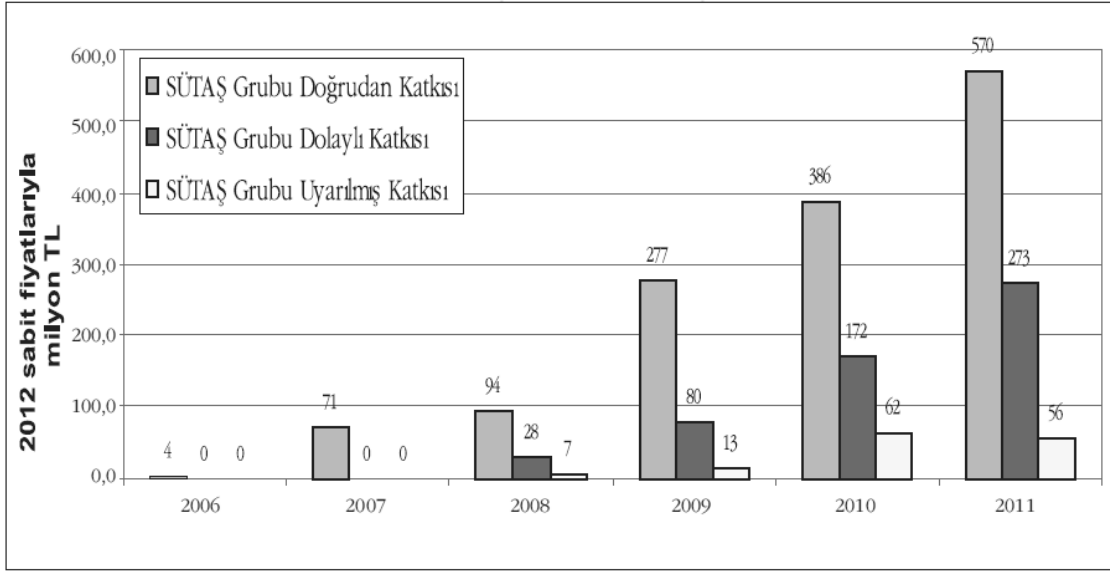
Doğrudan Etki: Üreticiler belirli bir ürün veya hizmetin tüketimine olan talebin yükselmesi durumunda artan bu talebi karşılamak için üretim düzeylerini artıracaklardır. Bu artan talep düzeyi ile üretim miktarı arasındaki ilişki doğrudan etkiyi içermektedir.

Dolaylı Etki: Üreticiler üretim düzeylerini yükselttikçe, tedarik zinciri içerisinde bulunan ve nihai ürünün üretilmesi için gerekli olan ara malı akımlarında da artış olacaktır. Nihai talep unsurlarında meydana gelen artışa paralel olarak girdi tedarik zincirinin herhangi bir halkasında sağlanacak ekonomik faaliyetler dolaylı etkileri oluşturmaktadır.

Uyarılmış Etki: Doğrudan ve dolaylı yollardan ekonomide sağlanan canlanmanın neticesi olarak hane halkı gelirlerinde artış olacaktır. Bu şekilde sağlanan gelirlerin yeniden nihai tüketime harcanması yoluyla uyarılmış etkiler üretilmiş olacaktır. Kısaca uyarılmış etkilere; doğrudan ve dolaylı ekonomik faaliyetler sonucunda sağlanan istihdam, dolayısıyla hane halklarının gelirlerindeki artış miktarı, sermaye sahiplerinin elde ettiği karlar ile devlete ödenen vergiler toplanarak uyarılmış etki toplamına ulaşılmaktadır(Yeldan, 2012:39).

Aşağıdaki şekil 17’de Süttaş Grubu’nun doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkileri gösterilmektedir.

Şekil 17. Süttaş Grubu'nun Doğrudan, Dolaylı ve Uyarılmış Etkileri(2012 sabit Fiyatlarıyla)(Milyon TL)

Kaynak: Süttaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi, 2012,s;38.

Şekil 17’de her üç etki düzeyinin miktarları yıllar itibariyle gösterilmiştir. Buna göre 2006 ve 2007 yılları şirketin yatırım dönemi olduğundan dolaylı ve uyarılmış etki üretilememiştir.2008 yılında üretim faaliyetlerinin başlaması ile birlikte, doğrudan etkinin yanında dolaylı ve uyarılmış etki de meydana gelmiştir. 2008 yılında Süttaş Grubu’nun doğrudan etkisi 94 milyon TL iken, dolaylı etkisi 28 milyon TL, uyarılmış katkısı ise 7 milyon TL’dir. Toplam etkinin yaklaşık $\frac{3}{4}$ ‘ü doğrudan etkilerden oluşmaktadır. Son üç yıllık dönemde ise dolaylı etki miktarı ile uyarılmış etki miktarının toplam etki içerisinde payının arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye ekonomisi 2000' li yılların başında ekonomideki yapısal sorunların giderilememesi ve mali sektördeki zayıflığın bir sonucu olarak derin bir ekonomik kriz yaşamıştır.

2001 krizinden sonra makroekonomik istikrarı sürekli kılmak, ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasının sağlamak hedefiyle “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” uygulanmış bunun sayesinde ekonomide ciddi bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı kapsamında ve kamu maliyesinde etkinliğin artırılması ayrıca mali sektörün güçlendirilmesiyle ekonominin rekabet gücünün artırılmasını hedefleyen politikalar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Bu politikaların en önemlisi Türk Lirasının (TL) yabancı paralar karşısında serbest dalgalanmasına izin verilmesidir.

Mevcut siyasi iktidarın göstermiş olduğu siyasi istikrar sayesinde ülkemizin içinde bulunduğu kriz ortamı yavaş yavaş yok olmuştur. Uygulanan yapısal reformların yanı sıra, sıkı maliye ve para politikaları kısa sürede ekonomide olumlu sonuçların gözlenmesini sağlamıştır.

2002-2007 döneminde Sekizinci Kalkınma Planı doğrultusunda Gayri Safi Yurtiçi Büyüme hızı yıllık ortalama % 6.8 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı ise AB'nin yeni mali programlama dönemiyle uyum çerçevesinde hazırlanmış olup 2007-2013 yıllarının kapsamaktadır. Sağlam makroekonomik politikaların ve yapısal reformların sürdürülmesi ile güçlü büyüme eğilimi devam etmiştir.

Ülkemizde 2008 yılına gelindiğinde ise asıl nedeni Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan emlak sektöründeki olumsuzluklar nedeniyle küresel bir kriz ile karşılaşmıştır. Kriz nedeniyle dış ticarete meydana gelen daralma sonucunda ülkemizin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası'nda büyük oranda azalma ve aşırı derecede işsizlik meydana gelmiştir. Kriz etkisini en fazla 2009 yılında göstermiştir. Türkiye ekonomisi 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla % 9.2 ve % 8.5 olarak gerçekleşen büyüme oranlarıyla dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmuştur

Ülkemizde son on yılda uygulanan sıkı maliye politikaları dolayısıyla kamu tüketim ve yatırım harcamaları daralırken özel sektörün üretime katkısında artış

meydana gelmiştir. Hızlanan özelleştirme uygulamasıyla devletin ekonomi içerisindeki payı başarılı bir şekilde azaltılmaya çalışılmıştır.

2002'de mevcut siyasi hükümetin iktidara gelmesiyle mali disiplin sağlanmış özelleştirme politikaları kararlılıkla uygulanmıştır. Kamunun özelleştirme yapmasında ki en önemli asıl neden; iç ve dış borç finansmanına katkı sağlamaktır. Bu sayede kamudaki ağır yükün ve sürekli artan borçlanma ihtiyacının önüne geçilmiş ekonomide verimlilik artırılmıştır. Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda kamunun yapmak zorunda olduğu harcamalar azaltılmış bu harcamalar özel kesime devredilmiştir. Özel kesim de kâr esasına dayalı üretim gerçekleştirdiği için kârlı görmediği hiçbir alana harcama yapmamıştır. Özelleştirmeler sonucunda ülkemizde toplumun refah seviyesinde düşüşler yaşanacaktır.

Türkiye'de kamu kesiminin üretici sektördeki rolü azalmakla birlikte, düzenleyici rolünün ve kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payının istikrarlı olarak arttığı görülmektedir. Kamu harcamalarının ülke kalkınmasına yönelik uzun vadeli bir bakış açısıyla yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde kamu kaynakları etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmekte bu kaynaklar amacına uygun bir şekilde kısa ve uzun vadede iktisadi hedeflerle uyumlu ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Ülkemizde kamu harcamalarının amacı özel sektör harcamalarından farklı olarak toplumsal ihtiyaçları gidermeye yönelik mal ve hizmet üretmektir. Kamunun nihai amacı toplumsal faydayı en üst düzeye çıkarmak, özel sektörün yapmaktan çekindiği çeşitli girişimleri gerçekleştirmek zorundadır.

Kamu harcamaları ekonomik ayırım, idari ayırım ve fonksiyonel ayırma göre sınıflandırılmaktadır. Ekonomik ayırma cari, yatırım ve transfer harcamaları yer almaktadır. İdari ve fonksiyonel ayırma ise; genel hizmet, adalet ve yargı, savunma, altyapı, eğitim ve sağlık harcamalarından oluşmaktadır.

Kamunun gerçekleştirmiş olduğu harcamalar ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle ülke refahına önemli katkılar sağlamaktadır. Günümüzde artık ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakılırken eskiden olduğu gibi kişi başına düşen gelire değil de sosyal hizmet harcamaları için bütçeden ayrılan paya bakılmaktadır.

Kamu harcamaları ülke ekonomisini birçok yönden etkilemektedir. En önemlileri üretime, istihdama, gelir dağılımına, enflasyona etkilerinin yanı sıra kısa dönem etkisi yani çarpan etkisi ve uzun dönem etkisidir. Kamu harcamalarının üretime etkisine bakılacak olursa; devlet milli ekonomi kapsamında hem üretici hem

de en büyük tüketicidir. Devlet üretim faktörlerini ya direkt kendisi satın alacak ya da piyasadan mal hizmet satın alımında bulunacaktır. Kamu harcamalarında kişilerin yapacağı harcamalar devlet tarafından gerçekleştirildiğinden kişilerin sermaye birikimlerin de artış meydana gelecektir.

Ayrıca kamunun eğitim ve sağlık alanlarına yapmış olduğu harcamalar üretim üzerinde önemli katkılar sağlamaktadır. Eğitimin bireyin yeteneklerini ortaya çıkarması ve geliştirmesi, meslek sahibi edindirmesi, iyi bir üretici ve tüketici olma, nitelikli beşeri sermaye geliştirerek ekonomik etkinliklere fayda sağlama gibi birçok olumlu yanı bulunmaktadır. Bu nedenle de ülkemizde her bireyin eğitim fırsatlarından adaletli bir şekilde yararlanması için birçok çalışma mevcuttur. Kamunun sağlık harcamaları da daha verimli iş gücünü ortaya koymakla birlikte üretim artışını sağlamaktadır. Bu da ülke kalkınmasında kamu harcamalarında meydana gelen artışın olumlu sonucu olarak yansımaktadır.

Kamu harcamalarından yatırım harcamaları istihdamı artırmanın en mümkün olduğu harcama türüdür. Yatırım harcamaları ekonominin üretici gücünü artıran ve faydaları uzun dönemde ortaya çıkan harcamalardır. İstihdam için sermaye yoğun teknoloji yerine emek yoğun teknoloji kullanılmalıdır. Bu şekilde daha fazla işgücü istihdamı söz konusu olacaktır. İstihdamda meydana gelen artış ülke kalkınmasında artış meydana getirirken bireyin sosyal ve ekonomik anlamda refaha ermesine de yardımcı olacaktır.

Devletin kamu harcamalarını gelecekte gerçekleştirilecek teknolojik yatırımların gelişmesine katkı sağlayacak yönde gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca kamunun gerçekleştirmiş olduğu harcamalar amaca uygun ve verimli bir şekilde yapılmalıdır.

Altyapı ve eğitim hizmetlerinin kalitesinin artması, sağlık düzeyinin gelişimi, artan verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Bu yüzden devlet, sosyal getirisi olan eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerine önem vermelidir.

Özel sektör harcamalarının ülke ekonomisine etkisi bir örnek üzerinden anlatılmıştır. Özel sektör harcaması, sermayesini özel kesimin üstlendiği yatırım harcamasıdır. Örneğimizde Aksaray ilinde faaliyet gösteren Süttaş Grubu'nun Aksaray iline ve bölgeye sağlamış olduğu katkılara değinilmiştir.

Aksaray'a Süttaş Grubu 2006 yılında kamu desteği olmaksızın kendi imkânları doğrultusunda 2.7 milyon TL'lik bina yatırım harcaması ile kurulmuştur. Süttaş Grubu

Aksaray’ da geçimlik bir faaliyet olarak görülen süt üretimini iktisadi bir faaliyet olarak görülmesine katkı sağlamıştır

2011 yılı itibariyle Aksaray nüfusunun yaklaşık 379 bin olduğu göz önüne alındığında, il nüfusunun %5’ i Sütüş Grubu’nda istihdam edilmektedir. İstihdam içerisinde süt üreticilerin payı fazla olmakla birlikte süt toplayıcıları, nakliye, güvenlik, servis hizmetleri, peyzaj ve proje uygulama gibi alanlarda da istihdam oluşturulmaktadır. Aksaray ve çevre illerden oluşan 18 binden fazla kişiyi istihdam etmekte iken bu illerin ekonomisine de 2.1 milyar TL katkı sağlamıştır.

Bölgede kurulan bu yatırımlar sayesinde nitelikli personellerin istihdamı gerçekleşmektedir. Aksaray ilinde yüksek nitelikli personellerin istihdamı, o il açısından bilgi stokunda artış meydana getirmekte bunun sonucunda üretim teknolojilerinde ilerleme, işte uzmanlaşma gibi etkiler ile hem Sütüş fabrikasının üretimini artırmakta hem de ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlamaktadır.

Sütüş Grubu’nun çalışanı başına düşen katma değer de ilk yıllarda fazla iken, istihdamdaki artışla beraber azalmış sonralarda tekrardan artış göstererek devam etmektedir. Sütüş Grubu’nun Aksaray ilinin ekonomisine katkıları, Aksaray Gayri Safi Yurtiçi Hasıla miktarındaki değişimlerden de açıkça görülebilir. Sütüş Grubu’nun Aksaray Gayri Safi Yurtiçi Hasılası içerisindeki değeri 2006 yılında 4.2 milyon TL iken bu rakam 2011 yılına gelindiğinde ise 1.4 milyar TL olmuştur.

Sütüş Grubu’nun Gayri Safi Yurtiçi Hasılası’ndaki artış Aksaray ilinin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasına yansımaktadır. 2006 yılında Sütüş Grubunun Aksaray ekonomisi içerisindeki payı % 0.08 düzeyinde iken,2011 yılına gelindiğinde % 13.8 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda Aksaray ilinde kişi başına düşen gelirden fark edilir miktarda artış meydana gelmiştir.2006 yılında kişi başına düşen gelir 7 TL iken 2011 yılında ise 1.422 TL olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak özel sektör ya da kamu sektörü harcamalarının ülke ekonomisine katkısı açısından değerlendirme yapılacak olursa; kamunun yapmış olduğu harcamalar uzun vadede ekonomik büyümeye pozitif katkı sağlarken, özel sektörün yapmış olduğu harcamalar kısa vadede ülke kalkınmasına pozitif katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akdoğan, A. (1997). *Kamu Maliyesi*, (6. Basım), Ankara:Gazi Kitapevi.
- Aksoy, Ş. (1991). *Kamu Maliyesi*, (1. Basım), İstanbul :Filiz Kitapevi.
- Bulutoğlu, K.(2002) *Kamu Ekonomisine Giriş*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Chhibber,A. ve Wijnbergen,S.(1992). *Public Policy and Private Investment inTurkey*, Policy, Planning, and Research Working Papers.
- Eker,A. (2004). *Kamu Maliyesi*, İzmir: Takav Matbaası.
- Erdem,M.-Şenyüz,D.-Tatlıoğlu,İ(1996).*Kamu Maliyesi*, :Bursa :Ekin Kitapevi.
- Erginay,A. (1998). *Kamu Maliyesi*.(16.Baskı) ,Ankara: Savaş Yayınları.
- Gür, B. (2011). *2000 'li Yıllar Türkiye 'de Eğitim*, İstanbul :Meydan Yayıncılık.
- Nadaroğlu, H.(1983).*Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul: MET/ER Matbaası
- Oktaylar ,H. C.(Editör) (2012). *Kamu Personeli Seçme Sınavı A Grubu Maliye Kitabı*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Orhaner E.(1992).*Kamu Maliyesi*. Ankara: Emek Yayınevi.
- Özdemir,Y.(2007).*Türkiye'de Yatırım Harcamalarının Gelişimi ve Kamu Yatırım Politikaları*, Bütçe Dünyası.
- Şahin,H. (2011). *Türkiye ekonomisi* .(8.Baskı)Bursa: Ezgi yayınevi
- Şener,O.(1998). *Kamu Ekonomisi* .(6.Baskı), İstanbul :Alkım yayınları .
- Tokgöz,E. (2007). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi* .(1914-2007).(8.Baskı) Ankara :İmaj Yayınevi .
- Türk,İ.(2006). *Kamu Maliyesi* . (2.Baskı). Ankara : Turhan Kitapevi.Ankara.
- Ulutürk S.(1998). *Türkiye'de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin. Ekonomideki Rolü*, Ankara :Ak çağ Basım Dağıtım

Tezler ve Raporlar

- Çıkmırlar, S. (2006). *Savunma Harcamaları ve Türkiye'nin Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Esen, O. (1987). *Türkiye'de Kamu Harcamaları Yapısı ve Gelişimi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Güner, K. (2002). *Türkiye'de 1980-2001 Yılları Arasındaki Bütçe Harcamalarının Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kazaz, A. (1990). *Türkiye'de altyapı yatırımlarının yapısı ve gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Özcan, Ö. (1999). *Kamu Harcamaları ve Türkiye'de Kamu Harcamalarının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Taş, R. (1989). *Kamu Harcamalarında Hacim Sorunu ve Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri Türkiye'de Kamu Harcamalarının Uzun Dönemli Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu ve Yerel Yönetim İdaresi ile Girişimcilik, İstanbul
- Ulusoy, A. (1989). *Kamu Harcamaları- İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Samsun.

Dergiler

- Ataç, B. (1999). *Maliye Politikası*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları; No: 118, 121.
- Coşkun , G.(1973). *Kamu Maliyesi Yönetimi*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yayın No:171, 4.
- Gedikoğlu, T. (2005). *Avrupa Birliği Sürecinde Türk eğitim sistemi, Sorunlar ve çözüm önerileri*. Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi. 1(1), 13.
- Giray, F .(2006). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme*, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(1), 183.
- Glom, G. ve Ravikumar, B. (1997) .*Productive Government Expendituree and Long-Run Growth, Journal of Economic Dynamics and Control* (21) ,183-184.
- Ortaç, F. R.(2003). *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları*,Ankara Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(2), 1.
- Özbaran, M. H. (2004).*Türkiye’de Kamu Harcamalarının On Beş Yılının Harcama Türlerine Göre incelenmesi*, Sayıştay Dergisi , Sayı:53, 128-129.
- Özselçuk, Erdinç. (1992). *Enflasyonun Kaynakları ve Kısa Dönem Enflasyon Modeli*, Maliye Dergisi, Sayı:3, 2.
- Ramirez , M. D. (1994). *Public and private investment in Mexico, 1950-90:an empirical analysi*, Suthern Economic Journal, 61(1), 5.
- Sayar, N. (1975). *Kamu Maliyesi, Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri*, İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No:256, 26-27.
- Söylemez, S. A .(2004). *Türkiye’de Teknoloji ve Eğitim Yatırımları: Karsılaştırmalı Bir Bakış Açısı*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1/2004, 64.
- Taş, U. ve Yenilmez, F .(2008). *Türkiye’de eğitimin kalkınma üzerindeki rolü ve eğitim yatırımlarının geri dönüş oranı*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 9.
- Turan, Z. (2010).*Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkemiz Ekonomisine Etkileri ve Katkıları*. Mevzuat dergisi, Mayıs 2010, Sayı:149,1.

Analizler, Raporlar ve Kongreler

- Ataç, B. ve Ataç, E.(1992). *Türkiye’de 1964-1991 Döneminde Ekonomik Açıdan Kamu Harcamaları Bileşiminin Analizi, Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar*, DPT Yayını, s;35. Ankara.
- Çoban, O .(2002).*Bilgi Toplumunda Eğitimin Verimlilik ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Teorik Bir Analiz*, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, s;417-427.Hereke-Kocaeli.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD Raporu).(2006).*Anne-Marie Brook, Edward Whitehouse, “The Turkish Pension System: Further Reforms To Help Solve The Informality Problem*, OECD Working Paper (No. 529), Paris.
- Gümüş, S.(2005).*Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz(1960-2002)*, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.s;31-32.
- Karagöl, E. T. (2010).*Geçmişten Günümüze Türkiye’de Dış Borçlar*, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA Analiz).
- Karagöl, E.T .(2011).*Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA Analiz)*.s;69.(SETA Analiz)
- Karagöl, E.T. (2013). *Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi* ,Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA Analiz).Şubat 2013.s;12.
- Mazgit, İ.(2002).*Bilgi Toplumu ve Sağlıkın Artan Önemi, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, s. 405-416 . Hereke-Kocaeli,
- Taban, S. (2004).*Türkiye’de Sağlık ve Ekonometrik Büyüme ilişkisi*, Nedensellik Testi,s;3-12
- Türkiye ‘de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu.(2012). *Geleceği Sahiplenmek* ,s;20-21.
- Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu.(2011):www.invest.gov.tr.
<http://www.oecd.org/daf/internationalinvestment>. s;12.
- Ünal, A.ve Kaya, H.(2009).*KüreselKriz ve Türkiye*, www.ekopolitik.org/ Erişim Tarihi: 15.03.2010
- Yeldan ,E. (2012). *Sütaş Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi*, Haziran 2012. Sütaş Bilimsel Araştırmalar Yayın Dizisi,s;15.Aksaray.

İnternet ve Diğerleri

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>/Uzun vadeli strateji sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005 yılları arası.

www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/metin/1,5_5018doc.(Erişim Tarihi:24.12.2003).

www.tbmm.gov.tr/butce/2013/butce_gerekcesi.pdf(Erişim Tarihi:01 .11 2012).

www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/.../saglik-bakanligi-2010-2014-stratejik...(Erişim Tarihi :20.02.2008).

www.yunusemre Erdogan.com/dosyalar/tr%20ek.pdf (.Erişim Tarihi:31.12.2012).

www.tuik.gov.tr Adrese dayalı nüfus kayıt sonuçları.Erişim Tarihi:27.12.2012).

www.setav.org | info@setav.org (Erişim Tarihi:12.02 . 2013).

www.dpt.gov.tr/9.kalkinmaplani/tbmmkarari (Erişim Tarihi:28.06.2006).

www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=5 (Erişim Tarihi:30 .03.2012).

www.maliye.gov.tr/Lists/. Genel_Faaliyet_Raporu(ErişimTarihi:10.08.2011).

www.tuik.gov.tr /T.C. Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Temel Sağlık Hizmetleri (2002-2008), Ankara (Erişim Tarihi:31.10.2012).

www.tuik.gov.tr /GSYH AR-GE Harcamaları İstatistik Verileri (Erişim Tarihi:13.12.2011).

www.tuik.gov.tr/ Bütçe giderlerinin fonksiyonel dağılımı verileri (Erişim Tarihi:25.12.2012).

www.tuik.gov.tr/ Eğitim durumuna göre istihdam verileri (Erişim Tarihi:12.06.2012).

www.tuik.gov.tr Harcamalar yöntemiyle GSYH değerleri(Erişim Tarihi;31.03.2014).

Banka Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2008) ,s;1.

Kamu harcamalarını izleme platformu (2012,s;31). Maliye Bakanlığı, Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri (2012).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Hava GÜL
Doğum Yeri ve Tarihi : Ortaköy 1986
İletişim Bilgileri :havvagul00@hotmail.com
0544 501 67 07 (GSM)

EĞİTİM

2001-2004 :Aksaray Atatürk Lisesi
2006-2010 :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İktisat Bölümü
2011-2014 :Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

YABANCI DİL

İngilizce : KPDS :53